SKÖNLITTERATUR I SKOLAN

# Planeten Markattan

EN LITEN FÖRHISTORIA av Ludvig Nordström

utgiven med inledning, ordförklaringar och arbetsuppgifter av *Örjan Lindberger* och *Nils Sylvan*

SVENSKA BOKFÖRLAGET Bonniers STOCKHOLM

*Andra tryckningen* STOCKHOLM. ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1960 6251

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

*Planeten Markattan : en liten förhistoria* utkom 1937. En skolupplaga kom 1958 och det är andra tryckningen 1960 av denna, som har digitaliserats, vilket skedde i augusti 2018. Den här planeten Markattan är emellertid känd **redan från 1895**.

## INLEDNING

Ludvig Nordström föddes i Härnösand år 1882. Hans far, Oscar Anshelm Nordström, var kamrer för Härnösands enskilda bank och spelade en betydande roll i stadens ekonomiska liv. Hans mor, Mary Sarah Parfitt, var engelska.

Föräldrarna tycks ha varit mycket olika till temperamentet. Fadern var optimistisk, initiativrik, fantasifull och älskade storslagna projekt; modern var mera nykter och hade stränga krav på korrekt uppförande. Det är möjligt, att stridiga intryck från föräldrarna lagt grunden till en del av de motsättningar, som röjer sig i Ludvig Nordströms personlighet. Han välver ideligen stora planer, framför allt för sin litterära verksamhet, men samtidigt framträder, särskilt i de delar av hans dagboksanteckningar som publicerats, ett återkommande behov av självprövning som tvingar honom att stryka ett streck över vad han utfört och börja om på nytt. Han ansåg sig själv aldrig färdig utan förblev hela sitt liv en experimentator. Detta förklarar något av den ojämnhet men också något av den friskhet, som finns i hans verk.

När Ludvig var tretton år, råkade fadern på obestånd och måste göra konkurs. Händelsen kom att ingripa djupt i sonens liv. Den innebar för Ludvig Nordström en upplevelse av deklassering och moralisk förnedring; särskilt svårt hade han det, då familjen för en tid flyttade till Stockholm, där han vantrivdes grundligt. Det överväldigande intresse för ekonomiska företeelser, som möter i Ludvig Nordströms författarskap, kan härledas ur hansungdomliga grubbel över faderns konkurs. Givetvis har det också varit betydelsefullt, att han tillbringade sin barndom i en utpräglad handelsstad, men faderns konkurs tvingade honom att på ett särskilt sätt reflektera över ekonomiska sammanhang. Reflexionerna kom hos den vuxne Ludvig Nordström att röra sig i allt vidare kretsar; de kom att gälla inte bara den roll, som Härnösand spelade i Norrlands ekonomiska liv, och Norrland i Sveriges, utan även Härnösands och Norrlands plats i världssammanhanget. Nordström blev efter hand övertygad om att handeln binder samman världen till en helhet, en totalitet, eller att den i varje fall borde göra det. Vad han kallade för totalism innebar dels denna insikt om att varje del har sin plats i det hela, dels ett krav på att människornas handlande skulle bestämmas av denna insikt. Totalismen är sålunda också ett slags etik; den innefattar en strävan efter moralisk fullkomning. I vissa ögonblick innebär den också ett mystiskt skådande; det

fanns ett visionärt drag hos Nordström. Om den personliga bakgrunden till detta kan man, på grundval av det biografiska material som hittills föreligger, inte ha någon säker uppfattning. Visst är, att det hos Nordström fanns en stark drift att uppträda som förkunnare och ge världsförklaringar. Samtidigt hade han en utpräglad lust för frodigt berättande. Hans författarskap visar, att han ofta hade svårt att förena dessa båda sidor i sitt väsen.

Nordström avlade studentexamen år 1901. Därefter begav han sig till Uppsala men fann universitetsstudierna alltför döda och avbröt dem efter ett par terminer. I stället inträdde han 1904 som medarbetare i Sundsvalls tidning. I Sundsvall blev han bekant med Olof Högberg, som just stod i begrepp att ge ut *Den stora vreden*.Högberg var ivrig norrlandspatriot och hade satt som sin uppgift att dra fram den norrländska allmogens insats i ljuset. Sannolikt var det bl.a. under intryck av Högbergs idéer, som Nordström på våren 1905 begav sig till Ulvön utanför Ångermanlandskusten och tog plats som fiskardräng. Vistelsen där räckte ett halvår, och den gav Nordström stoff till hans första betydande prosaverk, novellsamlingen *Fiskare* (1907). Den innehåller realistiska skildringar av fiskarbefolkningens liv. Säkerligen har Strindbergs skärgårdsberättelser utgjort ett mönster, men Nordström har använt lärdomarna från den beundrade mästaren på ett självständigt sätt. Framför allt skriver han en frisk och levande dialog, där han djärvt utnyttjar den ångermanländska dialekten.

*Fiskare* inledde ett mycket omfångsrikt författarskap på prosa — intill sin död år 1941 hann Ludvig Nordström ge ut över femtio böcker. Av denna väldiga produktion utgör de rent litterära verken den mindre delen. Åtskilligt utgöres av debattinlägg och stridsskrifter. En rad volymer består av reportage och reseskildringar; till denna grupp hör några av Nordströms mest levande böcker: *Fyrskeppet* (1922), som bygger på intryck från en vistelse på Almagrundet, *Sjörövare-final* (1937), som belyser den sociala förändringen i en Roslagsbygd, *Lort-Sverige* (1938), som redovisar författarens stora fälttåg mot den bristande hygienen, samt *Sveriges Guldkust* (1939) och dess fortsättning *Petter Svensk* (1940), som ger en bred skildring av Norrlandskusten, med tyngdpunkten lagd på dess ekonomiska och sociala liv.

En volymmässigt stor plats inom Nordströms produktion upptas också av de skrifter, i vilka han framlägger sin totalistiska förkunnelse. Huvudverket är den stora romanen *Petter Svensks historia*, som sysselsatte honomfrån 1920 till 1927. Den var ett stort anlagt försök att skriva ett nytt slags roman, och den har säkerligen givit uppslag och idéer åt andra författare. Det konstnärliga resultatet blev emellertid inte övertygande; där finns lysande enskildheter men också mycket av blodfattig och tröttande konstruktion.

Litterärt sett utgöres Nordströms främsta insats av hans noveller. Förutom från fiskarbefolkningens liv har en rad av dessa hämtat sina motiv från hans barndoms Härnösand. Även stadsnovellerna tillhör i huvudsak det första skedet i Nordströms författarskap (samlingarna *Borgare*, 1909, *Herrar*, 1910, *Tomas Lack*, 1912). Ett urval av de bästa gavs ut år 1930 under titeln *Tomas Lack och hans familj*. Den är välfunnen, ty centrum i den småstadsvärld, som Nordström skildrar — oftast från barnets synvinkel —, är patron Lack och hans hus. Denne har otvivelaktigt haft Nordströms far som viktigaste modell, och den lille Tomas har åtskilliga drag från Ludvig Nordström själv. Det impressionistiska och lyriska inslaget i dessa noveller påminner om Hjalmar Söderbergs stockholmsskildringar; ett annat litterärt uppslag kommer från tysken Ludwig Thoma's *Tjuvpojkshistorier;* men helheten präglas av en för Nordström säregen humor, i vilken en tindrande barnslig förundran utgör en väsentlig beståndsdel.

Nordströms tidiga romaner visar ett bredare och mera drastiskt berättarlynne än novellerna om Tomas Lack. *Landsorts-bohème* (1911) och *Jobbarfamiljen Gobsman* (1913) innehåller kostliga porträtt, saftiga miljöskildringar och en bullrande humor, som erinrar om att inte bara Dickens utan även Rabelais hörde till Nordströms älsklingsförfattare. Redan i dessa verk märks ambitionen att söka återge det ekonomiska och sociala livetsdramatik, men Nordström mäktar ännu inte sammansmälta denna på ett naturligt sätt med sin människoskildring.

Det har han däremot förmått i *Planeten Markattan*, som är hans mest egenartade och konstnärligt bäst lyckade

roman. Den utkom först år 1937; den tillhör alltså ett skede i Nordströms produktion, då han hade både de totalistiska experimenten och en rad av sina stora reportage bakom sig.

I *Planeten Markattan* har Ludvig Nordström på nytt knutit an till den värld som han tidigare skildrat i Tomas Lack-novellerna. Bokens huvudperson är patron Lack, och dess huvudtema är hans kamp med sitt ekonomiska öde. Lack hör till den grupp av människor, som i *Landsorts-bohème* betecknades som "kreditsvenskar", men hans bana är skildrad både med varmare mänsklig förståelse och med djupare insikt i de ekonomiska sammanhangen än vad Nordström kunde åstadkomma i sina tidiga romaner. På den senare punkten märker man, att hans långvariga studier för *Petter Svensks historia* avsatt positiva resultat. Däremot är betraktelsesättet i romanen inte totalistiskt i den meningen, att utvecklingen mot lands- och världsomfattande storföretag betraktas som något i och för sig värdefullt; Nordström ser tvärtom med vemod på den provinsiella företagsamhetens undergång. Hans syn på förändringen är i första hand norrlänningens, som hyser en viss misstro mot de makter, vilka har sitt säte utanför hans provins.

I *Planeten Markattan* beskriver patron Lacks och bankens öden två parallella kurvor, som slutar i det gamla Öbackas undergång. Genom detta grepp har Nordström lyckats sammansmälta människoskildring och ekonomiskt orienterad samhällsskildring och dessutom uppnått en sluten komposition. Denna är dock ej på något visiögonenfallande; berättelsen har en muntlig, nästan improviserad ton, med utvikningar, infall och kvickheter. Livligheten och bruket av snabba replikskiften som medel att karakterisera människorna påminner om Strindberg; de karikatyriska porträtten och det drastiskt överdrivna bildspråket har motsvarigheter både hos denne och hos Dickens. Med dessa stilmedel, vilka i stort sett är desamma som Nordström lärde sig behärska redan i sin ungdom, uppnår han en utomordentlig konkretion. Syn- och doftintrycken är intensiva; glädjen åt tingen medryckande. Praktfulla prov på Nordströms skildringskonst erbjuder t.ex. de avsnitt i åttonde kapitlet, som återger årstidernas skiftningar i öbacka. Det finns ett till synes outtömligt förråd av snabba och träffande iakttagelser i *Planeten Markattan:* om människor, butiker, renhållning, matvaror, sällskapsliv, sjöfart, trävarukonjunkturer; tillsammans bildar de en hel epoks kulturhistoria. Det intryck av kvickhet, som boken ger, kommer djupast sett från denna förbluffande iakttagelseförmåga; de klatschiga och ibland fladdriga formuleringar, som Nordström använder i sitt berättande, är mera ett glitter på ytan. Fastän den rymmer inslag av tragik och av medkänsla med olyckliga, är *Planeten Markattan* till sin grundton en vital och entusiastisk bok. Den är ett vackert vittnesbörd om den av år och motgångar luttrade, men alltjämt livskraftiga optimism, som fanns hos den åldrande Ludvig Nordström; samtidigt är den hans mest helgjutna roman.

# AVDELNING I

## I

Jag har under mitt skiftesrika liv sett en del av denna världen och inte minst av Sverge och sökt att ge lite bilder av vad jag sett, och vad Sverge beträffar, har jag sökt rita av det från olika utsiktspunkter, men det återstår ännu många sidor, och en av dem är kreditsidan, om jag så får säga. Den skulle egentligen fordra en tjock roman, om inte rentav en romanserie, men jag skall, åtminstone just nu, nöja mig med en liten berättelse. Dock hoppas jag, den skall säga tillräckligt.

Som vanligt för jag läsaren till Öbacka, som jag bäst känner och som gott räcker till att visa alla nationens sidor, ja, hela mänsklighetens, om det kniper, med undantag möjligen för niggrer och papuas och dylikt, fast Gud vet. Det finns nog ungefär likartade själar där också.

Emellertid!

# II

Det var gamle hederlige, hetlevrade patron Lack, som herrskapet kanske redan stött på någon gång.

Familjen var gammal i stan, många dokument om dess existens har man från början av 1700-talet, då stadens borgare t.ex. utrustade en expedition att skicka över till Finland för att på något sätt, som icke närmare specificerats, hjälpa dårfinken Karl XII. Då var en Lack med bland de bålde hjältarna. Men det fanns långt äldre

# AVDELNING I

# I

Jag har under mitt skiftesrika liv sett en del av denna världen och inte minst av Sverge och sökt att ge lite bilder av vad jag sett, och vad Sverge beträffar, har jag sökt rita av det från olika utsiktspunkter, men det återstår ännu många sidor, och en av dem är kreditsidan, om jag så får säga. Den skulle egentligen fordra en tjock roman, om inte rentav en romanserie, men jag skall, åtminstone just nu, nöja mig med en liten berättelse. Dock hoppas jag, den skall säga tillräckligt.

Som vanligt för jag läsaren till Öbacka, som jag bäst känner och som gott räcker till att visa alla nationens sidor, ja, hela mänsklighetens, om det kniper, med undantag möjligen för niggrer och papuas och dylikt, fast Gud vet. Det finns nog ungefär likartade själar där också.

Emellertid!

# II

Det var gamle hederlige, hetlevrade patron Lack, som herrskapet kanske redan stött på någon gång.

Familjen var gammal i stan, många dokument om dess existens har man från början av 1700-talet, då stadens borgare t.ex. utrustade en expedition att skicka över till Finland för att på något sätt, som icke närmare specificerats, hjälpa dårfinken Karl XII. Då var en Lack med bland de bålde hjältarna. Men det fanns långt äldredokument, det hade funnits Lackar i stan från dess första början, i olika ställningar. Från 1600-talets inbrott och upp till början av 1900-talet möta vi dem ideligen, som fiskare, som sjömän, som handlande och ämbetsmän, men med patron Ferdinand Lack, vilken icke saligen utan i högsta grad osaligen avled nådens år 1908 nere i Gränna i södra Sverge, var familjens ledande historia i Öbacka till ända, efter att i ungefär 250 år ha varit en av stadslivets många krusiduller.

Högst och lägst nådde familjen som sådan just med patron Lack, faktiskt en minnesvärd figur i Svenska nationens historia, ty en sådan lergök som han uppträder icke alla dagar på livets tiljor, åtminstone inte inom en småstads relativt inskränkta förhållanden.

Men innan jag övergår till honom, skall jag kanske först ge läsaren lite hum dels om släkten och dels om en del säregna förhållanden i staden och orten. Så blir historien liksom lite tydligare.

Patron Lacks far, farfar och farfars far hade alla varit sjökaptener och alla dragit bräder ned till Medelhavet och salt därifrån upp till Öbacka. Salt var ju en dyrbar och ytterligt viktig vara förr i världen, då man i så stor utsträckning måste leva på insaltad föda, eftersom handel och kommunikationer voro så föga utvecklade och konserver ännu icke funnos. Det vill säga, saltfödan var ju den tidens konserv.

Om dessa äldre Lackar vet man en del, och det icke så litet. De voro småvuxna alldeles som patron Lack själv,

bodde på Norrstan alldeles som han, voro tystlåtna, vilket däremot var allt annat, än vad han var, kärva, också olikt honom, arbetsamma, det var också han däremot och det i högsta grad, plikttrogna, »dito med honom, och argsinta, dito dito med honom.Det berättas sålunda om farfadern, att han själv lärde upp sonen, d.v.s. patron Lacks far, till sjöman och att denne på sin första resa följde med som s.k. kajutvakt, vi skulle kanske närmast säga: salongsuppassare. Och då berättar stadskrönikan, att när gubben tog sig en tuting eller pjolter eller jamare eller romtoddy eller vad man nu skall säga, då fanns det för sonen-kajutvakten bara en säker punkt på skutan, och det var stortoppen, dit kunde gubben inte följa. Det hade alltid varit ruter i släkten. Ja, när patron Lack var mellan 50 och 60 år, lade han ogenerat benet bakom nacken och hoppade för övrigt kråka hur långt som helst.

Om patron Lacks fadershjärta, gamle Herr Coopverdi-capitainen Anders Lack, född år 1793 och död år 1858, är en del att säga. Han var en bister herre, vilket också syns på porträttet av honom, där han sitter slätrakad, med händerna på käppkryckan av elfenben och käppen mellan knäna, höga hatten på ett minimalt bord bredvid sig. Han var hamnkapten i stan, han upprättade dess första sjömanshus och sjömanssällskap, allt i akt och mening att höja kårens inre värde, yrkesskicklighet och yttre anseende. Sjöfolk hade i det förgångna ofta bestått av sådana individer, som visat sig socialt obrukbara och närmast klasserats som sjörövares och tukthushjons likar, men det begynnande 1800-talets humanitära idéer hade nått även sjöfartens företrädare och bland dem hamnkapten Lack i Öbacka, och han blev därför högt hedrad icke bara av sina yrkesbröder i orten utan även av staden och orten för övrigt. Icke minst som han var både självständig och rik. Han hade med egna händer förfärdigat modellen till en fullriggare, ett utomordentligt sirligt arbete, vilket han hade stående nere på sjömanshuset vid hamnen. När nu folk kom in och tiggde, underuppgift, att de voro sjömän, pekade gubben på modellen och förhörde dem. Visade det sig då, att det var strunt med deras kunskap om rigg och tacklage etc., inträffade ofelbart ett i den tidens Öbacka högt uppskattat folknöje. Gubben grep utan ett ord supplikanten för bröstet, öppnade dörren, och, huj, susade denne genom det lilla stycke av världsalltet, som representerades av gatan, och sade skvatt i motsatta väggen. Så höll gubben Lack sitt yrke i ära.

Men affärsman var han icke. Han hade en god vän och skeppskamrat i ungdomen, som hette Johan Emmanuel Nickel, son till en rådman i stan och för övrigt tillhörande stans äldsta, rikaste och mäktigaste familj. Man skulle nästan kunna säga, att det var Nicklarna, som grundat Öbacka, ty de hade varit med från första början. Denna familj hade som princip att låta sönerna tillbringa en tid av ungdomen på sjön för att få nog hård hud att sedan regera stan. Vad Johan Emmanuel beträffar, blev han med tiden skeppsredare, trävaruhandlare och grundare av Öbacka Enskilda Bank, men det är en historia för sig. Han och Anders Lack seglade emellertid skeppskamrater i en bark under Vivlans bruk invid grannstaden Köpmansvik och fingo avlöning i form av aktier i bruket. Dessa voro värdelösa, och den hetsige Anders Lack skulle just kasta dem över bord.

— Stopp! sade då den betänksamme Johan Emmanuel. Jag ger dig en riksdaler styck.

— Ta eländet! svarade Anders Lack, slängde till honom papperen och stoppade 25 riksdaler i fickan.

Detta var på 1830-talet.

När Johan Emmanuels son, borgmästare Johan Gustaf Nickel i Öbacka, år 1904 sålde dessa sina från fadern ärvda Vivlansaktier till jur. d:r P. M. Persson i SvergesEnskilda Bank i Stockholm, betaltes de 65,000 kronor styck, och på de aktier, Anders Lack tänkt kasta över bord, fick han alltså 1,625,000 kronor. Vid samma tid var hamnkapten Anders Lacks son och borgmästare Nickels barn- och ungdomsvän, patron Ferdinand Lack, som också en gång varit om inte rik så i alla händelser mycket förmögen, en utfattig stackare, som måste buga djupt och ödmjukt för sin barndomsvän borgmästaren för att få äran och nåden att låna några hundra kronor av honom. Mot tillbörlig ränta. Eller kanske det är rättare att säga otillbörlig.

Vi närma oss Kredit-Sverge!

## III

Det hade nämligen hänt något i världen under 1800-talet. Och även i Öbacka som följd därav. Det fanns en familj i Hamburg vid 1800-talets början, som hette Muttermilch, och där fanns en son, som hette Friedrich, kallad Friedel. Han såg, att det gick en hel del trä från Sverge, mest över Göteborg, och hur han mixtrade, satt han en dag som bokhållare i nämnda stad hos en firma, som hette Gordon Dixie och som skötte större delen av exporten av trävaror från Norrland till England. 1815 satt Friedel Muttermilch i Öbackatrakten och fraktade ut trävaror själv, 1818 fick han som bokhållare hos sig en pojke, som hette Georg Friedrich Kleinmichel från Stralsund, 1830 var denne Georg Friedrich stor grosshandlare och skeppsbyggare och redare i Öbacka och gift med en dotter till själva biskopen, och när man på 1850-talet byggde ångsågar i hela Norrland, så att det tickade som symaskiner i varje Norrlandsälv, och när Enskilda Bank i Stockholm, betaltes de 65,000 kronor styck, och på de aktier, Anders Lack tänkt kasta över bord, fick han alltså 1,625,000 kronor. Vid samma tid var hamnkapten Anders Lacks son och borgmästare Nickels barn- och ungdomsvän, patron Ferdinand Lack, som också en gång varit om inte rik så i alla händelser mycket förmögen, en utfattig stackare, som måste buga djupt och ödmjukt för sin barndomsvän borgmästaren för att få äran och nåden att låna några hundra kronor av honom. Mot tillbörlig ränta. Eller kanske det är rättare att säga otillbörlig.

Vi närma oss Kredit-Sverge!

# III

Det hade nämligen hänt något i världen under 1800-talet. Och även i Öbacka som följd därav. Det fanns en familj i Hamburg vid 1800-talets början, som hette Muttermilch, och där fanns en son, som hette Friedrich, kallad Friedel. Han såg, att det gick en hel del trä från Sverge, mest över Göteborg, och hur han mixtrade, satt han en dag som bokhållare i nämnda stad hos en firma, som hette Gordon Dixie och som skötte större delen av exporten av trävaror från Norrland till England. 1815 satt Friedel Muttermilch i Öbackatrakten och fraktade ut trävaror själv, 1818 fick han som bokhållare hos sig en pojke, som hette Georg Friedrich Kleinmichel från Stralsund, 1830 var denne Georg Friedrich stor grosshandlare och skeppsbyggare och redare i Öbacka och gift med en dotter till själva biskopen, och när man på 1850-talet byggde ångsågar i hela Norrland, så att det tickade som symaskiner i varje Norrlandsälv, och närEngland hävde införseltullen på trävaror 1866 och Sverge blev hela världens träfurnissör, då rann det tyskar och holländare och engelsmän och danskar och norrmän och värmlänningar och smålänningar och allt möjligt både folk och fä upp till Norrland och näst mest till Öbackaorten. Muttermilch var död, men hans släktingar, bröderna Twieselmann hade kommit i stället, och Kleinmichlar sutto som flugor längs hela kusten från Luleå till Stockholm, och pengar föll från himlen som frömjöl och pudrade landet gyllengult.

Och det var, vad som hände under 1800-talet

# IV

Men 1858 hade gubben hamnkapten Lack dött i Öbacka. Det hade varit världshistoriens svartaste blankis i december 1857 ute på Norra Sundet, gubben hade sett stans ungdom söndan före jul spänna på sig skridskorna och ränna till havs, och fast han var 64 år, spände också han på sig sina gamla skrillor och rände också till havs, medan tyskarna sutto hemma över skrivborden och räknade korvören, och solen var som ingen världenes ros förut hade varit, den sprack sönder i millioner fjun, som dalade över hela snöhöljda julkusten och rodnade den, så långt synen gick, och havsisen var som eld, i den svävade skridskovarelserna som mygg, varje skrilla sjöng, varje själ försvann i rymden som ett sken, och mitt i allt detta!

Mitt i allt detta!

Slant fader Lack, slog i, slog hål på styrbords armbåge. Men reste sig, sade ej ett ljud. Men det var, som om han

sett något, ett svart ginungagap i eldvärlden.

Tre månader senare gick hela Öbacka med England hävde införseltullen på trävaror 1866 och Sverge blev hela världens träfurnissör, då rann det tyskar och holländare och engelsmän och danskar och norrmän och värmlänningar och smålänningar och allt möjligt både folk och fä upp till Norrland och näst mest till Öbackaorten. Muttermilch var död, men hans släktingar, bröderna Twieselmann hade kommit i stället, och Kleinmichlar sutto som flugor längs hela kusten från Luleå till Stockholm, och pengar föll från himlen som frömjöl och pudrade landet gyllengult.

Och det var, vad som hände under 1800-talet

# IV

Men 1858 hade gubben hamnkapten Lack dött i Öbacka. Det hade varit världshistoriens svartaste blankis i december 1857 ute på Norra Sundet, gubben hade sett stans ungdom söndan före jul spänna på sig skridskorna och ränna till havs, och fast han var 64 år, spände också han på sig sina gamla skrillor och rände också till havs, medan tyskarna sutto hemma över skrivborden och räknade korvören, och solen var som ingen världenes ros förut hade varit, den sprack sönder i millioner fjun, som dalade över hela snöhöljda julkusten och rodnade den, så långt synen gick, och havsisen var som eld, i den svävade skridskovarelserna som mygg, varje skrilla sjöng, varje själ försvann i rymden som ett sken, och mitt i allt detta!

Mitt i allt detta!

Slant fader Lack, slog i, slog hål på styrbords armbåge. Men reste sig, sade ej ett ljud. Men det var, som om han sett något, ett svart ginungagap i eldvärlden.

Tre månader senare gick hela Öbacka medbegravningskringlor över armen och svarta karameller i klometrarna, och kyrkogården var en hyresgäst rikare.

Hamnkapten Anders Lack var död i kräfta.

# V

Han efterlämnade 60,000 fullgoda riksdaler och enda barnet, sonen Ferdinand, född 1843 och alltså 15 år eller omyndig. Ensam i världen. Tre gånger hade hamnkapten varit gift, elva barn hade han haft, men stan var trånga prång, full av sur strömmingsråke, ladugårdar, svinstior, latrintunnor, vägglöss och flugor, och kyrkklockorna ringde i ett från nyår till nyår, stan var klädd i svart, och all skog, som inte exporterades till England, gick till likkistor.

Så blev Ferdinand ensam arvtagare till de 60,000 riksdalrarna, och mamsell Hilda Styf, en avlägsen släkting, blev satt i mors och fars och syskons ställe, i Lackska gården nere i hamn.

Och nu ska man få se på en dans!

Nu ska man få se på Kredit-Sverge!

Ute i världen var det full gask. Aldrig hade det varit roligare att leva. Och nu var det inte bara grevar och baroner, som kunde ha roligt, nu var det grosshandlare och specerihandlare och bokhållare och allt slags vanligt folk. Handeln hade ju blivit fri, kungarna satt inte längre som överdirektörer, franska revolutionen hade rivit sönder det gamla skrocket och satt borgarna i grevarnas vagnar, och maskinerna gjorde varor, och varorna gåvo pengar, och krögarna byggde krogar, och zigenare kommo på de nypåhittade järnvägarna med fiolerna i påsar och spelade på krogarna, så människorna blevo tokiga begravningskringlor över armen och svarta karameller i klometrarna, och kyrkogården var en hyresgäst rikare.

Hamnkapten Anders Lack var död i kräfta.

# V

Han efterlämnade 60,000 fullgoda riksdaler och enda barnet, sonen Ferdinand, född 1843 och alltså 15 år eller omyndig. Ensam i världen. Tre gånger hade hamnkapten varit gift, elva barn hade han haft, men stan var trånga prång, full av sur strömmingsråke, ladugårdar, svinstior, latrintunnor, vägglöss och flugor, och kyrkklockorna ringde i ett från nyår till nyår, stan var klädd i svart, och all skog, som inte exporterades till England, gick till likkistor.

Så blev Ferdinand ensam arvtagare till de 60,000 riksdalrarna, och mamsell Hilda Styf, en avlägsen släkting, blev satt i mors och fars och syskons ställe, i Lackska gården nere i hamn.

Och nu ska man få se på en dans!

Nu ska man få se på Kredit-Sverge!

Ute i världen var det full gask. Aldrig hade det varit roligare att leva. Och nu var det inte bara grevar och baroner, som kunde ha roligt, nu var det grosshandlare och specerihandlare och bokhållare och allt slags vanligt folk. Handeln hade ju blivit fri, kungarna satt inte längre som överdirektörer, franska revolutionen hade rivit sönder det gamla skrocket och satt borgarna i grevarnas vagnar, och maskinerna gjorde varor, och varorna gåvo pengar, och krögarna byggde krogar, och zigenare kommo på de nypåhittade järnvägarna med fiolerna i påsar och spelade på krogarna, så människorna blevo tokigaoch hjärnorna snurrade som karuseller, och man gjorde världsutställningar, och man emigrerade, och man upptäckte Kalifornien, och Offenbach skrev operetter, och man åt svalbon från Kina och drack champagne från kungakällrarna i Reims. Ja, så vansinnigt roligt hade det aldrig varit förut på den snurrande leksakskulan, i skenet av Vår Herres talgdank.

Och skulle det vara sämre i Sverge? Fattas bara. Vikingarnas land, Gustav II Adolfs land, Karl XII:s land, alla dåraktiga överdrifters och punschens och brännvinets och kräftornas och surströmmingens land.

Man tog in tyskar, som gnedo fiol och dunkade bastrumma, och fransmän, som kokade mat, och italienare, som gipsade upp hela riket till en balsalong, och var det roligt ute i världen, så ska vi inte tala om, hur det var i gamla Sverige! Det blev dubbelhakor och tvillingmagar och jordgubbsnäsor och portvinsknölar från Ystad till Haparanda, och viran stod i taket! Ja, i högan sky!

Och Norrland betalte! Norrland betalte! Där växte tusenlappar på lingonriset, och skogsfågeln flög bland bankböcker, tallbarren rasslade som guldpapper, sandbottnen i älvarna sken av silverriksdalrar, och millionerna svävade som lätta sommarmoln över byar och städer, som aldrig sett en styver sen världens begynnelse.

Men där blev nu annat liv! Och så blev det med öbacka!

Skulle millionärer bo i trånga prång, bland flugor och svin och löss? Nej, nya hus, fina hus, nya gator, fina kajer, träd och parker och planteringar, schweizerier och restauranger, musikkapell, plyschsoffor och sköna servitriser! Och specerister och manufakturister och galan-terister! Affärer kring hela stån, och expediter som premiäraktörer, och sång och musik från morgon till

14kväll, från kväll till morgon, med punsch och konjak och champagne och rhenvin och toddy och malaffo och Bre-mercigarrer! Och slädpartier och fisketurer och kostymbaler och serenader!

Och bäverpälsar och gråverksmuffar och makartsbu-ketter och solfjädrar, ekipager och fina hästar och Sör-landskuskar och livréer, och kolibribåtar och segeljakter och förmiddagskaffe och kafferep, och vita händer och glitterringar, gyllene broscher och armband!

Jo, det var leva, det!

Så mötte världen lille Ferdinand Lack, sen hans stränga hamnkapten till pappa dött! Och alla dansade omkring honom och klappade händerna och ropade i själens jubel:

— Och du är rik! Och du är rik! Och du är rik! Ä, herregud nu blir det roligt!

VI

Och det vill jag lova, att det blev! I hela trettiofem år, och det på slaget. Sen kom räkningen på kalaset! Men vem var denne lille Ferdinand, som med tiden skulle bli känd i stån, i hela orten, vid varje sågverk, i varje bondgård, i varje torpstuga, ja, i halva Norrland som "patron Lack"?

Var han "patron"? Inte ett spår, inte ett pinal. Han tog studenten 1862, fyra år efter faderns död, och det mesta han gjort under skoltiden hade varit att sjunga, spela piano och esskornett, dansa med alla vackra flickor i stån, spela sällskapsteater om vinteraftnarna, klä sig i svart mask om de mörka vinterkvällarna, spela rövare och skrämma slag på stans tanter och farbröder, på deras långsamt pustande väg hem i päls och bahytt och spansk-

IJ kväll, från kväll till morgon, med punsch och konjak och champagne och rhenvin och toddy och malaffo och Bre-mercigarrer! Och slädpartier och fisketurer och kostymbaler och serenader!

Och bäverpälsar och gråverksmuffar och makartsbu-ketter och solfjädrar, ekipager och fina hästar och Sör-landskuskar och livréer, och kolibribåtar och segeljakter och förmiddagskaffe och kafferep, och vita händer och glitterringar, gyllene broscher och armband!

Jo, det var leva, det!

Så mötte världen lille Ferdinand Lack, sen hans stränga hamnkapten till pappa dött! Och alla dansade omkring honom och klappade händerna och ropade i själens jubel:

— Och du är rik! Och du är rik! Och du är rik! Ä, herregud nu blir det roligt!

VI

Och det vill jag lova, att det blev! I hela trettiofem år, och det på slaget. Sen kom räkningen på kalaset! Men vem var denne lille Ferdinand, som med tiden skulle bli känd i stån, i hela orten, vid varje sågverk, i varje bondgård, i varje torpstuga, ja, i halva Norrland som "patron Lack"?

Var han "patron"? Inte ett spår, inte ett pinal. Han tog studenten 1862, fyra år efter faderns död, och det mesta han gjort under skoltiden hade varit att sjunga, spela piano och esskornett, dansa med alla vackra flickor i stån, spela sällskapsteater om vinteraftnarna, klä sig i svart mask om de mörka vinterkvällarna, spela rövare och skrämma slag på stans tanter och farbröder, på deras långsamt pustande väg hem i päls och bahytt och spansk-

IJrör och bottiner — poh, poh, hå, hå, ja, ja! — från långa bastanta norrlandsmiddagar och -supéer.

— Fisken var delikat och dåben en délice! Brännvinet lagom kallt och toddyn lagom varm! Och supén var lyckad, tjädern lagom hängd! Ja, tiderna är bra! Herregud! En mördare! Polis! Hjälp!

Så gick det till.

Så for han till Uppsala. Det hörde till dem, som pengar hade haft i gamla öbacka. Ty det hade varit en ämbets-stad som alla gamla städer i Sverige, och som gamla papper sade: "Sonen vistas några år i Uppsala, kommer hem och får någon funktion, stiger strax framom fadern", men det var förr, det! Nu var öbacka inte längre någon ämbetsstad, det tog slut på 1830-talet, då sjöfarten tog fart med träfrakterna och sågverken, och man kom inte framom Twieselmänner och Kleinmichlar och danskar och norrmän och värmlänningar och smålänningar genom några fattiga år i Uppsala och en examen, som gav en samma lön som en brädgårdsfaktor eller en skutskep-pare, nej, nu var det andra tider, nya tider, stora tider, nu var det: köpa och sälja, tjäna pengar, bygga tvåvåningshus och ha plyschmöbler!

Men då skulle man sitta på kontor och resa om vintrarna i kappsläde upp till bondmarknaderna och supa bönderna fulla och köpa hemman och bilda bolag och bygga sågar och, värst av allt, resa utrikes och träffa

engelsmän och fransmän och tyskar och holländare och spanjorer, affärsmän sen årtusenden och vassa som knivar och klädda i finkammade polisonger och vit väst med guldkedja som ankarkättingar och med berlocker — nej, det var för farligt! Nej, det passade de inflyttade, som hörde dit.

Det fanns andra vägar för gamla månghundraåriga

16norrlänningar! Det fanns landsstaten och tullen och posten och banken och alla nya brandförsäkringsbolag och köpmannaföreningar, allt nytt, som det härliga 1800-talet fört med sig och som regnat ner från dess himmel jämte guldet och aktierna och kupongerna.

Så unge Lack släppte Uppsala som en metrev utan spår av napp och for hem till öbacka och gick in i landsstaten och i tullen, och just då fick farbror Johan Emmanuel Nickel, som var stans mäktigaste man, brev från sin svåger Oscar Agathon Persson i Stockholm, som år 1856 stiftat "Sveriges Enskilda Bank" därsammastädes, och slogs med gamla stelbenta riksbanken om landets pengar. Och det löd på detta stolta sätt:

"Kärälskelige Svåger!

Det har av gammalt så varit, att landets handelshus och förmögne enskilte män av olika stånd och kvalitet från övrige medborgare förtroendefullt mottagit och bevarat och förvaltat desses reda penningar. Dock hava nu tiderna sig i så måtto förvandlat, som intet land ser sin framtida lycka med ro, där det icke förvandlar sine reda penningar i vinstgivande företag, de där skänka folket arbete och förtjänst och kapitalisterne vinst att nya företag upprätta, vidmakthålla och utveckla till landets och folkets bästa. Till den ändan hava i de mest framskridne länder enskilte banker upprättats, som i sig samla med-borgarnes kapitalier att hålla dem sådana stabile och kunnige näringsidkare till handa i låneform mot skälig ränta, vilka önska upprätta för landet och dess skilda orter gagneliga fabriker och företag.

Jag har mig, genom vår vänskap och genom min evigt saknade, älskeliga, av Den Högste ifrån mig kallade maka, din ärade syster, väl bekant, hurusom du likasom

17dina fäder före dig på det gamla sättet såsom konungar i det ärevördiga öbacka mottagit och förvaltat icke mindre stadsbornas än även landsbornas vida omkring kapitalier, men är nu min tanke den, att dessa tider äro för alltid förbi, att alltför många såväl i själva öbacka som i dess landsort uppstått med handel och företag, till vilka folket går, vårföre, då det alltid är tryggast, att i varje ort den förestår kapitalierörelsen, som äger största och längsta erfarenheten och meste förmögenheten, såsom fallet ju bevisligt är med dig och din släkt, det synes mig vara väl betänkt av dig, icke blott för att bäst gagna ortens lyckliga utveckling utan även behållandet av din och din släkts dominerande ställning i stad och ort, att du trädde snarast i författning om stiftandet av en Enskild Bank i öbacka, havande du, såsom aktieägare i min bank, all den kännedom, som är därtill nödvändig.

Tecknande jag mig, med ständig vänskap

din ödmjuka tjänare och svåger O. A. Persson."

Detta var hösten år 1867. Fader Johan Emmanuel var då en 65 års man, hög som en stormast, mager som en saltströmming, slätrakad som en brynsten, talträngd som graven och vänlig som en rotborste. Han hade sett, uppe i sitt öbacka, precis detsamma, som store svågern och uppbyggaren av det moderna Sverges källarvåning, numera bankdirektören (det lät något på den tiden, nu låter det mest handklovar) O. A. Persson hade sett nere i sitt Stockholm, och 1868 på hösten var aktieteckningen klar.

Då kallade J. E. unge Ferdinand Lack till sig från landskansliet. Såg på honom med sina två svarta knivar till ögon, sade:

18— Du reser med nästa båt till Stockholm. Du sammanträffar med två herrar, bankkamrer F. Monneij och bankkorrespondent E. Bleistift. Båda herrarna äro föreslagna till direktörsposten i nya banken. Du avgör. Om rätt, blir du kamrer i banken. Om orätt, icke.

— Vem betalar resan? frågade Lack. Banken eller jag?

— Finns ingen bank. Du. Har du inte råd? Va?

Då flög den ilskna Lacksjälen sen århundraden och Karl Xll-expedition till Finland och saltdragning från Spanien och toddyflykt till stortoppen och allt möjligt i vädret, och Ferdinand svarte kvickt som ett äkta Norr-landsskott:

— Råd! Skulle tro det!

— Jag med! Ajö!

Vid denna tid stodo Vivlansaktierna i 500 kronor styck. J. E. visste det. Lack också. Men det var inte J. E., som betalte resan av dem! Det var Lack, som betalte den. Av sitt arv. Det var hela Ferdinand Lack i det.

Ty vad tänkte han? Jo:

— Gubben vill honorera hedersskulden till gubben far och mig genom att ge mig en av de finaste platserna i stån och låta mig visa vad jag duger till.

Så for han. Kom tillbaka. Företrädde för J. E., som skar honom tvärs genom hans barnasjäl med svarta ögon-knivarna och sade:

— Nåå?

— Monneij.

— Varför?

— Arg och tyst.

— Och den andre?

— Jude, pratsam, utlovade familjen Perssons affärshemligheter mot 50 procents högre lön än Monneij.

— Du svarte?

19— Dom kan vi förut.

— Du är kamrer. God morgon!

VII

Så blev Ferdinand Lack kamrer i öbacka Enskilda Bank. Dess förste. Men hur blev han "patron"? Det var så enkelt som aldrig det. Stån hade ju fullnat till, dvs. inte fyllnat till (fast det hade den också!) utan blivit full av butiker och handlande under unge Ferdinands uppväxtår, och handelsmännen, ju fler de blevo, stodo i butiksdörrarna som kommersiella artister, vinkande och lockande, arglistigt vädrande och viftande med himmelska sidentyger och nymodiga gummigaloscher och stärkkragar eller Bremercigarrer och norsk karv eller med Pragerskinkor och hummerburkar, kort sagt, med allt, som lyfte kroppen och bländade själen, och det hjälpte inte ett skvatt, att prästerna domderade i stadens domkyrka och landsbygdens bondkyrkor mot tidens ondska, alla människors själar började se ut på insidan som butiksfönster och deras drömmar om natten som affärskontrakt, och mamsell Hilda Styf, som förestod unge Ferdinands barndomshem, drömde som alla andra och visste sin plikt mot ett av stadens förmögnaste hus, hon köpte, och hon köpte, och hon köpte, och unge Ferdinand var med.

Hans fingertoppar, hans näsborrar, hans gom och hans ögon blevo de fyra hörnpelare, på vilka hans själ byggdes upp; och innan han tagit studenten, kände han alla handelsbutiker i stån, deras diskar, deras hyllor och fack, deras magasin och källare, ja, storleken av deras råttor och de olika färgerna på deras feta kattors ögon, fosforescerande i magasinsmörkret, och dessutom alla bond-

zo — Dom kan vi förut.

— Du är kamrer. God morgon!

VII

Så blev Ferdinand Lack kamrer i öbacka Enskilda Bank. Dess förste. Men hur blev han "patron"? Det var så

enkelt som aldrig det. Stån hade ju fullnat till, dvs. inte fyllnat till (fast det hade den också!) utan blivit full av butiker och handlande under unge Ferdinands uppväxtår, och handelsmännen, ju fler de blevo, stodo i butiksdörrarna som kommersiella artister, vinkande och lockande, arglistigt vädrande och viftande med himmelska sidentyger och nymodiga gummigaloscher och stärkkragar eller Bremercigarrer och norsk karv eller med Pragerskinkor och hummerburkar, kort sagt, med allt, som lyfte kroppen och bländade själen, och det hjälpte inte ett skvatt, att prästerna domderade i stadens domkyrka och landsbygdens bondkyrkor mot tidens ondska, alla människors själar började se ut på insidan som butiksfönster och deras drömmar om natten som affärskontrakt, och mamsell Hilda Styf, som förestod unge Ferdinands barndomshem, drömde som alla andra och visste sin plikt mot ett av stadens förmögnaste hus, hon köpte, och hon köpte, och hon köpte, och unge Ferdinand var med.

Hans fingertoppar, hans näsborrar, hans gom och hans ögon blevo de fyra hörnpelare, på vilka hans själ byggdes upp; och innan han tagit studenten, kände han alla handelsbutiker i stån, deras diskar, deras hyllor och fack, deras magasin och källare, ja, storleken av deras råttor och de olika färgerna på deras feta kattors ögon, fosforescerande i magasinsmörkret, och dessutom alla bond-

zogubbar och bondgummor på Stora Torget onsdag och lördag och finnkäringarna med hårdsaltade, svarthåriga finnsmöret, saltade fårkropparna och halvdöda korna, halvruttna äggen och hela övriga attiraljen, som kommo två gånger i veckan från Vasa med finnbåten och sålde på Finntorget nere vid kajen — innan han tagit studenten, säger jag, kände han allt detta tio gånger bättre än latinska grammatikan, Odysséen och Novum, och hela denna värld kände honom lika väl tillbaka.

Och han kallades Lill-Patron, därför att han redan köpte och kursade, skrek och viftade, sprang mellan borden, skakade hand med alla, prutade och gycklade.

— Ja, bli int Lill-Patron affärsman och storhandlare, ja, då gå det aldrig rätt till i denna världen!

Det var handelsbodarnas dom och Stora Torgets dom, och Finntorget sa:

— Satan Pärkele, varför ä inte hela stadin som Lac-kin?

Och när han väl tagit studenten och kvitterat Uppsala — som han vantrivdes i, för där fanns varken Finn-torg eller packarlave eller länning med om varandra gall-hojande strömmingsbåtar — och när han börjat springa mellan landsstaten och tullen och skaffat sig brandförsäkringsbolag och börjat försäkra stans alla boningshus och vagnslider och häststall och ladugårdar och svinstior och magasin och sjöbodar och överhuvudtaget allt, som kunde brinna som fnöske, då började hans verkliga liv, hans patronliv, då växte han ut till patron Lack, och så kallade honom nu hela stån och hela landsbygden omkring, bönder och fiskare och sågverksdisponenter och allt, som gick med två ben på jorden.

Han försäkrade allt, som fanns i hela landskapet, och han hade uppdrag och kommissioner åt alla, han tjänte

21pengar som gräs, och när han så till på köpet blev kamrer i banken, då nickade stån, då nickade hela landsbygden:

— Hm! Hm! Jo! Jo! Jo! Jo! Han blir rikaste karln i stån! Men så är han ju född på en söndag också!

Så gick det till, då patron Lack blev patron Lack.

Men vem var han egentligen? Den frågan har jag inte svarat på ännu.

Han var den tidens hela Sverge! Rätt och slätt och ingenting annat.

Kredit-Sverge, kort och gott!

Ty lyssna nu och titta, Allvars- och Framtids-Svenskar, så få ni se och höra, hur det varit haver och väl aldrig mer skall bli.

Fast Gud vet, ty det har man sett i våra dar, att allt kan ske. Allt!

VIII

Det fanns på den tiden en stadsfiskal i stån, som hette Mandelin, en stor, grov hejare till karl, med hög flint-skalle som ett kält uvberg och eget hus. Och stans vackraste flicka till dotter, Mia Mandelin.

Man kunde inte se något vackrare, något sötare, något älskligare än Mia Mandelin. Det var som en rosendröm i en änglatår, blå ögon så långt bort som kung Salomos fjärranste älskogsdröm, röd mun som en längtan efter evighetens tiss, aldrig har en vind farit mjukare i äppelblom, än det kastanjehåret var mjukt, aldrig en barm varit likare den första vårkvällens sjungande blyga våg-skvalp.

Och så hade hon pengar på köpet! Den lilla söta ungen.

22 pengar som gräs, och när han så till på köpet blev kamrer i banken, då nickade stån, då nickade hela landsbygden:

— Hm! Hm! Jo! Jo! Jo! Jo! Han blir rikaste karln i stån! Men så är han ju född på en söndag också!

Så gick det till, då patron Lack blev patron Lack.

Men vem var han egentligen? Den frågan har jag inte svarat på ännu.

Han var den tidens hela Sverge! Rätt och slätt och ingenting annat.

Kredit-Sverge, kort och gott!

Ty lyssna nu och titta, Allvars- och Framtids-Svenskar, så få ni se och höra, hur det varit haver och väl aldrig mer skall bli.

Fast Gud vet, ty det har man sett i våra dar, att allt kan ske. Allt!

VIII

Det fanns på den tiden en stadsfiskal i stån, som hette Mandelin, en stor, grov hejare till karl, med hög flint-skalle som ett kält uvberg och eget hus. Och stans vackraste flicka till dotter, Mia Mandelin.

Man kunde inte se något vackrare, något sötare, något älskligare än Mia Mandelin. Det var som en rosendröm i en änglatår, blå ögon så långt bort som kung Salomos fjärranste älskogsdröm, röd mun som en längtan efter evighetens tiss, aldrig har en vind farit mjukare i äppelblom, än det kastanjehåret var mjukt, aldrig en barm varit likare den första vårkvällens sjungande blyga våg-skvalp.

Och så hade hon pengar på köpet! Den lilla söta ungen.

22Och en mamma om ett sirapsfats vidd och tyngd, med spetsmössa på sin tidiga flint, och systrar som små rakknivar och en bror, som gick in på Stadskällaren, då stadsfiskalen gick ut, och ut, då han gick in, så alltid fanns där far eller son, och en bror, som aldrig sa ett ord. Mitt i denna människobukett var det gyllene dallergräset Mia.

Och vem skulle få denna skatt?

Jo, det fick patron Lack!

— Ja, men herregud! sa stån. Den slahöken och spelevinken! Ska han ha hela stån till sist! Han, som springer efter varje kjol på tio mils håll!

— Ja, det ska han! sa patron Lack med ett gapskratt ur generationer av sjömän på bramrå och stortopp och gjorde det värsta av allt.

Högt uppe på backarna över stån, där råmade biskopens och lektorernas och konsistorienotariens och grosshandlarnas och hantverksmästarnas kor och bräkte fisker-skapets getter, och därifrån såg man till världens ände över Norrlands alla blånande bankbokförda timmerberg. Där susade gräset, och där bodde ingen. Ty högst i stån bodde Nicklarna sen trehundra år, och högre än de vågade ingen tänka.

Där byggde nu patron Lack ett hus, som syntes över hela nejden, över fjärdar och sund, långt upp i älven. Och ett långhus i en våning som av gammalt? Nixum. Ett tvåvåningshus som en rådman? Nixum. Nej, vad man aldrig

förut i öbacka skådat eller sett: ett tvåvåningshus med frontespis och gjutjärnsbalkong på framsidan av stora salen på övre botten och en förmiddagskaffebalkong på träpelare mot gården.

Och dit skulle patron Lack lyfta Mia Mandelin. För där var den skönastes plats! Som stans krona.

23Men då hände det! Byggmästarn, som byggde huset, blev tokig vid tanken på vad han gjort, och hängde sig en natt i takstolarna.

Skulle lycka kunna förbliva i ett sådant hus?

Gumman Mandelin dånade och måste ha engelskt salt,, systrarna slogo ihop händerna tjugu gånger i rad, stadsfiskalen tog en extra kantin punsch på Stadskällaren, dit han flytt, Mia skalv som ett daggigt darrgräs i patron Lacks famn, men han flammade med sina svarta ögon, slog näven i bordet och skrek:

— Är det jag, som har hängt mig, va?

— Buh! svarade alla. Nej!

— Är ni skrockfulla, va?

— Buh, svarade alla. Ja.

— Men inte jag! skrek patron Lack tillbaka. Byggmästarn hade dille, och ajöss med den. Men huset är färdigt, och nu flyttar Mia och jag dit upp.

Och det gjorde de. Och inte nog med det, utan patron Lack gjorde nu det allra, allra värsta av allt. Han gjorde bröllop själv.

Det var en röd marsafton, då himlen i dessa bygder mot kvällen kryper och gömmer sig i de av första förvårstövädret och nattkylan glaserade snödrivorna och lyser som ett evighetens och salighetens sken ur deras inre, mötande samma sken ur rymden, och så vet man icke längre, vad som är jord, vad som är himmel, vad som är timlighet, vad som är evighet, man känner sig bara sväva i själva Gud Faders lysande och leende ögon-pupill.

Då stod hela stån och "koxade", som det hette, dvs. glodde in genom fönstren till nedre botten på patron Lacks nya gulmålade hus — gult till råga på allt! — och där inne i salen knäböjde på var sin sidenklädda kudde

24patron Lack och Mia Mandelin, han svart som natten, hon skär som soluppgången, han i frack från Stockholm, hon i vitt siden, så tjockt som chevråskinn, också från Stockholm, och fruntimren snyftade:

— Vad skall ske i detta hus, då byggmästarn hängde sig? Och då Lack går på som ett tok och hon, lillsockergrynet, är som ett barn.

Och männen mumlade:

— Fyrtifem tusen kostade huset, och aldrig mer än tie få han för gamkåken sin. Det gör glatta trettifem det, och då är tjufem kvar på arvet, om han ha nå kvar. Så som han lev. Fast han ska då ha sextusen i banken, säj dom. Ja, jesses, på somliga fall det sirap och på andra bara takdropp. Få si, få si! Så högfärdig som han ä, så han int ens låt stadsfiskalen hålla bröllop, bara för att han aldrig ska tåla nån över sig. Få si! Få si! Vi säj int mer. Men nån tå oss tör väl få leva länge nog att bli vittne.

Det vet jag inte, om nån fick, för jag var inte med och räknade gubbarna, men nog hände det saker och ting där i huset högst ovan stån från och med denna dag. Ty nu ingick patron Lacks första stora tid.

Detta var 1869, och så kom 1800-talets guldpaljette-rade svenska triumfbåge, 70-talet. Vem skall en gång skriva dess enastående, strålande historia av aktiebrev och bolagsmiddagar, matsedlar, vinlistor, cigarrmaggörd-lar, operetter, serenader och konkurser? En gång skall väl den mannen komma, men skådom nu på öbacka och dess patron Lack.

Det var nu, han blev Stora Torgets, Finntorgets och Fiskarhamnens kung, och runt bygden och socknarna tänkte man bara på honom och talte bara om honom, då man lade på korna, då man lövade fåren, då man nop-

25pade (plockade) lingbära (lingonen) i skogen, då man räknade pasmaantalet och satte upp väven, då man kärnade smöret, ystade getosten och mesosten, hällde täten (till långmjölk) på linnelappen för vinterförvar, då man vitjade långreven, halade upp skötarna, tog laxen ur stakagården och ljustrade ålen vid augustibloss.

— Det köp patron! skrattade man förtjust i himlens sky.

Och äppelodlarna i Småland och krukmakarna och fårfiolmakarna på Gotland och hummerfiskarna i Bohuslän och nejonögonrökarna i Västerbotten och vinhandlarna och cigarrimportörerna i Stockholm, alla sade de:

— Vi ha patron Lack i öbacka som i en liten ask!

Och när hösten kom med skogseldsdoftande blådis över

öbacka och Vår Herre stänkt bloddropp över skogarna och solen sken så vitt som i oblat, före höststormarnas tid, då kommo smålandsskutorna med äpplen och lade sig vid kajen, och hela stån doftade kvällsfrost och äppelsyra, gotlandsskutorna kommo med lerkärl, och fårfiolerna hängde som dekorationer i riggen, och hummer och krabbor kommo i stora brungrå videkorgar, och stån började lukta dill, ty det var även kräftor med i spelet, och fina herrar med röda näsor som babordslanternor uppvaktade stån med vin och cigarrer, till dess att alltsammans sjönk bort som en dröm i surströmmingsdoft, toddy och norrsken.

Men patron Lack? Han var inte ensam i stån. Han var bara centrum. Alla vackra flickor, han dansat med som gymnasist, voro gifta och hade skafferier, källrar och vindskontor. Och alla hans studentkamrater, och alla, han sjungit kvartett med och spelat piano och esskornett med, voro också gifta och hade dito.

Och allesammans träffades de på Stora Torget, onsdag

2 6och lördag, och aldrig har världens Herre glatt sig så som åt detta sitt verk på patron Lacks tid. Aldrig har Paradiset varit så nära jorden.

Och som för att riktigt göra patron Lack till en oförgätlig figur i stån och dess historia hade denne Vår Herre hittat på något fullkomligt i sitt slag enastående: Järker, alias Erik Abrahamsson, en dövstum lappojke, som full av förtroende för världsledningen kommit vandrande till stån och sökt upp prästen för att få plats hos någon som dräng.

— Han ska till Lack! sa prästen. Det säger sig själv-Så kan Lack skälla och svära och gorma och domdera, så mycket han vill. Det hör inte Järker. Det blir ett nytt par Don Quijote och Sancho Panza.

Och patron Lack blev förtjust. Järker blev förtjust.

— Um, um! sa han.

— Djäkla fårskalle! sa patron Lack, och därmed voro de i tjugufem år oskiljaktiga, för hela stån sammanvuxna till en figur, till en och samma värld som dagen och natten.

Nå! Där kom nu patron Lack springande på torget, elegantast klädd i hela stån: grå sommarkostym av engelskt tyg, vit väst, en reseda, hans älsklingsblomma, i knapphålet, panamahatt på nacken, gyllene klockkedja, skor eller, för att vara exakt: krökstövel, skinande som solen, och käpp, enkel, ty den bröt han ständigt sönder eller snavade över, i högsta hugg, och två. steg bakom honom Järker, i snygg kommisskostym, kortväxt, röd-blond, med korg över armen och allvarlig som alla komministrar i Lappland tillsammanslagna.

— A! A! A! sa han och nickade och log stilla.

Solen sken och snurrade i luften, guldvisarna på kyrktornet och på Rådstuklockan visade 9, torget var packat

27med stånd, med bondskjutsar, med vedlass och hölass, och bara patron Lack sköt som en svala ut om Rådstu-knuten ur Köpmansgatans blå skugga och bondgubbarna och bondgummorna fått syn på honom, ekade ett enda samfällt rop över hela torget, studsade mot landshövdingeresidensets gula fasad och landstatens vita:

— Patron! Patron! Jag har tio tjog ägg, patron! Jag har fem fårkroppar! Björkved, patron! Lindhö, patron!

Och vart han flög, hade han gubbar och gummor efter sig, och så var det fruarna, hans gamla flammor:

— Ferdinand! Ferdinand! Kom och känn på steken! Ar han mör? Ferdinand! Ferdinand! Ska vi ta den här rosenpotatisen? Ska vi ta den här drällen? Har du beställt åt mig från Nora?

Ja, i sanning, aldrig hade öbacka haft en sådan person, och aldrig skulle det mera få!

Men som klockan slog tio över stån ur kyrk- och råd-stutorn och älvbåtarna blåste ute på Norra Sundet och, om det var tisdag, auktionsklockan började sin klämtande gång genom gatorna, kallande hela stån till auktionskammaren nere vid kajen, satt patron Lack i sitt ämbetsrum på banken, hade hälsat god morgon och utbytt dagens första skämt med direktör Monneij; det var bara de två herrarna, som hade egna ämbetsrum, med dörr emellan, alla de andra sutto ute i banklokalen bakom disken vid de höga pulpeterna. Patron Lacks studentkamrat Robert Smitthenner, som var kassör, och fröken von Pahl med blått sidenliv och pincenez och basröst som en gammal major, ständig gäst i det Lackska huset, och några till.

Men till patron Lacks rum rann det dagarna i ända en ström av supplikanter, bondgubbar med spånkorgar eller lärftrullar, handlande och hantverkare, som gjort

28konkurs, ja, folk av alla slag. Patron sände en del till stora gulhuset uppe pl högsta kullen ovan stån, ty där hade han nu eget kontor och två kontorsfröknar, eller gav möte där uppe efter banktid och middag.

Och bara han småsprang på sitt vanliga sätt genom stån, störtade alla handlande till butiksdörrarna:

— Patron! Patron! Jag har fått in nya tyger, halsdukar, modeller, helfet storpipig schweizer ...

Han kunde inte låta bli, han tittade in, sköt upp glasögonen i pannan, ty nu måste han bära glasögon, vände och tummade på sidenet, gnuggade kamgarnet, smakade en gnutta av schweizerosten.

— Skicka hem! Skriv opp! blev slutet på visan.

Och i vindskontor och källare och garderober och

byrålådor uppe i gula huset hopade sig skatter på skatter: kaffebalar, sockerkistor, råg- och vetesäckar, potatistunnor, djurkroppar, fågel, lax, sill, strömming, konserver, vinfat, cigarrlådor, tygbalar, strumphögar, allt, allt, allt.

Och nere i butikerna runt stån växte räkningarna som humlerankor.

— Skicka upp i banken! sa patron Lack, och om det nån gång skulle fallit honom in att se sig omkring, skulle han sett, att han var som en paviljong, festligt garnerad runtom med dessa humlerankor, men han bara betalte och betalte. Inte allt på en gång. Det skulle aldrig fallit honom in, det föll aldrig den tidens Sverge in, det skulle skrämt handlandena själva. Nej, litet åt gången.

— Det är så trevligt! Det är så trevligt! sa farbröderna bakom disken och gnuggade händerna, och till sist visste varken de eller patron Lack ut eller in i dessa timmerlass av räkningar, med avbetalningar och rest och avdrag för brandpremier och moträkningar för bevakning i konkurser, etc., etc., etc.

3 Nordström

29— Det ordnar sig! Det ordnar sig! sa farbröderna bakom disken, skinande. Och nu, patron, ha vi fått in en ny finfin fotogenfotlampa, som inte osar. Makalös! Och en ny inläggning av hummer och portugisiska sardiner. Gör ett litet kalas, patron, vi ska skicka upp lite olika sorter på prov!

Men vart i Herrans namn tog allt detta vägen? Inte kunde patron Lack och Mia Mandelin dricka handfat med kaffe, äta skeppundsvis med oxkött, fårkött, fågel och lax, bära femton kostymer utanpå varandra och tio par strumpor och ha halva dussinet lakan i sängen och så vidare.

Nej, nej, nej! Men se det här, det var inte vårt Sverge, inte! Det var gamla Sverge, Fattig-Sverges sista svansspets, och Fattig-Sverge, det var Ryssland och Asiens öknar, det var hordernas, stammarnas, nomadernas värld! I den levde ännu alltjämt patron Lack och hela hans tids öbacka.

Det kom karavaner av släkt och vänner, och de bodde inte på hotell av den enkla anledningen, att stån hade inga hotell och släkten och vännerna inga pengar, och så bodde och åt och levde släkt och vänner hos släkt och vänner, och så hade patron Lack huset fullt, tio, femton, tjugu personer vid bordet, och så var det fattiga hem, som hade sina söner i storskolan, för att de råkat kunna lära sig gamle Luther och "När hedningarna, som icke hava lagen" utantill som ett rinnande vatten och som därför skulle bli präster eller lärare eller överliggare i Uppsala och deliranter och få växlar och studieskulder ända bort till en okänd grav i en skogsförsamling, och dessa lovande små svenska snillen hade matdagar hos grosshandlare och patroner och sutto alltså också vid patron Lacks bord.

30Och så var det en konst, man var storfin i på den tiden men numera nästan alldeles glömt bort, och det var att göra barn, och man låg i som röda hundar, så tungan hängde halvvägs ur gapet, och det sköt upp ungar i husen som maskrosor i vårsolen, man hann inte räkna dem och kunde knappast skilja egna från andras. Och så blev det ammor och barnjungfrur och husor och kokerskor och tjänstefolk kompanivis.

Och hela sällskapet åt, dom, som vargar, potatisarna körde ut som tandbölder under kinderna, och ögonen höllo på att åka ur ansiktet, då grötfatet gick ner i halsen, och en säck bröd räckte åtta och en halv timme, en bytta smör femton minuter och en sockertopp tre kafferep!

Men var det allt? Ack, nej och nixum! Detta var ju det gamla 70-talet, vi få inte glömma det! Gult av timmer, plank, bräder, punsch och guld! Himlen var förgylld, jorden var förgylld, själen var förgylld, ja, hela livet var förgyllt.

Redden mellan blånande berg var packad av fartyg, deras segel på tork var som hela jordklotets strålande fruntimmerskalsonger på tork, och deras däck skeno gula som av guldtackor. Två och en halv million kubikmeter trä rann år efter år ur landet, och en standard furu-battens 2V2" X 7" betaltes 168 riksdaler, och över 100 millioner riksdaler runnö in år efter år genom den förgyllda trävaruhimlen och föllo som dagg och manna och mjölk och honung över hög och låg, fattig och rik.

Himmelriket var kommet, det tusenåriga riket var här, det var bara att leva, leva, leva!

Och man levde! Ja, i sanning man levde!

I århundraden hade man levt på saltströmming och lite blåmjölk och kornmjölsgröt och ölost, nu visste man

3iinte, hur fort man skulle kunna få i sig allt, vad nya rikedomen bjöd. Och det var inte bara äta och dricka! Det var också klä sig, möblera, ha fina saker, dansa, spela, skämta.

Tidigt om förvårsmornarna, då det smält föregående dag och frusit under natten, så att ängsbackarna runt stån i den tidiga morgonsolen lågo med ishård, tjock, bländvit skare, då voro stans unga herrskaper, med patron Lack och Mia Mandelin i spetsen, ute och åkte långkälke, och största kälken i stån var naturligtvis patron Lacks "Lång-Lisa", som rymde tio personer bakom varandra, och när kälkarna susade nerför Sten-hammarsbackarna och stån låg blåfrostig och vitpudrad, glänsande och blixtrande i mars- eller aprilsolen, då skreko alla av en överjordisk glädje, det var, som om man ilat genom själva världsrymden, på en lyckofärd utan slut, hjärtat jublade av en sådan lycka, att det till sist fylldes av tårar, och damerna snyftade.

— Gråter ni? Är ni galna? sa herrarna. Vad är det?

— Nej, vi är så lyckliga! svarade de. Vi är så lyckliga! Vi vet inte, vad det är! Det är, som om det inte länge kunde räcka!

— Inte räcka! Prat! sa herrarna. Det var det tokigaste vi hört! Inte räcka! Ha, ha, ha, ha!

Och så flögo åren sin väg. Mot ödenas fullbordan.

## IX

Det fanns en jätte i stån, det var gamle rådman Sammel Edin. I fyrtio år hade han och Johan Emmanuel Nickel kivats om makten, och gamle Sammel hade vunnit. Han blev ordförande i bankstyrelsen, han rensade upp kana-

3* inte, hur fort man skulle kunna få i sig allt, vad nya rikedomen bjöd. Och det var inte bara äta och dricka! Det var också klä sig, möblera, ha fina saker, dansa, spela, skämta.

Tidigt om förvårsmornarna, då det smält föregående dag och frusit under natten, så att ängsbackarna runt stån i den tidiga morgonsolen lågo med ishård, tjock, bländvit skare, då voro stans unga herrskaper, med patron Lack och Mia Mandelin i spetsen, ute och åkte långkälke, och största kälken i stån var naturligtvis patron Lacks "Lång-Lisa", som rymde tio personer bakom varandra, och när kälkarna susade nerför Sten-hammarsbackarna och stån låg blåfrostig och vitpudrad, glänsande och blixtrande i mars- eller aprilsolen, då skreko alla av en överjordisk glädje, det var, som om man ilat genom själva världsrymden, på en lyckofärd utan slut, hjärtat jublade av en sådan lycka, att det till sist fylldes av tårar, och damerna snyftade.

— Gråter ni? Är ni galna? sa herrarna. Vad är det?

— Nej, vi är så lyckliga! svarade de. Vi är så lyckliga! Vi vet inte, vad det är! Det är, som om det inte länge kunde räcka!

— Inte räcka! Prat! sa herrarna. Det var det tokigaste vi hört! Inte räcka! Ha, ha, ha, ha!

Och så flögo åren sin väg. Mot ödenas fullbordan.

IX

Det fanns en jätte i stån, det var gamle rådman Sammel Edin. I fyrtio år hade han och Johan Emmanuel Nickel kivats om makten, och gamle Sammel hade vunnit. Han blev ordförande i bankstyrelsen, han rensade upp kana-

3*len, han genomdrev kajbygge, och till sist tog han död på Johan Emmanuel under ett direktionssammanträde i banken genom att i raseri över Johan Emmanuels motstånd förutspå, att Nickelska släkten skulle dö bort utfattig. Då fick Johan Emmanuel slag och föll död till golvet. Det var 1873.

Tre år senare på dagen, den 3 september 1876, mördades så i sin tur på ungefär samma sätt Sammel själv av en liten tidningsredaktör, som hette Mikael Habsta-dius och som Johan Emmanuels son, häradshövding Johan Gustaf Nickel, placerat i spetsen för en tidning, varmed han bekämpade de nya tiderna i stån. Hur gick det till? Jo! Habstadius hade lånat pengar av alla, tiderna strålade ju, det gick som en dans. Men så år 1875, pang, sjönko både priser och frakter, och då! Då krävde man honom, och i sitt trångmål gick han till sist till gamle Sammel, som börjat med två tomma händer och bums körde honom på dörren med orden:

— Låne ut pengarna mine till en litteratör — för att han sup opp sine! Näe pass, gosse, åt hederligt folk, om det behövs, men aldrig åt en tidningsskrivare. Ajöss!

Då skrev den rasande Habstadius i "Fäderneslandet" i Stockholm en nidartikel om gubben och om hela stån: "Träpatroner och Norrlandsbaroner", och sände till gubben, och när gubben läste den, blev han så himla arg, att han fick slag och dog, precis som gamle Johan Emmanuel. Det fanns gubbar på den tiden. Men: svinhugg går igen! sa stån.

Sammel hade varit Norrlands och en av landets största skeppsredare och lämnade fjorton barkskepp och fullriggare efter sig, värda tillsammans över en million riksdaler.

Och det bildades bolag i stån, och det blev aktieteck-

33ningsfeber, och bolaget övertog hela subberten, och det var 1877, då träpriserna åter stodo i himlens sky och det rann ut mer trä än nånsin förut. Så aktierna betaltes hur högt som helst, ty näst sågverkspengarna voro sjöfartspengarna de finaste i världen.

Och just då, när solen stod som högst, då började Kredit-Sverge att dala nedåt mot natt och sorg och skam och undergång och död.

Ty alla i stån skulle köpa aktier. Handlande och bokhållare och lektorer och adjunkter och änkor och faderlösa! Men hade de pengar? Ja, i banken! Men så lite, så lite!

Och då kommo de till patron Lack. Hela högen. Upp till gulhuset på backen.

— Patron kan allting bestyra! sade de.

— Ja, men va i sjuhundra hälsingland, jag har ju köpt aktier själv, skrek patron Lack. Och har måst låna själv. För sju tusan plåtar!

— Men det är en annan sak, patron! Det är en annan sak! Det rör sig om millioner, då patron gör affärer. Men för oss, småfolk, är det ju bara fråga om smått, smått, smått, som inte spelar nån roll för patron.

— Ja, i Guds namn då! I Herrans namn! Det kan ingen vettig själ vara småaktig i tider som dessa! skrek patron Lack smickrad och förtjust, och ritade på till höger och vänster, och halva Sammelska handelsflottan blev såld på hans borgensnamn.

Och då sa stån och klådde sig i huvut, och det var tacksamheten i öbacka! Bara där?

— Ja, tänk, en sån filur! sa man. Nu skriver han på! Och så sätter han hela konkarongen på hasorna, och så blir hela flottan hans och halva stans fastigheter på köpet, och han gör med stån vad han vill. Så går det, då

34man är född med pengar och har kredit, för se, krediten, se, det! Det är stora hemligheten, det! Har man bara det, då kan man gå precis hur långt som helst! Så nu kommer vi allt att få se på en dans!

Och det fick man! Det vill jag lova, det fick man! Fast inte åt det hållet man trott.

För nog kom man på hasorna, det var då visst och sant, och det förr ändå, än man trott. Först och främst åkte trävarorna ner, och nu var det allvar, och en vacker dag marscherade nära 10,000 man upp till sågverkscheferna och fordrade löner, så att de åtminstone kunde leva som människor, medan cheferna drucko champagne. Och det blev ett fasans anskri över hela Norrlandskusten, över hela Sverge. Kungen i Stockholm fick tre nya kritvita hårstrån på sitt landsfaderliga huvud, vilket klädde honom betydligt. Men han blev så rädd, att han skickade upp krigsfartyg med kanoner mot arbetarna, som voro religiösa och bara hade psalmböcker, men det berodde på, att han var stor aktieägare i Vivlans bruk, som nu blivit en fin affär, aktierna stodo i 3,000 riksdaler, och Nick-larna i öbacka voro rikare än nånsin, bara aktierna efter framlidne hamnkapten Anders Lack voro ju värda 75,000 riksdaler.

Och grosshandlare ute i världen och i Göteborg och i Stockholm sköto sig eller togo giftpiller eller rymde eller föllo på knä för sina fordringsägare och bådo om anstånd och nåd. Och öbacka var inte sämre, där slog man igen sågverk på sågverk, gjorde konkurs i långa ramsor, sköt på varann med revolver, då man kommit underfund om, att man lurat varann, och kom på Långholmen. Precis som det skulle vara.

Men det fanns en, som varken sköt, tog gift eller nånting i den stilen, och det var patron Lack. Han var

35Stockholms Köpmannaförenings ombud och hade att ta hand om alla konkurser, och ju flera som gjorde konkurs, desto mera tjänte han. Han hade en ljusgul skinnplånbok, hophållen av en nickelklämmare, och den plånboken vart tjockare och tjockare och tjockare, men patron Lack vart tunnare och tunnare och gulare och gulare i hyn, och lampan brann längre och längre inåt nätterna på hans kontorsskrivbord och lyste utåt norra fjärden, där Sam-mel Edins gamla barkar och fullriggare kommo in, men alltmera glest. Somliga hade förlist borta i Västindien, somliga hade blivit ryggbrutna, kondemnerats och huggits upp till kaffeved, och det var allt värre och värre konkurrens om frakterna från norrmän och danskar, och det kom laståungare på laståungare, och Sammel Edins vikingaanda var icke längre i skeppen, aktierna sjönko och sjönko, och patron Lack var belägrad av supplikanter, som bådo om hjälp, och vad skulle han göra?

Gamla skeppare med lösperuk och giktring i örsnibbarna gräto vid hans skrivbord, och gamla skeppare- och styrmans- och timmermansänkor och lektorer och adjunkter och fiskargubbar och brevbärare och postiljoner och bondhandlare vid Södra Tullen och småhandlare på Norrstan och juden Hillel, som gjorde konkurs på lump och skrot minst en gång vartannat år, och Robert Smitt-henner, som ägde ingenting men var patrons studentkamrat och bodde för låg hyra i huset, och inackorderingsfruar, feta som klot, magra som spindlar, lytta, lama, halta,

döva, med en halv näsa eller benröta eller eksem i peruken, och Gud vet allt, vad det icke var.

Små stugor hade de runtom i stån, halvvägs nersjunkna i marken, med pelargonior bakom fönstrens gröna och blåsiga utskottsglas och en katt på förstubron, ett potatisland på gården och en tunna saltströmming i vedboden;

36små butiker, mörka som källare, med en sillkagge, en såpkagge och en låda bitsocker och två rullar kalikå och en möglig ost och en förtorkad medvurst; små inackorderingsrum med en utdragssoffa, en kommod, en trasmatta och en grön kakelugn, lutande som tornet i Pisa och med bara järnluckor, ty mässingsluckorna hade juden Hillel köpt för en styver; och ... ja, det var hela stån!

Utom Twieselmänner och Kleinmichlar! De hade suttit över sina skrivbord i alla dessa år och bara räknat korvören. Och nu köpte de upp för dessa samlade korvören de igenslagna sågverken och deras skogar och lade dem till vad de hade förut. Och sade inte ett ord, viskade bara om kvällen i kudden, tyst, tyst, tyst, så inte ens Gud hörde det, ty han var fullt upptagen av att betrakta sin stackars sonson, patron Lack, nej, det var bara deras fadder Mammon, som hörde det, och han log och gnuggade händer nere i Helvetet:

— Spara! Spara! Spara!

Men patron Lack, som bott i stån i snart 300 år och sett alla sina supplikanter sen barndomen och kunde deras historia och deras strömmingstunnor och råttor och pelargonior och felande kakelugnsluckor på sina fem fingrar, han sköt upp glasögonen i pannan, lade från sig cigarren och skrek som vanligt:

— Tja! Ni är ena fördömda fårskallar, hela uppsättningen, men! Det blir bättre tider. Det blir bättre tider. Skriv ett kvitto! Jag ska betala omsättningen på växlarna era! Och sen, när tiderna ljusna, får ni sköta er själva! För jag kan inte sköta hela stån! För hundra helsike!

— Och Gud hjälpe, och Gud signe, och Gud...

— Håll mun! skrek patron Lack. Och blanda inte in Vår Herre i det här! Han har nog mycket att stå i ändå!

— Bä! gapade alla, från Norrstan till Södra Tullen

37utom Hillel, ty hans gud var alldeles för fin att nämnas inför gojim. Han nöjde sig med att viska:

— Micke klok, micke klok, patron! Micke klok! Det plir firti prozent avans! Det plir ...

— Håll mun, Hillel! Djäkla konkursjude! skrek patron Lack. Det blir inga förti procent! För det tar ingen kristen!

Hillel slog ut båda händerna, lyfte axlarna beklagande och log bittert som Job.

Och så kom uppmarschen för patron Lack.

Den stora, allvarliga.

X

Ty mitt i allt detta hade något hänt uppe i stora gulhuset högst på kullen ovan stån. Först och främst började där nu bli gata med hus och trädgårdar och vattenbrunnar och potatisland, och på patron Lacks gård blommade redan en hägg mittpå gården, så vit och doftande som Mia Mandelin, då hon stod brud i nedre våningen, där kassör Smitthenner alltjämt bodde med sin lilla runda, glada fru, som var en av patron Lacks gamla flammor. Han hade en bror, som sålde fotogen och var konsul och promenerade varje dag en middagspromenad på gatorna nere i stån med dispaschör Unéus, och alla voro de studentkamrater, och nu var det gamla öbacka borta. Johan Emmanuel Nickel var död. Sammel Edin var död och låg på rygg i sitt fina mausoleum uppe på Nya kyrkogården. Pelle Unéus var drätselkammarens ordförande, patron Lack satt i stadsfullmäktige. Och nu var det dessa studentkamrater och deras vänner, som regerade stån, så de hade redan börjat bli flintskalliga och grå som harpaltar vid öronen, och deras barn gingo

38 utom Hillel, ty hans gud var alldeles för fin att nämnas inför gojim. Han nöjde sig med att viska:

— Micke klok, micke klok, patron! Micke klok! Det plir firti prozent avans! Det plir ...

— Håll mun, Hillel! Djäkla konkursjude! skrek patron Lack. Det blir inga förti procent! För det tar ingen kristen!

Hillel slog ut båda händerna, lyfte axlarna beklagande och log bittert som Job.

Och så kom uppmarschen för patron Lack.

Den stora, allvarliga.

X

Ty mitt i allt detta hade något hänt uppe i stora gulhuset högst på kullen ovan stån. Först och främst började där nu bli gata med hus och trädgårdar och vattenbrunnar och potatisland, och på patron Lacks gård blommade redan en hägg mittpå gården, så vit och doftande som Mia Mandelin, då hon stod brud i nedre våningen, där kassör Smitthenner alltjämt bodde med sin lilla runda, glada fru, som var en av patron Lacks gamla flammor. Han hade en bror, som sålde fotogen och var konsul och promenerade varje dag en middagspromenad på gatorna nere i stån med dispaschör Unéus, och alla voro de studentkamrater, och nu var det gamla öbacka borta. Johan Emmanuel Nickel var död. Sammel Edin var död och låg på rygg i sitt fina mausoleum uppe på Nya kyrkogården. Pelle Unéus var drätselkammarens ordförande, patron Lack satt i stadsfullmäktige. Och nu var det dessa studentkamrater och deras vänner, som regerade stån, så de hade redan börjat bli flintskalliga och grå som harpaltar vid öronen, och deras barn gingo

38i dansskola och hade guvernant och voro bjudna på barnbal hos landshövdingen, och Johan Gustaf Nickel var borgmästare och stans rikaste man och Vivlansaktierna stodo i j,ooo riksdaler.

— Ja, vi Lackar ha alltid varit ena fördömda galningar! skrek patron ursinnig. Gubbfan kunde väl i Herrans Jössu Kristi namn ha behållit aktierna, om så bara till dasspapper! Nu sitter Johan Gustaf på mina 125,000 riksdaler! Och lånar ut till hela stån och prosar mot 8 procent och tjänar mer på de pengarna i ränta än hela min årslön i banken! Fy fan, sån släkt man tillhör!

— Och Johan Gustaf, då?!! sade vännerna vid virabordet och gapskrattade.

— Ja, herregud, Nicklarna! skrek patron Lack och slängde korten i bordet. Dom känner vi väl!

— Jo, det vill vi lova! dånade de andra. Snåljudar, kyrkfjäskar och prosarpack! Men det kommer väl en dag för dem också! Vår Herre för också böcker. Var lugn för det!

Men som sagt, det hade hänt något i stora gulhuset på högsta kullen ovan stån. Där hade patron Lack byggt stans första duvslag, och nu förmörkades luften av Afrodites fåglar, och det lät som klappträn av deras smällande vingar ovan stans björkar, häggar, popplar och rönnar. De bodde i kyrkan och på rådhustornet och överallt, och stån hade därmed fått ett fladdrande liv och blivit en guanohög till allt annat.

Men det var inte det som hänt.

Patron Lack var omgift, och mamsell Hilda Styf fanns inte längre i huset, hon var pensionerad och tuggade harmens bittra tårar i en liten lägenhet åt gården vid en gata i Stockholm, dit hon flyttat, för att där hade hon en bror, som hade järnhandel.

39Men Mia Mandelin, den ljuva? Låg stilla och vit och tyst uppe i Lackska familjegraven, bredvid gamle hamnkapten, och vid sin sida hade hon sin förstfödde, lille nioårige Anders, som ritat fartyg som en ingenjör och skulle blivit öbackas störste skeppsbyggmästare. Men så tog honom difterin, och Mia Mandelin hade vyssat honom och kysst honom och pressat honom till sig och svalkat hans brännande panna och kinder med sina strömmande tårar, tills Vår Herre förbarmat sig över henne och i sin oändliga kärlek gett även henne difterin, och så fick hon slockna med sin älsklings hand i sin och befrias från denna den grymmaste av världar.

Men Kleinmichlarna och Twieselmännerna, de bodde nu i stans största och finaste hus och hade sommarställen utanför stån och kontor i Stockholm.

Och utländska sällskapsdamer!! Utländska sällskapsdamer! Engelskor och tyskor och fransyskor! Så att deras

barn skulle lära sig de stora fina språken för att kunna sälja trä bättre än Nicklar och Lackar och Lomarkar och Unéier och allt vad dessa bygders egna barn hette. Och de hade badkar! Badkar! Så att dessa ungdomar skulle i tid lära sig bada och bli snobbar. Och att rynka på näsan åt "våra" barn och på det viset kunna resa ut i världen och vara precis som de voro där ute, så som man kunde se i "Ueber Land und Meer" och "The Graphic" och "Illustrated London News", som fanns i S:t Jonæ-ordens klubbrum, fina herrar i byxor så tunna som promenadkäppar och himmelska damer i turnyr och plisséer både bak och fram och barm som en hylla för silverpokaler.

Ja, det var nya öbacka, det! Och dit!

— Ja det är så man kan bli grön! Och Gud, vad ska inte vi, arma människor här på jorden, måsta se och gå

40igenom före graven. Ja, det är sannfärdligen, så man kan skämmas ögonen ur sig, då inte dom har vett att skämmas själva, som största skammen skulle ha! sa gamla öbacka, och alla dess nästippar voro nästan dilleröda av harm.

Ty till all denna fåfänglighetens värld, dit hörde nu också — gissa vem? Jo, patron Lack på höjden.

Bara tänka sig detta: först bygga stora gulhuset, ensam, högst över stån, och så ta stans vackraste flicka och så göra bröllop själv, och så knappt ha henne i graven, förrän han skriver efter, skriver efter en utländska, en barnunge och en strålande ängel och gifter sig med henne och — så! — skaffar sig badkar! En öbackabo! Gammal öbackabo! Badkar! Nej! Om icke allt detta drog straff i sina spår, då kunde man lika så gärna sluta med ens att gå i kyrkan och börja spela vira och dricka toddy i stället under högmässotid.

Nå, hur hade det gått till, och vad var det egentligen som hänt?

Jo, ostridigt: första fru Lack var död, sedan hon gett livet åt fyra barn, en gosse och tre flickor. Hon hade varit för god för denna världen, hon hade icke en dag i sitt liv gått utan tårar i ögonen, hon var rädd, när patron Lack gick ner till rakstugan, att barberaren skulle skära halsen av honom, hon var rädd, när han åt, att ett fiskben skulle mörda, en potatis kväva honom. Hon var rädd, när hon hörde namnet på någon kvinna, att denna kvinna skulle ta honom ifrån henne. Så grät hon. Det var ljuvt, men det blev lite enformigt. Så dog hon.

Där stod patron Lack i ett huj ensam med sina tre flickor, två svartögda, en blåögd, omkring sig, och som vanligt vilade han inte på hanen. Han överlät barnen åt mamsell Styf, och mamsell Styf hade huset på sina fem

3ifingrar, hon hade skött det under hela Mia Mandelins tid, hade regerat över källare, vindar, skåp och skafferier. Mia Mandelin hade bara gått upp i sina barn.

Och när stån såg mamsell Styf vid rodret, sade den:

— Ja, nu får man se, hur det går! Med Styvan gifter han inte om sig, hon är ju bra men en gammal dromedar, med sina glasögon, och skägg har hon också, och le är hon för tre, men få se, vem det blir.

Och det blev en hel del sytt och omsytt och vänt och färgat i stån efter Mia Mandelins sorgliga död — på spinnsidan.

Men så var det den gamle rare grosshandlar Wilhelm Kleinmichel med sin Bremercigarr ständigt och jämt i munnen under gråa stubbmustaschen. Han hade nu stans allra finaste hus. Det var så utsirat och prytt med snickerikonster kring dörrar och fönster, med små de allra sötaste plåttorn och knoppar och små flaggstänger, och de allra raraste färger, lite himmelsblått och lite snus-gult och lite rött och lite skärt, ja, det var, så att det vattnade sig i munnen på en. Det var faktiskt inte som ett hus utan som en maträtt, en riktig delikatess, och där hade nu den gamle fine, vithårige Wilhelm Kleinmichel och hans lika rara fru en sällskapsdam, som hette Miss Frances Drake — säg bara inte drake, för hon var en sagoprinsessa! Smärt, mörk, med stålblå ögon, tänder som det vitaste genomskinliga porslin och ett skratt, så man kunde vända sig i graven av längtan, om man råkat hinna dit.

Till henne friade patron Lack, han var så kär, att han börjat sjunga andra tenor igen! Som i unga förgyllande dar, men nu var han 36 år.

Och resultatet? Ja, det gjorde honom så ... ja, vi ska höra.

42— Mr Lack! sade Miss Frances Drake. Jag känner mig skyldig att säga er en sak. Ni är mycket artig och mycket angenäm. Men ni är ingen gentleman.

— Va? skrek patron Lack, som småningom lärt sig engelska riktigt fint. Va i sju hundra hälsingland, sa han i engelsk översättning. Är jag ingen gentleman?

— Nej, Mr Lack, ni är ingen gentleman! vidhöll Miss Frances Drake, mycket lugnt men bestämt.

— Varför då, om jag får lov att fråga? skrek patron Lack.

— Tror ni, Mr Lack, sade Miss Frances Drake, att en gentleman friar till en ny kvinna, då hans döda hustru ännu icke legat ett år i graven?

Det gick alldeles runt i patron Lacks huvud, och det såg Miss Frances Drake, så hon fortsatte:

— Om svenska gentlemen handla så, det vet jag icke. Men jag är engelska, och jag vet, att engelska gentlemen handla icke så. Och jag kan bara gifta mig med en gentleman. God afton, Mr Lack! sa Miss Frances Drake, ty det var en afton, och lämnade rummet med hela den värdighet, som den s.k. Victorianska moralen gav den tidens engelska nation, vilken numera är spårlöst försvunnen.

Och där stod patron Lack i en förvårsafton full av snösmältningssken, som gör de flesta människor tokiga, och han ut och i väg till sin gamle vän Smitthenner, som satt flintskallig och alldeles kolugn och okär hemma på nedre botten i stora gulhuset och rökte cigarr och drack eftermiddagskaffe och punsch och gungade i gungstolen och hade röda sammetstofflor på sig, som fru Smitthenner sytt.

— Kan du tänka dig på fan! skrek patron Lack. Men tror du, jag ge mig? Va? Jag? En Lack? Nej du, min

43gosse! Här skall anskaffas en engelska! Levande eller död! Jag är trött på det här. Här ska herrar Kleinmichel och Twieselmann spela tuppar i stån, och vi, gamla öbackasläkter, inte räknas längre. Jag ska ha en engelsk fru och engelska barn. Det har jag råd till! Och jämnt med det! Och det ska bli annan musik här i öbacka efter denna dag. Tack vare den där lilla förbannade Draken, som satte näsan i vädret. Liksom en engelska skulle vara nånting? Va? Kyss mig på ryggskottet. God afton!

Och vid detta'tillfälle sade patron Lack klart och tydligt "drake" på svenska. Där ser man, hur hastigt språken kunna förvandlas av kärleken.

Och nu blev det i sanning en historia! Och den rådde faktiskt alla dessa utlänningar för, som kommit likt Egyptens gräshoppor upp till lilla öbacka och räknat korvören och därmed vänt upp och ned på allt, som av gammalt varit hade.

XI

Det finns en natt, som är ytterst berömd. En natt för länge sen. På 1500-talet. Närmare bestämt 1572. Den kallas Bartolomeinatten och påminner närmast om livet i våra dagars Ryssland, Italien, Tyskland och Spanien. Dvs. den sysslade mest med mord. Men den ägde rum i Frankrike, och det var katoliker, som mördade protestanter för att rädda Vår Herre från att bli omvänd till avfällingen Luther och därmed att sluta sina dagar helt oförhappandes i Helvetet. Så det var fina mord, alldeles som nu, dvs. egentligen lite finare, ty nu är man komplett likgiltig för Vår Herres öde, och han tycks i gengäld vara komplett likgiltig för vårt, så nu tycks det bli vi, som hamna i Helvetet, om vi inte redan äro där.

44 gosse! Här skall anskaffas en engelska! Levande eller död! Jag är trött på det här. Här ska herrar Kleinmichel och Twieselmann spela tuppar i stån, och vi, gamla öbackasläkter, inte räknas längre. Jag ska ha en engelsk fru och engelska barn. Det har jag råd till! Och jämnt med det! Och det ska bli annan musik här i öbacka efter denna dag. Tack vare den där lilla förbannade Draken, som satte näsan i vädret. Liksom en engelska skulle vara nånting? Va? Kyss mig på ryggskottet. God afton!

Och vid detta'tillfälle sade patron Lack klart och tydligt "drake" på svenska. Där ser man, hur hastigt språken kunna förvandlas av kärleken.

Och nu blev det i sanning en historia! Och den rådde faktiskt alla dessa utlänningar för, som kommit likt Egyptens gräshoppor upp till lilla öbacka och räknat korvören och därmed vänt upp och ned på allt, som av gammalt varit hade.

XI

Det finns en natt, som är ytterst berömd. En natt för länge sen. På 1500-talet. Närmare bestämt 1572. Den kallas Bartolomeinatten och påminner närmast om livet i våra dagars Ryssland, Italien, Tyskland och Spanien. Dvs. den sysslade mest med mord. Men den ägde rum i Frankrike, och det var katoliker, som mördade protestanter för att rädda Vår Herre från att bli omvänd till avfällingen Luther och därmed att sluta sina dagar helt oförhappandes i Helvetet. Så det var fina mord, alldeles som nu, dvs. egentligen lite finare, ty nu är man komplett likgiltig för Vår Herres öde, och han tycks i gengäld vara komplett likgiltig för vårt, så nu tycks det bli vi, som hamna i Helvetet, om vi inte redan äro där.

44Alltnog! Bland dessa protestanter i Frankrike, som kallades hugenotter, fanns det i själva Paris en familj, som hette Grand, vilket betyder storartad. Varför de hade så fint namn är icke känt. De voro, vad vi skulle kalla industrifolk, närmare bestämt klädesvävare, och så foro de, efter Bartolomeinattens trevligheter, som en hel del andra omördade hugenotter över till England, där man avfallit, hela högen, och alltså vilken avfälling som helst kunde leva i lugn och ro, och där kallade de sig Grant och voro alltjämt klädesvävare. Men så gick det, som det alltid gått i England, somliga blevo ingifta i högadeln, andra sutto på slott och herrgårdar, åter andra byggde stora fabriker, och slutligen några foro flackande kring i världen.

Så gjorde Mr Thomas Grant vid mitten av 1800-talet, till yrket ingenjör och i all synnerhet uppfinnare, en både farlig och usel profession. Vilket man kan förstå av följande. Han föddes i England, gifte sig i Amerika, bosatte sig i Paris och fick där tre barn, en son och två döttrar, byggde en fabrik i London, gjorde konkurs i Birmingham, varpå han inte uppfann mer utan dog. Och hans hustru? Kvitterade honom i Paris och försvann ur rörelsen. Och hans barn? Sonen fortsatte att uppfinna, blev direktör i Birmingham och dog av slag. Ena dottern blev pianolärarinna i Amerika. Den andra inackorderades hos ett bondfolk i Frankrike, omhändertogs av nunnorna i ett kloster, skickades till fadern i England, vid fransk-tyska krigets utbrott, omhändertogs av en faster, som levde för negrer och missionärer, skickades till en skola i Tyskland, och då dog hennes far. Där stod hon, men hon hade funnit en hjärtevän i skolan, en ung svenska från Stockholm, och denna sade:

— Jag skall hjälpa dig. Du talar engelska, franska



45och tyska. Du skall bli guvernant i Sverge. Det är på modet just nu.

Och så satte hon in en annons i Stockholms Dagblad, som just den sortens människor läste, vilka prydde sig med guvernanter och samma dag, som annonsen kom in, var det, som patron Lack uppe i lilla öbacka rusat ut i vårluften från Miss Frances Drake och upphört att vara gentleman.

Följande dag rusade han ut ur sitt tjänsterum på banken med ett nummer av Stockholms Dagblad i högsta hugg och slängde det mittför näsan på kassör Smitthenner och skrek:

— Va sa jag? Läs! Kassör Smitthenner läste:

Engelska, 20 år,

född i Paris, uppfostrad i England, utbildad till lärarinna i Tyskland, är villig antaga god guvernantplats i Sverge.

— Va? skrek patron Lack.

— Håhå! sade den fåordige kassör Smitthenner.

— Där är hon! skrek patron Lack och rusade in i sitt tjänsterum igen.

Ja, så gick det till. Patron Lack, kvick i vändningarna som en ekorre, svarade ögonblickligen på annonsen. Följande vecka skulle bankdirektör Monneij ner till Stockholm, han hade fått sin utbildning i Tyskland, England och Frankrike, tillhörde en gammal vallonsläkt, var gift med en fransyska, talte franska som en fransman, hade släktingar vid kungliga hovet, var stelbent, blek och hade emaljöga, så ingen kunde verka mer förnäm än han.

46Han skulle föra Miss Sarah Grant upp till öbacka. Och det gjorde han. Häpen, förtjust och talande mer på tio timmar än förut på tio år.

Så kom hon, liten, späd, med Englands största och blååaste ögon, en hy som en genomskinlig aftonhimmel, tänder, emot vilka Drakens voro som gamla läderbitar, kort sagt...

Då gapade hela öbacka och sade:

— Det är inte en människa! Det är en dröm! Eller Vittran!

Och patron Lack?

Gjorde bal på bal på bal! Ordnade serenader varannan natt under Miss Grants fönster.

Och Miss Grant?

Trodde, att hon kommit i himmelriket, och när patron Lack friade, blevo hennes ögon så stora som hela världsalltet, hon hade kommit till ett sagoland, som inte fanns.

— Men är jag ingen gentleman, Miss Grant? sade patron Lack. Va?

— Ingen gentleman!! svarade Miss Grant häpen. Men ni har ju badkar, Mr Lack!

Därmed var saken klar. Patron Lack for som en blixt ner till kassör Smitthenner, som satt lika kolugn, lika okär i sin gungstol och rökte cigarr och drack eftermiddagskaffe och punsch och hade röda sammetstofflor, som fru Smitthenner sytt.

Patron Lack pekade på sig själv och skrek:

— Gentleman! För man har händelsevis badkar! Förlovad med en engelska, som jag sa! Och inte en drake utan en ängel. God afton!

Och följande söndag provgick paret på kajen, och hela stån ruskade på huvut och sa:

47— Stackare liten! Stackare liten! Va ska vi nu få ss?

Härnäst!

Men i stora gulhuset på kullen ovan stån satt mamsell Styf och grät, och den, som haft riktigt fin hörsel, skulle hört henne viska:

— Må satan ta henne! Må satan ta henne!

Och det fast hon var kvinna, hade glasögon och skäggstubb, och det var söndag, den första efter Trefaldigheten år 1880.

XII

Ja, så ingick patron Lacks verkligt stora tid, och den varade precis i tretton år, och nu var det helt andra tider både i stora världen och i lilla öbacka, än det varit förut.

Vad öbacka angår, så började allting bli så olika mot förr, och det var likadant ute i världen. Redan på 1860-talet hade man börjat i Amerika och Tyskland att slå ihop småföretag till ekonomiska skyskrapor, som kallades truster, det var i Amerika, och till ekonomiska ärtrevar, som kallades karteller, det var i Tyskland, och den gamla liberalismen och frihandeln och frikonkurrensen började blekna av och luta. Det var inte längre storgubbar med präktiga, runda magar och bistra ögonbryn och utplu-tande underläpp och rytande stämma, som nu regerade

världen. De hade burits i graven av minst åtta man, ty portvin och hundraårig konjak och Havannacigarrer gör kroppen mahognytät och tung — själen med, för resten. Nej, nu började det krypa fram alldeles nya djur i världen, hemlighetsfulla, ljusskygga, tusenfotade som gråsuggor, då man lyfter en sten, då de fly hastigt åt alla håll.

48 — Stackare liten! Stackare liten! Va ska vi nu få ss?

Härnäst!

Men i stora gulhuset på kullen ovan stån satt mamsell Styf och grät, och den, som haft riktigt fin hörsel, skulle hört henne viska:

— Må satan ta henne! Må satan ta henne!

Och det fast hon var kvinna, hade glasögon och skäggstubb, och det var söndag, den första efter Trefaldigheten år 1880.

XII

Ja, så ingick patron Lacks verkligt stora tid, och den varade precis i tretton år, och nu var det helt andra tider både i stora världen och i lilla öbacka, än det varit förut.

Vad öbacka angår, så började allting bli så olika mot förr, och det var likadant ute i världen. Redan på 1860-talet hade man börjat i Amerika och Tyskland att slå ihop småföretag till ekonomiska skyskrapor, som kallades truster, det var i Amerika, och till ekonomiska ärtrevar, som kallades karteller, det var i Tyskland, och den gamla liberalismen och frihandeln och frikonkurrensen började blekna av och luta. Det var inte längre storgubbar med präktiga, runda magar och bistra ögonbryn och utplu-tande underläpp och rytande stämma, som nu regerade världen. De hade burits i graven av minst åtta man, ty portvin och hundraårig konjak och Havannacigarrer gör kroppen mahognytät och tung — själen med, för resten. Nej, nu började det krypa fram alldeles nya djur i världen, hemlighetsfulla, ljusskygga, tusenfotade som gråsuggor, då man lyfter en sten, då de fly hastigt åt alla håll.

48De kallades direktörer, och man visste inte riktigt, vad det var. Men de voro bleka, med djupa veck vid munnen, håliga kinder, slätrakade, med tomma, stirrande ögon och pincené (längre fram fingo de väldiga glasögon som nybakade seminarister), och de verkade så tunna, som om, ifall man tog dem i huvud och fötter, man skulle kunna dra ut dem som en kautschuksnodd, så smala och ljudlösa, som om de skulle kunna glida genom nyckelhål, så platta, som om de skulle kunna ligga under mattor i direktionsrummet och lyssna ut affärshemligheterna vid ett sammanträde, utan att någon skulle märkt, att man hela tiden haft dem under fötterna.

Det var ute i stora världen, och dessa direktörer gjorde större och större truster och karteller och ångbåtskompanier och kolonialkompanier, och de stredo inte, i likhet med de gamla hederliga, rytande liberalerna, om småkrafs som lite millioner eller dylikt, de stredo om hela världsdelar, om Asien och Afrika och Sydamerika, om allt guld, som fanns, om all koppar, allt kol, allt gummi, ja, till sist om hela världen, och när de äntligen blivit tillräckligt många och kommit riktigt i farten, gjorde de världskrig, och sen veta vi inte mer tills vidare.

Men de började just precis i samma drag som patron Lack gifte sig med Miss Sarah Grant uppe i lilla öbacka. Där var nu allting nytt och alldeles precis som ute i stora världen, fast i miniatyr. De två gamla björnarna från liberalismens och frihandelns och frikonkurrensens smattrande vår- och solskensdagar i staden, Johan Emmanuel Nickel och Sammel Edin, voro inte bara döda, de hade allaredan blivit väldiga, sägenomskimrade sagofigurer. Stån var ombyggd, nya gator voro sprängda genom det forna grå, röda och snuskiga husgyttret nere vid vattnet, nya stadskvarter voro utlagda, stenhus om den svind-

49lande höjden av tre våningar voro byggda, vatten- och kloakledningar voro införda och elektrisk gatubelysning, och det fanns hus med galler på taket, målade i silverfärg, och högtidliga järnstaket, likaledes målade i silverfärg, med gräsmattor inne på gårdsplanen, så välskötta som av en barberare, gångar med finaste

grus i olika färger och spottlådssand, blomstergrupper i alla himlens färger och häckar i givakt som soldatkompanier, ja, jungfrurna hade börjat få svarta klänningar, vita förkläden och vita små mössor på hjässan, så nu var det slut med hårstråna i soppan och inget nöje att hämta mer på den kanten — ja, kort sagt, när vårsolen sken på detta öbacka och träden grönskade och vattenkonster spelade lågt och stilla inne på de fina gårdarna — ty det är sant, vattenkonster hade man också skaffat sig, det var som ett komplement till blomstergrupperna och förklännings-jungfrurna — och när markiserna, också ett komplement, voro fällda i röd- och vitrandiga rader över fönsterna och ett par damer, i handskar och parasoll, smala, långa, bleka som lasarettspatienter, kommo långsamt ut genom den försilvrade grinden till en blixtrande victoria, förspänd med en häst eller två, så glänsande som begravningshästar, med en kusk på kuskbocken i livré med silverknappar, som lyste, skyldrande med piskan som en preussisk grenadjär och gloende rätt ut i världsalltet, som om han upptäckt en av husbonden oanad aktiepost i Kina — ja, då såg man, då kände man, då behövde man inte tveka om, att det gamla öbacka var lika komplett förbi som någonsin Aten och Rom och att detta var något alldeles nytt och minst så fint som en den allra finaste direktörsstad var som helst ute i stora världen.

Och leva där som man gjort förr, på saltströmmings-och ölsoppstiden? Och samtidigt betyda något i denna

jonya fina stad! Omöjligt! Otänkbart!

Det gamla var för alltid förgånget, och den, som ville vara med om det nya, han hade bara en sak att göra: rätta sig efter dess fordringar, krav och regler. Och därmed punkt!

Och det var just, vad patron Lack gjorde, och därmed var det hans verkligt stora tid började. Men också mycket annat, som han aldrig tänkt på eller räknat med eller ens i sina hastigaste aningar drömt om.

Man brukar säga: börja med en knappnål, sluta med en silverskål, men här kunde man säga: börja med ett badkar och en utländska, och se sen, var det slutar.

Patron Lack sade en gång på sina gamla dar till sin äldste son Tomas:

— Gör, vad faen du vill! Gift dig med en svart eller vit eller röd eller grön eller spräcklig. Hon må vara tjock som en ost eller mager eller fyrkantig eller gå på händerna eller hjula eller vad som helst — men, min gosse! Vad du gör! Gift dig aldrig över ditt stånd! Och gift dig aldrig med en utländska!

Blev äktenskapet med Miss Grant olyckligt, då? Det blev i alla händelser inget himmelrike, kunde man säga, och kanske väl mycket delade honnörer till på köpet. Det visade sig nämligen snart, att den lilla himmelsögda engelskan var precis lika mycket engelska som draken, dvs. envis som endast ledamöter av en världsbehärskande nation kunna vara, ty annars hade de aldrig blivit världs-behärskande, fullständigt bestämd i sina åsikter och ungefär lika lättrörd som en gatsten. Hon födde under årens lopp till Svenska Nationens bästa åtta barn, av vilka dock, enligt tidens sed, fyra redan vid späd ålder per-mitterades från planeten. Men trots denna icke föraktliga prestation bröts icke hennes viljekraft ens en hårs-

3imån, och hennes livs stora egenskap var den, att hon aldrig fann skäl att lämna sin barndom i England, Frankrike och Tyskland. Hon var världshistoriens plikttrognaste kvinna och så likgiltig för denna världen, att då patron Lack efter de tretton glansfulla åren gjorde konkurs, blev hon riktigt glad. Var det egendomligt? Inte alls. Hon förklarade själv saken på enklaste sätt.

— Det gjorde också min far! sade hon lugnt nickande, och då behövdes det inte mer.

Ty där låg den andra egendomligheten i hennes karaktär. Hon talade aldrig om mer än en man. Det var om sin far.

— Så gjorde min far! sade hon.

Eller.

— Så gjorde icke min far!

Det var de gränser, mellan vilka allt passerade och bedömdes. Och uppe i det lilla subarktiska öbacka, avskilt, vid

denna avlägsna tid, från övriga världen genom is och snö under nio månader av året, omsusat under vintern av sprakande, mångfärgade norrsken, liknande en osynlig andearmés spjut- och svärdslek i himlarymderna, under sommarn av surrande, grått enfärgade myggmillioner, i en bygd, där det icke fanns och aldrig funnits en herrgård, långt mindre ett slott och följaktligen ingen visste, vad som menades med en park, där det fanns en flod som en havsarm och rusande bäckar men icke en stilla rinnande å, kantad av lutande pilar och omgiven av månghundraåriga slott, krönta av vapensköldar från korstågens tid och omgivna av ädla träd, ärevördiga som ärkebiskopar eller överänkegrevinnor; där det bara fanns beska häggbär och sura vinbär men icke äppleträd, päron, plommon, mullbär och all annan det verkliga livets glädje, där det icke fanns kloster, ur vilka heliga sånger

SZhördes, bara sågverk, som gnisslade och fyllde luften med lukt av kåda och harts, icke gamla, gamla familjer, som icke gjorde någonting och icke gjort någonting på generationer, bara gäspat och varit grevar och markiser, utan i stället snusiga bönder, som luktade jord, gödsel och, värst av allt, sig själva, och sågverksdisponenter, som man inte visste, var de kommo ifrån, och bokhållare, som fingo dille, ja, kort sagt: mitt uppe i denna sub-arktiska, blåsiga lilla hamnstad gick fru Lack nummer två på de krokiga, backiga gatorna med stora, vidöppna, blå ögon, hälsade vänligt på alla, log och skrattade hjärtligt gott, men var långt, långt borta. Ty hon satt på stranden av Seinen och såg Frankrikes lätta himmel eller lustvandrade i Hyde Park i London eller bland de gamla ekarna i Fräulein Haumans flickpension i Hannover icke långt från Hamburg, vid Nordsjöns smaragdgröna vatten, där atlantångarna avtecknade sig mot den brinnande västerhimlen på sin väg till Amerika, dit fru Lack regelbundet skrev fyra gånger om året till sin syster, som var pianolärarinna i Omaha och fattig och döv men glad som en lärka ändå.

Ja, det var fru Sarah Lack.

Patron Lack för sin del hade aldrig sett annat än öbacka så när som på Trondhjem, dit han under sin glada ungdom en gång, som pianist, följt ett resande teatersällskap, och hans ungdoms flammor hade icke sett mer. Den ljuva Mia Mandelin hade aldrig varit utanför öbacka. Och deras nöjen hade varit helt annorlunda än Miss Sarah Grant's. De hade jublande åkt med sina tillbedjare bland gymnasisterna på stans gödsellass, de hade haft veckans roligaste stunder, då de om lördagsaftnarna legat på knä utanför sina hem och rensat trottoaren från ogräs med en gammal slö, kasserad slidkniv

53och ropat till varandra, pojkar och flickor huller om buller, gata upp och gata ner.

Sånt förstod inte alls fru Lack. Hon bara log på sitt blida, stilla, vänliga och frånvarande sätt, utom då patron storförtjust talte om, hur han och den vackra Mia Mandelin också åkt på gödsellass, då sade hon med utländskt förvriden mun:

— Fy, så ofint!

Men om allt det andra sade hon bara och nickade:

— Så gjorde inte min far!

Och då var saken klar.

— Djäkla gubbe! skrek patron Lack till sist och for i väg som en eldkvast. Om han levt och jag haft honom här, skulle jag ha hängt honom i kyrktornet! Så less är jag på gubbfan!

Sa den gode patron Lack, ja! Men i verkligheten? Ja, i verkligheten blev det just denna döde svärfar, som patron Lack aldrig sett, vilken kom att dirigera hela resten av hans liv, genom det enda magiska ordet: gentleman! Ty det ordet var icke bara Miss Frances Drake's kärnord, det var också Miss Sarah Grant's, och illustrationen till begreppet var en smärt herre med finkammat, krusigt helskägg, sittande, iförd redingote, med korslagda ben i en bekväm länstol, stilla och lugnt betraktande världen och åskådaren.

Det var "min far", det var det porträtt fru Sarah Lack hade på väggen av Mr Thomas Grant.

Och en alldeles ny värld uppgick så småningom för patron Lack. Fru Lack kunde inte ha de strumpor, som tillhandahölls i öbacka, hon måste ha engelska strumpor. Och hon önskade, att patron Lack skulle vara en gentleman och också ha engelska strumpor, och likaledes skulle de tre flickorna ur första giftet ha engelska strumpor. Te

$4infördes i huset, te från England, Liptons. Käx infördes från England, Huntley & Palmers. Tvål infördes från England. Och när fru Sarah Lack skänkte patron Lack små lackingar i rask följd, så blev det barnkläder från England, korta strumpor, skotskt storrutigt tyg.

Och med dessa strumpor, detta te, dessa käx, dessa barnkläder följde allt annat.

— Jag tycker om, att du är väl klädd, Ferdinand! sade fru Lack. Det måste en gentleman vara. En gentleman måste ha allting first class.

— Jojo! Men det kostar schaber, det! sade patron Lack.

Då såg fru Lack frånvarande ut och sade bara:

— Sånt nämner inte en gentleman. För honom finns inte pengar!

— Djäkla tur, att man inte är född i England! hoppade patron Lack till och försvann med Järker ner till torget och bondgubbarna och salustånden och hela sin lyckliga ungdomsvärld.

Men i sin själ var han förtjust över, att fru Lack var som hon var. Ty det hade kommit en ny glans med henne och hennes utländska vanor, över honom och över huset uppe på kullen. Hela stån såg dit upp med respekt, även Kleinmichlar och Twieselmänner, som dock oblidkeligt fortsatte att räkna korvören och köpa upp sågverk och skogar. Det hade blivit något förfinat över huset. Där gåvos gentila middagar, och så följde det ena med det andra.

Egen liten ångjakt! Jo, jo! Sommarställe, som målades i vitt och försågs med markiser liksom även huset i stån, jordbruk, med modern ladugård, moderna amerikanska åkerbruksredskap, stall och ladugård i stån, droskor och slädar, kusk, hushållsfröken, guvernant.

55Och nu kunde ingen komma till stån utan att gå på visit till familjen Lack. Den hade kommit upp till Klein-michlarnas och Twieselmännernas like, den enda av de gamla öbacka-familjerna.

— Jaha, sade patron Lacks ungdomsvän, borgmästar Nickel, du representerar stån nu, Ferdinand!

— Och du skulle egentligen sälja några av Vivlans-papperen åt mig till pari! svarade patron Lack och gnistrade med sina svarta eldögon emot honom.

— Si du, pappa din va en hedersman! svarade då borgmästar Nickel. Men du ha stigi högre, du, för du ska ju ha blivit en gentleman, säj dom i stån.

— Men inte du! högg patron Lack till.

— Nej, si du, gosse! Jag ha int råd jag! Jag äg int om halva stån, jag, som du! Jag är fattig jag, si du! Och gudfruktig! Som dom va gammalt här i öbacka. Int rik, int! Som du! Och Dellwik!

Och detta var år 1892.

## XIII

Vid de orden blev den sedan länge alldeles gulbleke patron Lack vit som gul marmor. Ty borgmästarn hade rört vid hans ödespunkt. Eller kanske man snarare skall säga: pekat med ett långt, benigt, hotfullt finger, nästan likt en sträng magisters pekpinne, på ödesmolnet uppe i hans själs himmel, vilket börjat breda ut sig över allt större delar av denna en gång så högblå, klara och strålande rymd. Vad nu då? Jo, lyssna nu, mitt ärade herrskap!

Patron Lack var skuldsatt för en kvarts million!

Hur i all världens dar var det möjligt? Och hur hade det gått till? Jo, borgmästar Nickel hade fullkomligt rätt, Och

nu kunde ingen komma till stån utan att gå på visit till familjen Lack. Den hade kommit upp till Klein-michlarnas och Twieselmännernas like, den enda av de gamla öbacka-familjerna.

— Jaha, sade patron Lacks ungdomsvän, borgmästar Nickel, du representerar stån nu, Ferdinand!

— Och du skulle egentligen sälja några av Vivlans-papperen åt mig till pari! svarade patron Lack och gnistrade med sina svarta eldögon emot honom.

— Si du, pappa din va en hedersman! svarade då borgmästar Nickel. Men du ha stigi högre, du, för du ska ju ha blivit en gentleman, säj dom i stån.

— Men inte du! högg patron Lack till.

— Nej, si du, gosse! Jag ha int råd jag! Jag äg int om halva stån, jag, som du! Jag är fattig jag, si du! Och gudfruktig! Som dom va gammalt här i öbacka. Int rik, int! Som du! Och Dellwik!

Och detta var år 1892.

XIII

Vid de orden blev den sedan länge alldeles gulbleke patron Lack vit som gul marmor. Ty borgmästarn hade rört vid hans ödespunkt. Eller kanske man snarare skall säga: pekat med ett långt, benigt, hotfullt finger, nästan likt en sträng magisters pekpinne, på ödesmolnet uppe i hans själs himmel, vilket börjat breda ut sig över allt större delar av denna en gång så högblå, klara och strålande rymd. Vad nu då? Jo, lyssna nu, mitt ärade herrskap!

Patron Lack var skuldsatt för en kvarts million!

Hur i all världens dar var det möjligt? Och hur hade det gått till? Jo, borgmästar Nickel hade fullkomligt rätt,om också inte alldeles i bokstavlig mening: patron Lack ägde "halva stån", det vill säga, han var en av stans största fastighets-, hus- och gårdsägare. Den störste var förstås borgmästarn själv, men näst honom kom patron Lack.

Men då var han ju rik! Nej, det var just, vad han inte var. Och varför? Jo, se, det var det, att borgmästarn och han hade blivit fastighetsägare på alldeles rasande olika sätt, och det var just det, som gjorde det. Och så hade de fört lite olika hus och olika liv, skulle man kunna säga, och det hade inte gjort mindre.

Ty den gode borgmästar Nickel hade lånat ut pengar till folk, som inte hade några, och fått inteckningar i stället och reverser och alla möjliga slag och former av papper, som betydde kanaler och rännilar för pengar till honom, och när alla stans fattiga små gårdsägare, från Norrstan, över Kronholmen och Bockholmen och östanbäcken till Rotudden och Gådabacken gräto och snyftade och inte kunde betala:

— Jaha, si du, min vän! sa då borgmästar Nickel. Då finns det ingen annan råd då, si du, än att jag får ta fastigheten. För rätt ska vara rätt.

Och så tog han fastigheten, den ena först, den andra sen, alldeles som spindeln tar flugorna i sitt nät. Och varenda fordringsägare. Och när så Kleinmichlarna och Twieselmännerna ville köpa upp gamla bolag och deras skogar, så stötte de alltid förr eller senare på borgmästar Nickel, ty han hade inte bara ärvt fastigheter och Viv-lansaktier av salig gamle Johan Emmanuel, han hade ärvt andra aktier också, i andra bolag, och dem hade Johan Emmanuel fått ungefär på samma sätt, som han fått Vivlansaktierna, och när nu Kleinmichlarna och Twieselmännerna ville köpa, så sa borgmästar Nickel:

57— Ne, si ni, mina vänner, det ska vi inte göra! Men vi ska vara vänner, si ni. Vänner!

Klappade dem på axeln och gick, och så fick han komma med i stora dansen: större och större utdelningar och preferensaktier och gratisaktier och allt det nya och fina, som tillhörde direktörsvärlden.

Men han bjöd inte en katt en gång på så mycket som en läck vatten. Det hade Nicklarna icke gjort på de trehundra år, som de regerat öbacka stad och till stor del även dess kringliggande bygder.

Ja, det var Nicklarna, det!

— Ja, herregud, Nicklarna! hade patron Lack skrikit, som vi hört, i sitt raseri över Vivlansaktierna, till sina vänner. Dom känner vi väl!

— Jo, det vill vi lova! hade de dånat tillbaka. Snåljudar, kyrkfjäskar och prosapack!

Det var stans dom. Och de hade tillagt:

— Men det kommer väl en dag för dem också. Vår Herre för också böcker! Var lugn för det!

Och det var så rätt, så rätt! Den dagen skulle komma, och jag hoppas få leva länge nog att berätta inte bara om den utan även om många andra Nickel-dagar. Men hur många de än voro och blevo, så inte hjälpte de patron Lack, där han nu stod år 1892 med en kvarts million i skulder.

Hur i Guds namn hade han fått dem? Salig Samuel Edins fartygsflotta! Som hela stån tecknade aktier i, nådens år 1877, som vi minnas, då exporten av trävaror sprungit från 94 millioner riksdaler svagåret 1875 UPP till 123 millioner och priset på en standard tertia furu-battens 2V2" X 7" från 105 riksdaler till 117. Då voro alla tokiga, de gyllene tiderna voro tillbaka och skulle vara i evighet, och då hade ju patron Lack skrivit på

58åt halva stån, fast han lånat själv och alltså ingenting hade. Mer än — kredit!

Prosit!

Och nu marscherar Kredit-Sverge upp i all sin prakt!

Det var nu femton år sen 1877. Och på de femton åren hade hela världen och öbacka och allting förvandlats, som vi sett. Patron Lack hade blivit större och större, men Sammel Edins fartygsflotta hade blivit mindre och mindre, och nådens år 1892 fanns av hela härligheten kvar bara en gammal ryggbruten bark, som hette "Abraham" och låg och gned mot Norra Barlastkajen och gnisslade och jämrade och skrek, som om den varit full av gamle Sammels sörjande och svärjande själ.

Men alla aktieägarna? Borta! Döda, eller hade gjort konkurs, eller flyttat från stån, eller på annat vis försvunnit ur rörelsen. Och i patron Lacks gröna kassaskåp uppe i stora gulhuset på backen, där lågo aktiebreven — värdelösa, värdelösare än Vivlansaktierna på 1830-talet och -utan möjlighet att någonsin få ett öres värde, ty bolaget var upplöst, och för dess skulder stodo bara två personer, patron Lack och Sammel Edins måg, grosshandlaren Christian Dellwik, som jobbat i skogar och bolag, i skuggan av Kleinmichlar och Twieselmänner, och vid honom var det nu, som patron Lacks öde var knutet. Och runt hela stån lågo fastigheter, som nu tillhörde patron Lack — tyngda av skulder, intecknade över skorstenen, man skulle kunnat säga över flaggstången, men sådana voro sällsynta på den tiden. Och det var, vad patron Lack fått för sina borgensförbindelser, för sitt namn på halva stans växlar, han hade fått halva stans skulder! Att bära!

Och hur sammanhängde det med grosshandlar Dellwik? Jo, det var en stor man, det, ty han hade fått ärva

59Sammels två millioner, och till honom hade patron Lack fått marschera just detta år 1892 och ödmjuka sig och anhålla, att han ville vara vänlig skriva borgen på ett lån, med vilket hela fartygsaffären kunde definitivt avvecklas.

Och Dellwik, som var något tiotal år äldre än patron Lack och en jätte med vita franska marskalksmustascher från sina unga fänriksår i Frankrike och en måge som absiden på domkyrkan i stån från alla 70- och 80-talens brakmiddagar, klappade, skinande som en jordgubbssol, patron Lack på axeln och nickade och sade på sitt eget förnäma språk:

— I det hela, min gamle vän! I det hela. Herr källarmästare och si så där vidare! En honnörssak, förstår sig, för huset Edin 8c Efterträdare. Så herr Dellwik tecknar på! Men, si, så vänder vi på steken, min gamle vän! Förståendes, att detta är en pro forma, min gamle vän, en pro forma! Och min gamle vän utfärdar en motsvarande förbindelse till herr Dellwik, i det hela! Och mottager som valuta bekommen denna aktiebunt i hans bolag.

Ja! Där stod patron Lack i sitt livs dittills obegripligaste affär. Han hade fått grosshandlare Dellwiks namn på 150,000 kronor, gett honom en skuldförbindelse på samma summa och fått aktier i hans bolag till motsvarande

värde. Det hade ordnats i banken.

Dess styrelseordförande var borgmästar Nickel, så han visste allt.

Och därför hade patron Lack blivit vit som gul marmor vid dennes ord.

Ty om grosshandlar Dellwik sade hela stån, att han inte var klok. Och att han var stans löjligaste karl. Och att han förr eller senare måste stå på huvet.

Och detta var nu bara början.

60 XIV

Ty varför hade grosshandlar Dellwik kallat patron Lack för källarmästare? Jo, si nu kommer det!

Det fanns sedan början av det glada 1870-talet två restauranger och schweizerier i stån, och det var S:t Jonæorden och fader Pastellbergers källare, och krögarn på den förra hette Pihlman. Båda dessa gubbar voro 150-pundingar och täta på pengar som piggsvin på borst. Men så fanns det sedan slutet av1 70-talet också Stadskällaren nere vid hamnen, för dess folk och funktionärer, för skeppare och klerker och tullgubbar och ett som varje, och krögarn hette Magnus Mandelin och var son till gamle stadsfiskalen och bror till den ljuva Mia Mandelin och svåger till patron Lack.

Och han fick dille.

Jaha! Det var ju alltid något. Men så dog han 1890, och det blev urarva konkurs. Och det var inte mycket på den tiden. Numera kan det vara en fin affär. Och naturligtvis! Änkan kom till svåger Ferdinand, och svåger Ferdinand hade naturligtvis, med sin kredit, skrivit på åt svåger Magnus, för minnet av den ljuva Mia Mandelin, och så stod han nu där även med Stadskällaren på ryggen pius svägerskan Mimosa Mandelin, som vägde 150 kg.

Och från det året hade patron Lacks lampa i stora gulhuset uppe på backen brunnit inte bara som förut långt in i nätterna utan numera ända till gryningen. Och nu sprang han inte längre på torget, han sprang om rnornarna och om kvällarna till Stadskällaren, rev och slet i den gamla kåken, räknade och klådde sitt huvud, som nu var kält och blankt som ett dörrhandtag. Och skrek, sig evigt lik:

5 Nordström

61— Pihlman och Pastellberger ha tjänat pengar som gräs på sina krogar. Nå! Jag skall visa dorn! Ge mig! En Lack! Nej, förr sprick jag en aln, än jag ger mig en tum! Det kan dom ge sig faen på!

Det var hela den Lackska familjesjälen och familjehistorien i detta. Hela det urgamla Norrland! Och hela Kredit-Sverge!

Och det blev bullar av, vill jag lova! Det revs och rustades och byggdes och ordnades och ställdes. Allt gjordes om från början till slut, det blev ett musikkafé, och ett sådant musikkafé som Stadskällarens hade man ännu aldrig sett i öbacka. I purpurne rött med guld. Och! Med elektriskt ljus, för första gången inomhus i stån.

Och det hela var klart på hösten 1892, och då behövde patron Lack äntligen pengar på allvar. Det var därför han gått till grosshandlar Dellwik, och nu vet man, varför denne titulerat honom källarmästare.

XV

Så ingick nådens år 1893. Vad allt hade icke hänt sedan den strålande försommardag år 1880, då Miss Sarah Grant satt sin lilla engelska fot på öbacka jord och på patron Lacks hjärta?

Med henne hade icke bara ett nytt och högre och stormigare liv kommit in i stora gulhuset på backen, nej, även mycket annat hade kommit. Patron Lack hade börjat få allt mer och mer bråttom. Allt måste gå i flygande fläng, allt gick upp i jakten efter pengar, pengar att betala med. Och allt fick större proportioner.

När fru Sarah Lack för första gången skulle skänka sin make barn, blev det sålunda tvillingar!

62 — Pihlman och Pastellberger ha tjänat pengar som gräs på sina krogar. Nå! Jag skall visa dorn! Ge mig! En

Lack! Nej, förr sprick jag en aln, än jag ger mig en tum! Det kan dom ge sig faen på!

Det var hela den Lackska familjesjälen och familjehistorien i detta. Hela det urgamla Norrland! Och hela Kredit-Sverge!

Och det blev bullar av, vill jag lova! Det revs och rustades och byggdes och ordnades och ställdes. Allt gjordes om från början till slut, det blev ett musikkafé, och ett sådant musikkafé som Stadskällarens hade man ännu aldrig sett i öbacka. I purpurne rött med guld. Och! Med elektriskt ljus, för första gången inomhus i stån.

Och det hela var klart på hösten 1892, och då behövde patron Lack äntligen pengar på allvar. Det var därför han gått till grosshandlar Dellwik, och nu vet man, varför denne titulerat honom källarmästare.

XV

Så ingick nådens år 1893. Vad allt hade icke hänt sedan den strålande försommardag år 1880, då Miss Sarah Grant satt sin lilla engelska fot på öbacka jord och på patron Lacks hjärta?

Med henne hade icke bara ett nytt och högre och stormigare liv kommit in i stora gulhuset på backen, nej, även mycket annat hade kommit. Patron Lack hade börjat få allt mer och mer bråttom. Allt måste gå i flygande fläng, allt gick upp i jakten efter pengar, pengar att betala med. Och allt fick större proportioner.

När fru Sarah Lack för första gången skulle skänka sin make barn, blev det sålunda tvillingar!

62— Kors i Herrans namn! skrek patron Lack. Det här, det går i ökande, det!

Men så dog ena tvillingen, och som en blixt satte patron Lack in en dödsannons. Och då sa stån:

— Se, nu är ena tvillingen död.

Men patron Lack hade tagit fel på tvilling, och som en blixt satte han in en ny dödsannons.

— Kors, har man sett, nu är andra tvillingen död också! sade stån och slog ihop händerna.

Och sen visste man aldrig riktigt, vilken det var, som var död, och vilken det var, som levde, och därför blev den, som levde och som kallades Tomas efter "min far", konstig i hela sitt liv, och det började, när han var så pass gammal, att han började gå för sig själv.

Då togo flickorna ur första giftet: Jeannette, Judith och Lill-Bettan, anförda av den eldögda Jeannette, i hand och dansade i ring omkring honom och sjöngo, skrattande för full hals:

— Och vi ha samma far men inte samma mor! Och vi ha samma far men inte samma mor!

Och från det ögonblicket kände Tomas, att han icke tillhörde denna världen och, framför allt, att han inte ville tillhöra den. Varför?

Det visste han inte, det var bara så.

Men halvsystrarna hade bara varit glada. De voro äldre, de! De visste, att patron Lack ägde halva stån, det hade jungfrurna satt i dem med bävan, och de visste, att när de blevo stora, skulle de få ärva 30,000 efter sin mamma, den ljuva Mia Mandelin. Det hade patron Lack själv sagt.

Och åren hade gått, och tiderna hade varit svåra, och folk hade gjort konkurs, och patron Lack hade tjänat pengar som gräs. Men en förändring hade inträtt, till en

63början nästan omärkligt, slutligen en hel del mer märkbart, än som egentligen var behagligt.

Handelsmännen stodo icke längre i butiksdörrarna och viftade med varor efter patron Lack, då han sprang förbi, för att locka honom köpa. Stodo de där och han kom, så hälsade de, bugande. Det var första tempot. Nästa tempo blev, att de stodo där men utan att buga. Tredje: att de ropade:

— Nåå, patron!?

— Kommer! Kommer! skrek han tillbaka. Kommer, för sjuhundra hälsingland! Herrarna sitter väl inte i sjön!

— Men kanske patron!! skrek någon tillbaka med sprutande ögon.

Då bara gnodde patron Lack vidare.

Bondgubbarna och bondgummorna på torget, finn-handlarna på Finntorget, fiskarna på Packarlaven och i Norra Länningen, ingen av dem ropade längre efter patron Lack. Men det marscherade upp bleka galanterister och specerister och manufakturister och snusiga bondgubbar och Gud vet allt till tjänsterummet på banken, till stora gulhuset på backen, det kom brev så tjocka som patron Lacks plånbok fordom varit, och det var packe på packe av räkningar, obetalda räkningar, och patron Lack gjorde växlar, patron Lack gjorde skuldreverser, patron Lack flyttade sina uppköp från butik till butik, och hemma skrek han:

— Är ni galna, människor! Är sockret slut! Är svinköttet slut! Ni får äta saltströmming och potatis! Dra in på risgrynsgröten och smörgröten och ät vattgröt! Det åt jag i min ungdom! Ni ska väl inte ruinera mig heller, för sjuhundra hälsingland!

Och då fyllde Jeannette sjutton år, och hon fick bjuda hundra gossar och flickor på bal, patron Lack lät göra

64en särskild uppsättning champagneglas på Klocke glasbruk uppe i älven, och aldrig hade man sett en sådan bal i öbacka. Det var, som om det varit eldsvåda ovan stån, så lyste och skimrade stora gulhuset av marschaller och brinnande tjärtunnor och kinesiska lyktor och allt.

Och så kom första slaget!

Järker! Gamle trogne Järker! Han föll från taket en vinterdag, då han skottade snö där uppe. Bröt han benet av sig? Nej, han sa bara:

— Ä! Ä!

Gnuggade sig i stjärten lite grann och gick och högg ved för att, så att säga, ömsa miljö och yrke. Nåå? Jo, han hade sett Sömmerske-Margret nere på gården. Och velat göra teckenspråk åt henne, ty hon var också dövstum, och han var kär i henne. I stället trall han på svansen i frusna drivbänken. Men det tog honom så, att han beslöt gifta sig, och patron gjorde ett sjudundrande bröllop. Och så lämnade Järker huset, och från den stunden var det icke detsamma mer. Det var, som om själva livet flytt!

Och det var sommaren 1893.

Och så kom hösten det året. Hösten 1893. Ja, den hösten! Den hösten! I öbacka. Det hade varit svaga år alltsedan 1879. Upp och ner men mest ner. 89 hade det åkt upp lite, och man hade börjat skratta och skämta på gatorna igen, men 90 åkte det ner på nytt, 91, tja, någorlunda, men så 92! Herregud! Skulle världen gå under! Allting sjönk! Och 93! Än värre! Visst fick man frakta lite! Men priserna!! Priserna!!! Gamla hederliga battens, som stått i 168 Gudsåret 1874, då hela världen var ett enda solsken, åkte ända ner i 94.

Sågverk slogs igen på sågverk, de sista masugnarna slocknade, och så kom det en höststorm över öbacka,

65vars make man ej kunde minnas och tyckte sig aldrig ha sett.

I Stadsträdgården lågo popplarna som utdragna oxeltänder i rad, gatorna voro otrafikabla för grenar, kvistar, nerblåsta takpannor, tegelstenar, löv och ris, tornspiran på kyrkan hade fått en knyck och såg ut som på hemväg från en surströmmingsmiddag, vida mer glad i hågen än dess religiösa yrke tillät, lyktstolpar lågo knäckta längs gatorna, lamporna i kras, ledningstrådarna i gir-länder över kullslagna staket, rader av vinbärsbuskar utplanterade i gathörnen, och halva stans fönsteruppsättning i splitter. En bogserbåt uppsköljd på Murbergsstranden och vrak, tre sandskutor sjunkna på Nattviken. Alla båtar i alla länningar i marvatten, kajerna ramponerade, affärsskyltarna hängande med bucklor, rispor och blånader, som om hela uppsättningen råkat i ett himla inbördes slagsmål.

Ja, så roligt hade stadens pojkarmé aldrig haft, som då den efter tre dagars skollov och karantän släpptes ut i denna Jerusalems förödelse.

Och — då — kom — det!

XVI

Var fanns grosshandlar Dellwik? Mitt i allt detta! Han var spårlöst försvunnen.

Dagen före stormens utbrott hade han varit uppe på en affärsresa i älven för att besöka den myndige, barske och minst sagt hänsynslöse grosshandlaren och sågverksägaren August Stenling på Löija. Det var lördagen den 2 september. Sedan hade han icke avhörts, och till sist började man bli orolig. Natten mellan den 2 och 3 hade

66 vars make man ej kunde minnas och tyckte sig aldrig ha sett.

I Stadsträdgården lågo popplarna som utdragna oxeltänder i rad, gatorna voro otrafikabla för grenar, kvistar, nerblåsta takpannor, tegelstenar, löv och ris, tornspiran på kyrkan hade fått en knyck och såg ut som på hemväg från en surströmmingsmiddag, vida mer glad i hågen än dess religiösa yrke tillät, lyktstolpar lågo knäckta längs gatorna, lamporna i kras, ledningstrådarna i gir-länder över kullslagna staket, rader av vinbärsbuskar utplanterade i gathörnen, och halva stans fönsteruppsättning i splitter. En bogserbåt uppsköljd på Murbergsstranden och vrak, tre sandskutor sjunkna på Nattviken. Alla båtar i alla länningar i marvatten, kajerna ramponerade, affärsskyltarna hängande med bucklor, rispor och blånader, som om hela uppsättningen råkat i ett himla inbördes slagsmål.

Ja, så roligt hade stadens pojkarmé aldrig haft, som då den efter tre dagars skollov och karantän släpptes ut i denna Jerusalems förödelse.

Och — då — kom — det!

XVI

Var fanns grosshandlar Dellwik? Mitt i allt detta! Han var spårlöst försvunnen.

Dagen före stormens utbrott hade han varit uppe på en affärsresa i älven för att besöka den myndige, barske och minst sagt hänsynslöse grosshandlaren och sågverksägaren August Stenling på Löija. Det var lördagen den 2 september. Sedan hade han icke avhörts, och till sist började man bli orolig. Natten mellan den 2 och 3 hade

66stormen börjat och blåst genom hela söndagen, måndagen och tisdagen, bedarrat på onsdagen, och torsdagen den 7 var allting stilla som i en vit landskyrka utan en katt, mitt i veckan.

Då visste man genom skepparn på en av älvbåtarna, att grosshandlar Dellwik på lördagskvällen följt med den från Löija och ner till stån samt att han varit blek och underlig, vilket slagit både skeppare och styrman, ty han var annars känd som stans mest talföre och fryntlige herreman. Man hade trott, att han var sjuk.

Torsdagen den 7 på förmiddagen hittade man hans lik, uppflutet på utsidan av öbackaön, och samma kväll fördes han av en bogserbåt in till stån och upp till Sammel Edins gamla hus vid Lilla Torget.

Och ryktet spred sig som en löpeld över hela stån.

— Dellwik har tagit livet av sig! Sammels millioner är slut! Vad i Herrans namn ska vi nu få se!

Det fanns bara en man i stån, som log.

Borgmästar Nickel.

— Jaha! sade han. Si, Gud! Han har tid på sig, han!

XVII

Och som det nu alltid varit och är och förmodligen alltid kommer att bli så, att allting här i världen kommer på en gång, så hände det något icke mindre betydelsefullt uppe i stora gulhuset just precis i samma drag, som grosshandlar Dellwiks lik i den gyllengröna septemberskymningen fördes in till stån.

Kassör Robert Smitthenner satt på gamla björksoffan med svarta kamelhårsöverdraget uppe i patron Lacks

67 stormen börjat och blåst genom hela söndagen, måndagen och tisdagen, bedarrat på onsdagen, och torsdagen den 7 var allting stilla som i en vit landskyrka utan en katt, mitt i veckan.

Då visste man genom skepparn på en av älvbåtarna, att grosshandlar Dellwik på lördagskvällen följt med den från Löija och ner till stån samt att han varit blek och underlig, vilket slagit både skeppare och styrman, ty han var annars känd som stans mest talföre och fryntlige herreman. Man hade trott, att han var sjuk.

Torsdagen den 7 på förmiddagen hittade man hans lik, uppflutet på utsidan av öbackaön, och samma kväll fördes han av en bogserbåt in till stån och upp till Sammel Edins gamla hus vid Lilla Torget.

Och ryktet spred sig som en löpeld över hela stån.

— Dellwik har tagit livet av sig! Sammels millioner är slut! Vad i Herrans namn ska vi nu få se!

Det fanns bara en man i stån, som log.

Borgmästar Nickel.

— Jaha! sade han. Si, Gud! Han har tid på sig, han!

XVII

Och som det nu alltid varit och är och förmodligen alltid kommer att bli så, att allting här i världen kommer på en gång, så hände det något icke mindre betydelsefullt uppe i stora gulhuset just precis i samma drag, som grosshandlar Dellwiks lik i den gyllengröna septemberskymningen fördes in till stån.

Kassör Robert Smitthenner satt på gamla björksoffan med svarta kamelhårsöverdraget uppe i patron Lacks

67arbetsrum, patron Lack själv satt i den väldiga skrivstolen av ek, fotogenlampan susade på skrivbordet med dess stora bläckhorn av glas, och båda de gamla studentkamraterna voro tysta, dödstysta.

Hela huset var tyst, dödstyst. Hade man haft gudomens ögon och öron, skulle man kunnat se fru Amelie Smitthenner, en gång stans gladaste flicka, vandra fram och tillbaka i matsalen på nedre botten, som var upplyst endast av det grönvita, dallrande skenet från elektriska gatlyktan utanför i själva gathörnet, och kunnat höra henne snyfta utan återvändo i den näsduk, hon stundom höll mot ögonen och stundom snöt sig i.

Till sist sade patron Lack:

— Du har alltså dels stulit och dels förskingrat, ditt fä? Va?

På vilket kassör Smitthenner svarade, med sin lågmälda, långsamma röst:

-Ja-

Då flög patron Lack upp ur stolen och skrek med flammande ögon:

— Du skulle skjutas som en hund!

— Precis! svarade kassör Smitthenner och tillade det mest oförmodade:

— Bjud på en cigarr, Ferdinand!

Patron Lack stannade, tittade på honom, sköt fram cigarrlådan och sade bara:

— Djäkla fårskalle!

Vad hade hänt?

Kassör Smitthenner hade vid den ljuva Mia Mande-lins död blivit tillsatt som barnens förmyndare, detta ordnat av hans barndoms- och ungdomsvän patron Lack, för att han skulle få ett litet arvode, och så hade han fått hand om Jeannettes, Judiths och Lill-Bettans 30,000.

68Han hade icke fört något högt liv. Han hade icke hängt på restaurangerna. Han spelade aldrig vira över tio öre. Han drack sin punsch varje dag till kaffet och rökte ett par cigarrer. Han åt strömming ech potatis till frukost, till middag: ärter och fläsk, pannkaka, blodpudding, salt kött och rotmos, pepparrotskött, fläsk och bruna bönor, lake och gädda, abborre och sik, korvkaka och tisdagssoppa, kabeljo och kabeljopudding, om söndagarna en oxstek eller en kalvstek och saftkräm, drack vatten till maten efter en sup och en smörgås. Om somrarna bodde han på

landet icke långt från patron Lack, i en bondgård, med sin hustru och sina två barn, en son och en dotter, och han var en stilla fridens man.

Men han hade gjort av med sina myndlingars 30,000.

Hur hade det gått till? Han hade inte gjort som patron Lack, han hade inte tagit på kredit, han hade inte gjort glänsande kalas; när barnen fått bjuda kamrater, hade välfägnaden bestått av vattenlingon och supén av fattiga riddare med hemlagad sylt.

Men vart i Jössu namn hade pengarna tagit vägen, då? Jo, han som hela stån hade tecknat aktier i Sammel Edins gamla skutor, och där hade 10,000 riksdaler gått. Hans bror, konsuln, levde ogift med en vacker hushållerska, tyckte om goda middagar, goda viner, goda cigarrer och spel med poäng. Hans hushållerska tyckte om god mat, goda viner och likörer med spets. Han var konsul, det var fint, det måste synas utanpå, han tyckte om fina kläder, han måste ha en egen sommarvilla, och de fördömda öbackaborna sparade på fotogenen, så mycket de kunde, hans fotogenhandel gav inte så mycket han tänkt, och han hade också förlorat 10,000 på Sammel Edins skutor, och 10,000 hade gått till sommarvillan, vinkällaren, likörerna, kläderna, hushållerskans toaletter, och

69dessa 20,000 hade han mot revers fått låna av brodern.

Ja, så voro de 30,000 borta i luften. Och det var förskingringen.

Men stölden? Det var ytterligare 10,000. Och dem hade den stillsamme kassörn stulit i banken ur kassan. Vart hade de gått, då?

Jo, fru Amelie hade en bror, som var stans kvickaste karl, rödaste näsa och lataste subjekt. Han satt på restaurangerna med de ogifta lektorerna vid gymnasiet och tävlade i punschdrickning och nidsägeri om stadsborna. Men han hade familj, och den måste leva, han stod sen decennier på konkursens rand, måste göra växlar, svåger Smitthenner fick skriva på och — och lösa in!

Där gingo bankens 10,000.

Och nu gick det inte längre. Han kunde inte längre fuska i böckerna, och vad värre var: Jeannette, som var myndig, hade på sitt karska sätt fordrat att få ut sitt arv, och han hade inte ett öre.

Detta var, vad han först meddelat fru Amelie denna isiga afton den 7 september år 1893, och därefter hade han gått en trappa upp till patron Lack.

Sedan han nu tänt sin cigarr, såg han på denne, och patron Lack såg på honom. Kassör Smitthenner var patron Lacks vän sen barndomen, helt enkelt därför att han hade den fullkomligt lugna människans mystiska makt över den oroliga.

Och i stället för att brusa ut, slå, svära, förbanna, köra på dörren gjorde patron Lack nu något fullkomligt riktigt, dessa två gamla vänner emellan.

— Förbanna mig, skrek han, jag kommer att lägga mig till med helskägg.

Kassör Smitthenner bara rökte och stirrade på honom.

— Begriper du inte, din fårskalle?

7°— Nej, sade kassör Smitthenner.

— Jag orkar inte raka mig om rnornarna längre! skrek då patron Lack. Jag orkar inte. Om jag ska hjälpa Gud och hela världen. Jag orkar inte! Begriper du nu, va?

— Ja, svarade då kassör Smitthenner och tillade:

— Så, du hjälper mig då, i alla fall?

— Hjälper! Va fan! Hjälper! Va fan ska jag göra? Tacka fan för att jag hjälper! Har jag fått göra annat i mitt liv? Va?

Så flög han upp och pekade kassör Smitthenner rätt i ögonen.

— Men ur banken ska du! I morgon dag! Du får pension. Jag lämnar Monneij 10,000 i morgon bitti...

Då öppnades dörren efter en knackning, och ur mörkret trädde Jeannette in, en lång, smärt, rak, spotsk ung dam med blåsvart hår, blixtrande ögon, gul hy, bländ-vita tänder, lik en zigenerska.

— Stör jag? sade hon.

— Va är det? skrek patron Lack.

— Jag ville tala om någonting, som jag tänkte kunde intressera pappa och farbror Robert! svarade hon med en knyck på nacken. Men jag kan ju låta bli.

— Va är det? Fort! skrek patron Lack.

— Grosshandlar Dellwik har förts hem i kväll från Smitingsviken ute på ön, där han dränkt sig.

— Dränkt sig! Dellwik! Förbannad lögn! Det är han för feg till. Hur vet man det?

— Han hade fullt med sten i ytterrocksfickorna.

Då såg patron Lack med ens. Såg hela Dellwiks liv.

Hela sitt eget liv. Sade med fullkomligt förvandlad röst, häftigt, liksom i raseri:

— Gå ut!

— Tack för det vänliga mottagandet, kära pappa!

7isvarade Jeannette med en ny huvudknyck och försvann i mörkret.

— Ska vi gå ner till Amelie och lugna henne? sade då kassör Smitthenner, alldeles oberörd, och reste sig.

Då skrattade patron Lack och slog kassör Smitthenner med knuten näve på axeln, så att denne höll på att dråsa omkull, varefter han skrek:

— Ja, kom, för fan! Kom! Dra inte tjyvbena efter dig, bara! Utan skynda på för en gångs skull!

Som en blixt var han nere för trappan, flög in genom tamburdörrn, skrek:

— Amelie!

— Ja! snyftade en röst ur salen.

— Tänd lampan! skrek patron Lack, och då kom kassör Smitthenner, lika långsamt som vanligt.

När lampan var tänd, drog patron Lack till sig kas-sörn och hans hustru, omfamnade båda och sade lågt i deras öron:

— Vill ni veta en hemlighet?

— Vadå, Ferdinand? svarade fru Smitthenner lika lågt. Och med ångestfull röst.

— Ni är räddade! Men jag är förlorad! Adjö! Varpå han försvann upp till sig, innan de båda andra

hade hunnit sansa sig och förstå, vad han menade och vad som verkligen hade skett.

XVIII

Patron Lack höll ord, han lade sig till med helskägg, visserligen kortsnaggat och mynnande ut i en spets, och det var svart- och gråmelerat som skinnet på en bond-katt, sade han själv. Dessutom anlade han samtidigt lös-

72 svarade Jeannette med en ny huvudknyck och försvann i mörkret.

— Ska vi gå ner till Amelie och lugna henne? sade då kassör Smitthenner, alldeles oberörd, och reste sig.

Då skrattade patron Lack och slog kassör Smitthenner med knuten näve på axeln, så att denne höll på att dråsa

omkull, varefter han skrek:

— Ja, kom, för fan! Kom! Dra inte tjyvbena efter dig, bara! Utan skynda på för en gångs skull!

Som en blixt var han nere för trappan, flög in genom tamburdörrn, skrek:

— Amelie!

— Ja! snyftade en röst ur salen.

— Tänd lampan! skrek patron Lack, och då kom kassör Smitthenner, lika långsamt som vanligt.

När lampan var tänd, drog patron Lack till sig kas-sörn och hans hustru, omfamnade båda och sade lågt i deras öron:

— Vill ni veta en hemlighet?

— Vadå, Ferdinand? svarade fru Smitthenner lika lågt. Och med ångestfull röst.

— Ni är räddade! Men jag är förlorad! Adjö! Varpå han försvann upp till sig, innan de båda andra

hade hunnit sansa sig och förstå, vad han menade och vad som verkligen hade skett.

XVIII

Patron Lack höll ord, han lade sig till med helskägg, visserligen kortsnaggat och mynnande ut i en spets, och det var svart- och gråmelerat som skinnet på en bond-katt, sade han själv. Dessutom anlade han samtidigt lös-

72gom, och som han sedan åratal var flintskallig och bar glasögon:

— Så ser jag ut som en skråpuk! sade han. Men gubbe! Nej, så förbanna mej! skrek han, lade högra benet bakom nacken, hoppade kråka över stora salsgolvet och slog voit, och fru Lack skrattade, så hon grät, flickorna klappade händer, och Tomas försökte göra om konststyckena inne i barnkammarn men höll på att bryta nacken av sig. Han hade inte nog outspätt sjömansblod i sig, det var uppfinnarblod med i spelet, och det är inte mycket att hurra för, det vill säga i sådana sammanhang.

Men det var, som om skägget blivit ett pansar kring patron Lacks själ. Han vann tid, och han kände sig skyddad.

Till en tid, vill säga.

Ty Dellwik hade mycket riktigt gjort av med Sammel Edins millioner. Han hade ända till salig Sammels död skött dennes stora butik, och aldrig hade öbacka haft en sådan expedit. När han med sin ringprydda hand lyfte på kasketten för stadens fruar, att icke tala om dess jungfrur, då kunde han träda upp deras hjärtan i rader på sina vaxade franska marskalksmustascher, långa som strumpstickor på var sida om ansiktet. Men han hade i sina unga dar utbildats till trävaruagent, stans första, och gamle Sammel hade knappt kommit i jord, förrän grosshandlar Dellwik slog igen butiken, realiserade lagret och gav sig in i de nya tidernas storföretagshistorier, han skulle göra ingenting mindre än slå ihop alla bondskogar i landskapet till nånting noch nie dagewesenes.

Den svarte Stenling på Löija upplyste honom på för-middan den 2 september, att det inte fanns ett öres värde kvar i dessa skogar och att han, ekonomiskt, var exakt lika naken, som då han kom till denna fasansfulla värld.

73Det var sant!

Bouppteckningen pågick hela hösten, och när den var klar till jul, visade det sig, att Sammels änka och hennes dotter, grosshandlar Dellwiks änka, inte hade så mycket som ett lingon att kalla sitt här på jorden.

Och patron Lack? Lika mycket! Vad gjorde han? Jo, han gjorde något, som var patron Lack, som var hela Lackska släktsjälen, hela gamla Tjurveds-Norrland, hela gamla Kredit-Sverge i en enda örfil. Han förhyrde från Stockholm det finaste kapell, som nånsin lämnat Centralen för svenska landsorten. Hovkapellister och infödda tyska kompositörer, en liten men diamantsamling. Han röjde ut i frontespisvåningen i sitt eget hus, där fingo de bo, och nu tonade huset hela dagarna som en avlägsen melodisk, lockande, hjärtskärande strömharpa över stån, och det eldröda musikkaféet i Stadskällaren lät som de saligas boningar.

Det gick över julen 1893 och nyåret 1894.

Men vad hände?

Det fanns en gammal bitter man i stån, stadsläkaren, doktor Moman. Han hade varit med om mycket, han. Han hade varit med, då gamle Johan Emmanuel stupat för Sammel Edin på bankens direktionsrum. Han hade skrivit ut dödsattesten. Han hade varit med, då Sammel stupat för Mikael Habstadius. Han hade skrivit ut den dödsattesten också.

Det var en urgammal stadsfamilj, och det syntes, han hade så krokig näsa, så platta polisonger, ja, så gammalt hoplåst ansikte och var så böjd, att han såg ut som en gammal uggla.

Han hade förlöst alla fru Sarah Lacks barn och tjänat hundra riksdaler på varje, alltså tvåhundra på tvillingarna, av vilka ingen visste, vem som levde, vem som

74var död, inte ens han. Och han hade hela det urgamla, det tysta, det kyrksamma, det ständigt i sedlig upprördhet tyst och saligt simmande öbacka med sig och bakom sig. Han var representant för stadens osynlige ande.

Han sade med sin djupa, låga, torra röst:

— Timman är slagen! Herrans kvarnar mala långsamt men säkert. Lack har svikit sin släkt, sin stam, sin stad, sin Gud. Han har evigt varit dömd att falla som kolossen på lerfotter. Nu skall han falla, och ingen barmhärtighet skall visas honom. Han skall stötas ner i det rum, där varken sol eller måne lyser, att där begrunda sitt syndfulla liv.

Och han lät utgå ett budskap runt stån, att de röda tapeterna i Stadskällarens musikkafé voro dödsbringande, förfalskade, inmängda med arsenik, som lade sig på hjärtat, lungorna, ögonen, öronen och alla sinnen. Bevis: de ringprydda uppasserskornas dödsbleka ansikten och djupa, blåa ringar kring ögonen.

Och så kom det, som avgjorde saken. Det fanns en annan urgammal familj i stån, familjen Hornéus vid Stora Torget. Där funnos flera barn, alla vid denna tid fullvuxna, och en son var grosshandlar Nisse Hornéus, gladare än Vår Herre, 160 kilo, ingen näsa, pincené, flintskallig, punschdoft på fem meter, galen i vackra servitriser, het toddy, iskall punsch och lätt musik. Han bodde i musikkaféet.

Han dog! Knall och fall. Det var en natt strax före trettondan 1894. Det var 40 grader Celsius ute och det mest magnifika norrsken man kunde begära som uppvaktning vid ett dödsfall. Han kom ut från Stadskällaren, raglade i snödrivorna, kom hem, brann av helvetets eld, väste följande morgon:

— Hjärnan går runt!

75Och dog.

— Va sa jag? sade doktor Moman.

Från den dagen fanns inte en själ i musikkaféet! Servitriserna sade upp sig. Banken krävde patron Lack på grosshandlar Dellwiks och hans lån, handelsmännen hade vänt sig till Jönköpings juridiska byrå med anhållan att inkassera deras fordringar hos patron Lack.

Och i gulhuset på kullen?

Redan sommarn 1893 hade lilla ångjakten fått stanna på land, ty Järker hade varit maskinist, och nu var han gift och borta. En ny dräng hade kommit på hösten, men han högg bara ved, bar vatten och skottade snö. De fyra korna och hästen i ladugården och stallet i stån försvunno. Aldrig mer hörde Tomas i de mörka kvällarna det dova ljudet av hovarnas slag i spikan som på något sätt gett honom en känsla att äga hela världen. Gamla kokerskan, som kokat världens mjukaste och mildaste smörgröt, försvann, husan försvann, fru Lack gick själv och dammade. Huset fick inte vara upplyst.

— Det kan synas nere i stån! sade patron Lack.

Och han hade tagit tjänstledigt i banken. Han hade blivit så liten som en tomte, så mager som ett benrangel, så blek som ett lik, och ögonen voro som det disigt mörka vattnet i kanalen en marknadskväll om hösten.

Och till sist fanns inte mer än ett att göra.

Patron Lack gick till sin barndoms- och ungdomsvän, borgmästar Nickel. De voro också befryndade, de voro fyrmänningar, en Nickel hade en gång varit gift med en Lack.

— Nej, men si, Ferdinand! ropade borgmästarn med utsträckt famn, och de föllo i varandras armar. Si, Ferdinand! Si du, det är en ära för mig, det gosse! Stans främste man! Du ska veta det, gosse! Jag är ju bara

76borgmästare, jag! Inte äre nå, int, begrip du! Men stans främste man, begrip du! Och gentleman!

Då bad honom patron Lack att skriva på banklånet i stället för den döde Dellwik.

— Nej, gosse, gosse! slog borgmästarn ifrån sig. Är du tokig, gosse! Int har ja råd till det!

Då flammade Lackska blodet upp en sista gång.

— Hör du, Johan Gustaf! skrek patron Lack och slog näven i bordet, så det small. Vivlansaktierna stå i 8,000! Va? Ha 'nt jag rätt? Du har farfars tjugufem aktier! Det gör 200,000, det! Va? Och du kan int ge mig ditt namn på futtiga 150,000.

Då grep honom borgmästar Nickel i rockuppslaget och sade:

— Hör du, Ferdinand! Nu ska jag säje dig nånting. Si du, pappa din, han va'n hedersman, han! Men si du, han trodde int! Han hadde int nå förtroende för Gud. Men si du, far min, han hadde, han! Så därför förlita han sig på Gud och köpte å pappa din.

Och si du, Ferdinand, du ha vari som pappa din! Ha du gått i körka om söndagarna? Va? Näe, du!

Så pekade han med fingrarna i ögonen på patron Lack, precis som denne pekat i ögonen på kassör Smitthenner, vilken nu var pensionerad och ur bankens tjänst och bodde med sin familj i en liten fattig stuga, och sade:

— Men, si du! Du har gjort nå annat, Ferdinand! Du har gjort nå annat!

Så rätade borgmästarn upp sig, körde högra handen innanför västen som en engelsk statsman, flammade med ögonen, blev med ens likblek och sade:

— Du byggde gulhuset ditt högst i stån! Och så visste du, att vi, Nicklar, ha suttit högst, så länge stån har stått. Det... det... det är det, si du, som dom gamla kallar



77hybris! Nu komma straffet, Ferdinand! Nu komma straffet! Och rättvist! Si, det ska du lida, begrip du! Så du få inte ett öre tå mig! Och nu kan du gå!

Då flög patron upp och ryggade så, slog händerna för ansiktet och föll på knä.

— Si, si, si du! Så skulle du ha gjort för Gud, så hadde du int behövt göra't för mig, fattig, syndig människa. Och det löna int ändå, begrip du, va än du gör!

Då reste sig patron Lack blixtsnabbt och skrek:

— Fähund! Det är, vad du är! Och alltid har varit! Som suger ut bela stån!

Borgmästarn klappade honom leende på axeln.

— Si du, nu känn jag igen dig, Ferdinand! Och tyck om dig! Och sen, si du, när du, när du ha böta för vad du ha synda, si du, då kan du komma tillbaka! Jag ska skriva på då! Femhundra kronor, och sexhundra! Det som är lagom för dig, begrip du ... Lagom för dig!

Patron Lack hade bara vänt helt om och försvunnit ut genom dörren, ut i vinterkvällen.

XIX

När han kom hem, var huset dödmörkt. Fru Lack satt i sängkammarn och stoppade barnens strumpor och lustvandrade längs Seinens paradisiska stränder. Patron Lack smög sig in i sitt rum, tände tyst lampan på sitt skrivbord, satt en stund rätt upp, fällde sedan huvudet i händerna mot bordsskivan och satt så länge.

Till sist reste han sig, ögonen voro torra, ansiktet lugnt, han strök sig över pannan och sade bara lågt:

— Jag orkar inte längre!

Gick på tå med ett ljus i handen ut till stora 1600-

78 hybris! Nu komma straffet, Ferdinand! Nu komma straffet! Och rättvist! Si, det ska du lida, begrip du! Så du få inte ett öre tå mig! Och nu kan du gå!

Då flög patron upp och ryggade så, slog händerna för ansiktet och föll på knä.

— Si, si, si du! Så skulle du ha gjort för Gud, så hadde du int behövt göra't för mig, fattig, syndig människa. Och det löna int ändå, begrip du, va än du gör!

Då reste sig patron Lack blixtsnabbt och skrek:

— Fähund! Det är, vad du är! Och alltid har varit! Som suger ut bela stån!

Borgmästarn klappade honom leende på axeln.

— Si du, nu känn jag igen dig, Ferdinand! Och tyck om dig! Och sen, si du, när du, när du ha böta för vad du ha synda, si du, då kan du komma tillbaka! Jag ska skriva på då! Femhundra kronor, och sexhundra! Det som är lagom för dig, begrip du ... Lagom för dig!

Patron Lack hade bara vänt helt om och försvunnit ut genom dörren, ut i vinterkvällen.

XIX

När han kom hem, var huset dödmörkt. Fru Lack satt i sängkammarn och stoppade barnens strumpor och lustvandrade längs Seinens paradisiska stränder. Patron Lack smög sig in i sitt rum, tände tyst lampan på sitt skrivbord, satt en stund rätt upp, fällde sedan huvudet i händerna mot bordsskivan och satt så länge.

Till sist reste han sig, ögonen voro torra, ansiktet lugnt, han strök sig över pannan och sade bara lågt:

— Jag orkar inte längre!

Gick på tå med ett ljus i handen ut till stora 1600-

78talsskåpet i salen, tog där en karaff konjak och bar den i sitt rum, klädde av sig, släckte lampan på skrivbordet, medan ljuset brann grått på nattduksbordet, hällde upp ett halvt dricksglas konjak och tömde det i ett drag, tittade därefter på porträttet av den ljuva Mia Mandelin, som hängde över soffan, där han låg, smekte det hastigt och sade:

— Lilla Mia! Du har det bra, du!

Varefter han kröp i säng, lade sig på sidan och somnade ögonblickligen, medan ljuset långsamt brann ner i den sirade, antika silverljusstaken.

Följande dag inlämnade patron Lack sin konkursansökan till rådsturätten, och när notisen publicerades i tidningarna, sade stån med en suck:

— Ja, nu är det gamla öbacka slut!

Och när konkursstaten kom och visade 450,000 passiva och 415,000 aktiva, sade stån:

— Ja, men säga vad man vill, Lack är ändå en karl! Hur många tiotal tusen har han inte förlorat på stån! Och det här var ju bara strunt. Men han gick sin egen väg! Och det får han nu betala!

XX

Ja, det fick han, det kan herrskapet skriva upp! Om man händelsevis skulle tro, att samhället är homogent, likformigt, en enda värld, då bör man, så fort som möjligt, göra konkurs. Det vill säga, jag vet inte, om det räcker i våra dagar. Nu skulle det kanske vara tillråd-ligare att en vacker dag besluta sig för att bli absolut hederlig. Då skulle man säkerligen göra upptäckter. Men på 1890-talet, då konkurs inte var så vanligt, att det in-

79 talsskåpet i salen, tog där en karaff konjak och bar den i sitt rum, klädde av sig, släckte lampan på skrivbordet, medan ljuset brann grått på nattduksbordet, hällde upp ett halvt dricksglas konjak och tömde det i ett drag, tittade därefter på porträttet av den ljuva Mia Mandelin, som hängde över soffan, där han låg, smekte det hastigt och sade:

— Lilla Mia! Du har det bra, du!

Varefter han kröp i säng, lade sig på sidan och somnade ögonblickligen, medan ljuset långsamt brann ner i den sirade, antika silverljusstaken.

Följande dag inlämnade patron Lack sin konkursansökan till rådsturätten, och när notisen publicerades i tidningarna, sade stån med en suck:

— Ja, nu är det gamla öbacka slut!

Och när konkursstaten kom och visade 450,000 passiva och 415,000 aktiva, sade stån:

— Ja, men säga vad man vill, Lack är ändå en karl! Hur många tiotal tusen har han inte förlorat på stån! Och det här var ju bara strunt. Men han gick sin egen väg! Och det får han nu betala!

XX

Ja, det fick han, det kan herrskapet skriva upp! Om man händelsevis skulle tro, att samhället är homogent, likformigt, en enda värld, då bör man, så fort som möjligt, göra konkurs. Det vill säga, jag vet inte, om det räcker i våra dagar. Nu skulle det kanske vara tillråd-ligare att en vacker dag besluta sig för att bli absolut hederlig. Då skulle man säkerligen göra upptäckter. Men på 1890-talet, då konkurs inte var så vanligt, att det in-

79gick i var mans alldagliga livsprogram som en högst naturlig möjlighet ungefär som en tillfällig förkylning, som man botar med en toddy och två albyl, då fick den, som gjorde konkurs, lära sig, att samhället består av ett helt enkelt oändligt antal världar, koncentriskt och excentriskt snurrande runt i tillvarons osynliga och obevisade själseter.

Det var, vad patron Lack nu fick erfara. Fanns det en ungherre i stån, av någorlunda stånd och kvalitet, som icke fått äran mottas i det ändlöst gästfria gulhuset uppe på kullen eller, om somrarna, ute på vita landsstället mittöver Norra sundet? Varje sommarsöndag hade de badat, metat, jagat, ätit, supit, sjungit där ute. De hade varit som hemma. Patron Lack hade skrivit på deras växlar, så att de kunnat betala sina krogskulder, sina spelskulder, sina skräddarräkningar, sina skomakarräk-ningar. Och nu?

Bortblåsta! Upplösta i förvårens blöta sydvästvind. Förvandlade till vatten, ånga och ingenting, som vinterns snögubbar.

Så länge min tunna rann, då kände mig både kvinna och man, men när min tunna slutade rinna, då kände mig varken man eller kvinna!

Citerade patron Lack den gamla visan. Och han irrade i huset som en osalig ande. Tomas, sonen, som nu var tolv år, hade först fått difteri, alldeles som Lill-Anders uppe på kyrkogården, sedan nervfeber och så äggvita, var blek som ett stearinljus och genomskinlig som ett söndagsmiddagsgelé. Han fick inte gå i skolan, sade doktorn.

80Doktorn, ja! Nu äro vi där. Var det doktor Moman? Nej, det var just, vad det inte var. Han förklarade, att han inte ville sätta sin fot i detta syndens hus.

— Men han var en skicklig ackuschör! sade den alltid lugna, balanserade och rättvisa fru Lack.

— Ja, då kom han nog, hälsingland! Då han fick hundra riksdaler per unge! Men nu viftar det inga hundralappar inom synhåll. Annars skulle han nog komma! viskade patron Lack. Ty nu viskade han, då han inte längre hade råd att skrika.

— Du är ofin, Ferdinand! sade fru Lack.

— Jag känner mina svin på gången! svarade patron Lack.

Men faktum är, att det just var doktor Moman, som blivit patron Lacks ständiga tanke. Varför? Jo, han hade fått höra, att doktor Moman, som var aktieägare i banken ämnade — ja, det är kanske bäst, att jag först berättar, vad patron Lack gjort.

Han visste, att han närapå grundat banken, att han varit med från början, att ingen arbetat för den som han, och huru många gånger hade man icke försäkrat honom, att han var omistlig.

— Jag fordrar upprättelse! sade den ljuva barnasjälen. Jag fordrar upprättelse. Jag har offrat mina bästa år, mitt liv på stån. Jag har offrat min förmögenhet, min hälsa, allt...

Detta sade han till kassör Smitthenner, som han alltjämt umgicks med, trots dennes brott, ty patron Lack var oförmögen att hata.

— ... jag lägger in om avsked efter tjugufem år, och det skall inte beviljas. Begriper du, Robert?

— Joo! svarade kassörn, som nu rökte pipa, ty han hade inte längre råd att röka cigarr, och i stället för att

81föra kassaboken i banken stod han i vedboden och högg ved. Det var både nyttigare och, ja, som sagt.

Och patron Lack sände in sin avskedsansökan till bankens styrelse, skriven med hans vackra, drivna handstil.

Vad hände? Det sista han kunnat tänka sig. Ett parti av aktieägare bildades i stån med doktor Moman i spetsen, som gav sig alla siffror ända upp till sjutton på, att denna ansökan skulle beviljas, och inte nog med det, utan patron Lack skulle dessutom icke få ett öres pension.

Men .. . !

Jo, hör på nu! Det var speceristerna och manufaktu-risterna och galanteristerna och bondgubbarna och fiskargubbarna och alla, som förlorat på Sammel Edins skutor och i vilkas kåkar patron Lack hade inteckningar, därför att han hjälpt dem i deras nöd.

— Nej, nu! röto de och slogo näven i bordet. Nu ska vi göra rent hus. Nu ha vi fått nog av detta översitteri och denna vräkighet. Villa vara förmer än oss! Jaha! Var så god! Då går det, som det har gått. Och som man bäddar får man ligga.

Bankens direktion behandlade patron Lacks avskedsansökan och accepterade den; det var nya tider, och det var just i de dagar, då direktör Monneij började sitt stora fälttåg att lägga hela Norrland under sin bank och utestänga stockholmsbankerna. Då behövde han en smidigare och mer medgörlig andre man än den gammaldags kantige patron Lack, vilken talte svenska. Han genomdrev därför beslutet och tog därmed första steget in på den bana, som skulle sluta med hans egen ruin och bankens försvinnande. Men samtidigt lät han under hand hälsa patron Lack, att han skulle sända in en anhållan om pension, vilken skulle behandlas av bolagsstämman.

Den dagen! Den kvällen!

82Patron Lack hade en fint utskuren Lefaucheuxrevolver och en militärrevolver i sitt skrivbord, ty stån hade just haft en egen privatmördare, och som polisen i regel var full, mördade och brände han efter bästa behag. Den kvällen kom patron Lack, böjd som en nittiåring, till fru Lack med de båda revolvrarna. Hon satt vid lampan i salshörnet och stoppade strumpor. Han bad henne gömma dem. Annars visste han inte, vad som kunde hända.

— Min far sköt sig inte, då han gjorde konkurs! svarade hon på sitt stillsamma sätt. Det gör inte en gentleman, Ferdinand.

Då flög patron Lack upp som en fjäder. Med sina gamla tag.

— Djäkla gubbe! skrek han. Behöll revolvrarna och sköt sig inte.

I stället avfattade han en formfulländad skrift, där han anhöll om pension och sände den till banken.

Och nu kommo de värsta veckorna i patron Lacks liv.

Nu var det, som det Momanska partiet i stån bildades.

Hur skulle det gå? Hur skulle det gå?

Snön rasade av taken, isarna brusto och foro till havs, träden fingo knoppar, stararna kommo, patron Lack blev tunnare och tunnare, med mörkare och mörkare ringar kring ögonen, han satt i sängen och läste bibeln, Jobs bok och de andra klagomästarna i Gamla Testamentet. Och liksom kassör Smitthenner tagit till pipan i stället för cigarren, tog patron Lack till snusdosan, och mitt i Abraham, Isak och Jakob och Job och Melkisedek och hela uppsättningen på andra sidan den religiösa trädgränsen, nös han:

— Tji! Tji! Tji!

Så huset skakade.

83Dessemellan, när vårdimman stod stilla, fin och grå över hela trakten, kånkade han och Tomas ner kopieböcker från vinden till Järkers numera tomma, kalla, övergivna rum nere i jordvåningen. Där fanns en träsoffa, i den hade Järker legat. Golvet var tilltrampad jord. I ett hörn var en väldig öppen spis. Innanför detta rum var matboden med fårkroppar och skinkor och skogsfågel och allt. I ett hörn stod patron Lacks dubbelbössa. Det var ett minne från mördartiden. Nu var mördaren tagen och inte bara tagen, han var död, han hade dött i lungsot på Långholmen.

Där tände patron Lack upp en stor eld, rev ut kopieböckernas gula silkespappersblad och brände och brände. Årgång efter årgång. Där brann hela hans liv från den glada ungdomen, över glansen, äran, makten och härligheten fram till fallet och skammen och sorgen. Allt gick upp i rök, och röken slog ner mot marken som Kains offerrök, men den var full av silkespappersbitar, och det var säkerligen inte Kains.

— Gå ut och se efter, om det bolmar mycket! sade patron Lack suckande till Tomas, och denne, liten, tunn och blek men säker, gick ut i trädgården och tittade. Då var redan den härdiga persiljan grön.

— Äsch! rapporterade han. Inte farligt.

Och så brände far och son det förgångna, bit för bit, tills ingenting mer fanns kvar än en hög tomma pärmar, som de kastade i en hög i vedboden.

XXI

Så kom den avgörande dagen. Solen sken, och fåglarna kvittrade, stån var full av maskrosor och natt och dag och hästhov, och hela rymden var full av bäckbrus, och

84 Dessemellan, när vårdimman stod stilla, fin och grå över hela trakten, kånkade han och Tomas ner kopieböcker från vinden till Järkers numera tomma, kalla, övergivna rum nere i jordvåningen. Där fanns en träsoffa, i den hade Järker legat. Golvet var tilltrampad jord. I ett hörn var en väldig öppen spis. Innanför detta rum var matboden med fårkroppar och skinkor och skogsfågel och allt. I ett hörn stod patron Lacks dubbelbössa. Det var ett minne från mördartiden. Nu var mördaren tagen och inte bara tagen, han var död, han hade dött i lungsot på Långholmen.

Där tände patron Lack upp en stor eld, rev ut kopieböckernas gula silkespappersblad och brände och brände. Årgång efter årgång. Där brann hela hans liv från den glada ungdomen, över glansen, äran, makten och härligheten fram till fallet och skammen och sorgen. Allt gick upp i rök, och röken slog ner mot marken som Kains offerrök, men den var full av silkespappersbitar, och det var säkerligen inte Kains.

— Gå ut och se efter, om det bolmar mycket! sade patron Lack suckande till Tomas, och denne, liten, tunn och

blek men säker, gick ut i trädgården och tittade. Då var redan den härdiga persiljan grön.

— Äsch! rapporterade han. Inte farligt.

Och så brände far och son det förgångna, bit för bit, tills ingenting mer fanns kvar än en hög tomma pärmar, som de kastade i en hög i vedboden.

## XXI

Så kom den avgörande dagen. Solen sken, och fåglarna kvittrade, stån var full av maskrosor och natt och dag och hästhov, och hela rymden var full av bäckbrus, och

84redden var full av fartyg med seglen på tork, och det var tisdag, och auktionsklockan gick genom stån.

Men nere i banken var det bolagsstämma. Uppe i stora gulhuset på backen satt patron Lack ensam med huvudet i händerna. Döttrarna voro borta, han hade i sista stund lyckats skaffa dem plats. Tomas satt i solen på gården och halvsov av mattighet efter sjukdomsvintern. Fru Lack stod i köket och ordnade för middag, ty nu var icke köket fullt av tjänare. Nu var det tomt.

Då hördes flås. Först långt ner i stån. Så närmare, i Sjöassuransbacken, så vid Carlgrens gränd, så i grinden, världen blev lilablå av ett sidenliv, och så, äntligen, stod gamla trofasta Agnes von Pahl inför patron Lack:

— Beviljad!

— Hur mycket, kära lilla Agnes?

— Tretusen! Halva din lön, kära Ferdinand!

— Hur gick det till?

— Moman, hypokriten, bättre kan jag icke säga, reste sig och proponerade blankt avslag, då din skrivelse upplästes av borgmästarn, som satt ordförande som vanligt. Men då begärde direktörn ordet och sa, att han bara ville avlägga ett personligt vittnesbörd.

— Va sa han, kära lilla Agnes?

— Han sa bara: I tjugufem år har jag samarbetat med den man, som nu råkat i olycka, och jag vill endast säga, att om han icke varit, skulle banken icke nu varit, vad den är. Proposition. Då framställde borgmästaren proposition, och det hördes bara ja. Icke ett nej. Och sedan var det en lång stund så tyst som i graven.

Patron Lack omfamnade fröken von Pahl, lutade huvut mot hennes axel och snyftade. Så såg han upp:

— Förlåt, kära Agnes! sade han. Kanske jag förstör ditt sidenliv?

85— Så får du göra det! Men nu ska vi söka upp Sarah!

De funno henne i köket, där solen gassade majhett.

När hon fick höra beslutet, sade hon:

— Jag var icke orolig. Jag visste, att direktör Monneij var en gentleman. Han var gift med en fransyska av god familj. Och han är också av god familj.

Så vände hon sig till patron Lack, vilken utbytt en hastig blick med fröken von Pahl, och sade:

— Kära Ferdinand! Nu tror jag, att du kan få tillbaka din aptit. Vill du inte ha nånting?

Patron Lack såg ut genom fönstret, såg persiljebus-karna lysa i vårsolen och sade, plötsligt livlig:

— Jo, för hälsingland! Jag vill ha en persiljeomelett!

Och fröken von Pahl, som sett Tomas nere i trädgården, öppnade ett fönster och ropade med sin majorsröst av femton generationer indelta officerare:

— Tomas!

— Ja! svarade Tomas nerifrån trädgården.

— Pappa har fått pension och vill ha en persiljeomelett!' Plocka en knippa och kom opp!

Det gjorde Tomas, och han hade fått en sådan chock vid denna underrättelse och dessa ord, att sedan skulle han långt fram i livet, då hans själ upprördes, alltid och oföränderligt känna doften och smaken av persilja, och så fort han bara såg persilja, minnas sin far och en stilla, solig, hemsk vårdag i öbacka.

XXII

Och så en dag i juli månad samma år regnade det en blandning av vatten och kolstybb över Stockholm. Nere på Skeppsbron gick en gammal böjd, gråskäggig gubbe med enorm, sabelböjd, röd näsa.

86 — Så får du göra det! Men nu ska vi söka upp Sarah!

De funno henne i köket, där solen gassade majhett.

När hon fick höra beslutet, sade hon:

— Jag var icke orolig. Jag visste, att direktör Monneij var en gentleman. Han var gift med en fransyska av god familj. Och han är också av god familj.

Så vände hon sig till patron Lack, vilken utbytt en hastig blick med fröken von Pahl, och sade:

— Kära Ferdinand! Nu tror jag, att du kan få tillbaka din aptit. Vill du inte ha nånting?

Patron Lack såg ut genom fönstret, såg persiljebus-karna lysa i vårsolen och sade, plötsligt livlig:

— Jo, för hälsingland! Jag vill ha en persiljeomelett!

Och fröken von Pahl, som sett Tomas nere i trädgården, öppnade ett fönster och ropade med sin majorsröst av femton generationer indelta officerare:

— Tomas!

— Ja! svarade Tomas nerifrån trädgården.

— Pappa har fått pension och vill ha en persiljeomelett!' Plocka en knippa och kom opp!

Det gjorde Tomas, och han hade fått en sådan chock vid denna underrättelse och dessa ord, att sedan skulle han långt fram i livet, då hans själ upprördes, alltid och oföränderligt känna doften och smaken av persilja, och så fort han bara såg persilja, minnas sin far och en stilla, solig, hemsk vårdag i öbacka.

XXII

Och så en dag i juli månad samma år regnade det en blandning av vatten och kolstybb över Stockholm. Nere på Skeppsbron gick en gammal böjd, gråskäggig gubbe med enorm, sabelböjd, röd näsa.

86Det var lumpjuden Hillel, som nu sedan några år förflyttat sin konkursverksamhet till Stockholm. Hans duktiga döttrar stodo i butik och sålde sidenband, hans feta gumma satt i det lilla hemmet vid Mästersamuelsgatan och hörde på ett par kanariefåglar mittöver gatan, ty hon hade inte råd att hålla egna.

Och nu kom Norrlandsbåten om Skeppsholmen. Det var "Carl XV", som nu också är borta, alldeles som dess gamle hedersman till skeppare, kapten O. F. Hedborg, och patron Lack och Hillel och snart sagt alla utom dem, som ännu inte voro födda på den tiden, då detta begav sig.

Och båten lade till i kolstybbsregnet. Hillel viftade från Skeppsbron, familjen Lack från akterdäck. Så kom landgången ut, och familjen marscherade i land.

Fru Lack bar i båda händerna en bordstudsare av marmor, som gått sönder.

— God dag, herr Hillel, sade hon. Jag vet, att herr Hillel kan ordna med allt. Kan herr Hillel ordna, så att jag får den här lagad. Jag är så rädd om den. Det är det dyrbaraste jag har. Det är ett minne av min far.

Hillel, som var den mest godhjärtade och hjälpsamma människa, vilken gått i ett par skor, det var därför han ständigt gjorde konkurs, sken av lycka vid dessa ord och tog studsaren i sin famn som en nyfödd:

— Jaa, patronessa Lack! Jaa, patronessa Lack! Gnä-dige Frau! Det är micket, micket enkel! Jak har en gut ven, och han är micket, micket billich!

Han ombesörjde mycket riktigt lagning, och då blev studsaren en enda lumphög. För alltid.

Emellertid! Sedan "min far" fått sitt, som det skulle vara, vände sig patron Lack och Hillel mot varandra, patron Lack öppnade sin famn, och de föllo i varandras armar.

87— Kära gamla Hillel! snyftade patron Lack. Nu är det min tur att be om hjälp. Och nu är du den enda vän, jag har i världen.

— Na, na, det är icke så farlich, beste patron! Det er icke så farlich! Det er paré den firste gång, som känns. Siden blir det så natirlich, så natirlich!

Och därmed var patron Lack inne i en alldeles ny värld och ett alldeles nytt liv, och hur de gestaltade sig och hur hans öde slutligen formade sig och hur Kredit-Sverge därmed äntligen steg fram i helfigur, det ska vi få se i denna lärorika historias avdelning två.

88AVDELNING II

I

Sex månader senare var patron Lack tillbaka i öbacka. Ty var skulle sleven vara om inte i grytan, och patron Lack i Stockholm, det var lika omöjligt som att gå på händerna i kyrkan.

Visserligen var han inte längre pampen i stora gulhuset uppe på backen, högst över stån, men patron Lack var och förblev han till sin död, och att han åkt på gödsellass i sin ungdom och om lördagarna rensat trottoaren utanför hemmet från ogräs, det var nu hans största tillgång, ty det hade inte gett rum åt någon högfärd i hans själ utan lät honom förbli en riktig karl hela livet igenom, och så trivdes han i en handvändning som en prins i sin nya värld.

Och han högg i med friska tag, så fort han bara kommit från det eländiga, bullrande, stenkolsrykande, gas-osande Stockholm tillbaka till de kullerstenslagda öbacka-gatorna, kantade som de voro av prima trähus med ordentlig frontespis, och där varje ruta, varje knut, varje silhuett mot luften var som ett stycke av hans egen själ. I Stockholm hade han helt enkelt varit som en slak ballong, men bara han fick se de gamla hederliga träskutorna på öbacka stadsfjärd, de blånande bergen runt stån och känna doften uppifrån sågverken, höra älvbåtarna blåsa ankomstsignal klockan tio på rnornarna och auktionsklockan klämta om tisdagarna genom stån, då fylldes ballongen igen som ett nix, och visserligen hälsade han kanske lite väl ödmjukt första tiden på stans

89herrar, som förut tävlat om att få vara gäster vid hans bord och som han skrivit på växlar åt och som nu nickade högdraget, men det gick över i ett huj, och han sprang på torget igen, precis som förr.

Fast nu fick han ju betala kontant, förstås! Det vill säga — till att börja med.

Men så kommo andra tider igen. År 1896 vände konjunkturen och gick uppåt, sågverken gnisslade på nytt uppe i älven som en svärm lyckliga gräshoppor med bakbenen mot himlens sky, röken stod svart över deras skorstenar, och lastångare kommo i rader. Affärerna togo fart, allting växte och blev större, allting utvidgades, och alla krafter, som funnos tillgängliga, drogos in i svängen. Patron Lack hade börjat sitt nya liv med att skriva rent åt stadsfullmäktige och med att springa omkring och samla upp brandförsäkringar. Men det varade inte länge. Han var ju känd, i Herrans namn, som en första klassens kontorskarl och organisatör, och inom ett år satte han fart på ett gammalt murket sågverk, inom tre år gjorde han om hela gamla Klocke glasbruk, båda två uppe i älven. Och familjen, som första tiden måst tränga ihop sig i en liten iskall våning och äta på vaxduk, bodde nu, jo, jag tackar, i villa utanför stån och åt omigen på linne, och inte margarin utan smör, och patron Lack hade päls om vintern och blomma i knapphålet och vit väst om somrarna, då han om söndagarna besökte familjen och kom neråkande

till stån som en annan matador i glasbrukets egen bogserbåt. Precis som en riktig sågverksdisponent.

Och uppe i älven var livet ännu glatt på den tiden, ty det var före de stora koncernernas tid, då huvudkontoren flyttade till Stockholm och bankerna, nya tidens domkyrkor, och bankdirektörerna, nya tidens

90biskopar och domprostar, bestämde, och det växte upp svaveldoftande pappersmassefabriker, där de gamla skogsdoftande småsågarna stått, och det satt stela ämbetsmän i jättegoggles på kontoren, magra som metspön, dystra som predikanter, ärelystna som tuppar och servila som generaldirektörsaspiranter.

Nej, på den tiden var det salig Pedetten och Biskopen och Lill-Jensen, och det var Stor-Kena och Lill-Kena, och det var "Sprängsviken en minut, Hasselblad in eller ut?", herrar, som kunde leva, skratta, dunka piano, vissla, sjunga, spela vira och göra baler, dricka punsch, berätta historier och ställa till upptåg. Och var skulle patron Lack vara i sitt ässe om inte där! Fast själv var han nykter som en präst.

Långt i fjärran, högt över molnen skymtade nu Klein-michlar och Twieselmänner, nu voro de pamparna, mång-millionärerna, halvgudarna. Men deras kontorsfolk! Nere på jorden! De voro ännu gamla tiden, gamla Ådalen, och i dess sista strålande final blev nu patron Lack en centralfigur.

Men det var bara ena sidan av hans liv. Det fanns en annan också. Detta var patron Lack själv. Men han var ju inte ensam i livet. Han hade familj. Söner och döttrar, och nu voro de inte små längre, de tre döttrarna i första giftet, Jeannette, Judith och Elisabeth eller Lill-Bettan, voro redan stora och giftasfärdiga, Tomas var konfirmerad, och småbröderna hade börjat skolan.

Det var en ny värld, som växte upp ur den gamla. Den skulle patron Lack nu svara för. På sig själv tänkte han inte längre, enligt vad han själv sade.

— Jag har haft mitt roliga i livet, go vänner! skrek han. Va hundra gubbar! Är det nån, som har haft roligare än jag? Nej. Och hade jag inte varit utarbetad,

7iskulle jag aldrig ha gjort konkurs. För 35,000 riksdaler. Pah! Det var som en pris snus för mig på den tiden. Men nu har jag lärt känna människorna och har det, ta mej hälsan, mycket bättre bland enkelt och anspråkslöst folk, än jag nånsin hade bland de rika. För här finns ingen avund, här går ingen bakom ryggen på den andre. Och jag har frid, och det är allt, jag numera begär.

Så allting lät ju som det skulle.

## II

Men så kom telegram från Lill-Bettan. Hon var söder ut. Hon skulle ha gått in vid Operan, så vacker röst hade hon, men när patron Lack gjort konkurs, hade hennes stora, blå ögon fyllts av tårar, och hon hade sagt:

— Lilla pappa! Tänk inte på mig!

Och så blev hon i stället hjälpreda åt en av den blida Mia Mandelins systrar, som var lärarinna på landet nere i svarta Hälsingland. Hon lärde barnen sy och sjunga, och de hängde omkring henne som gråsparvar kring en sädeskärve, och hon sjöng alla högtidsdagar i kyrkan, och gamle kyrkoherden omfamnade henne, medan tårarna droppade nerför kinderna, han strök hennes hår och sade:

— Vår lilla ljuva ängel här inne i storskogen!

Och nu var hon förlovad och skulle gifta sig. Med en tysk.

Och så började andra avdelningen i patron Lacks liv.

## III

När patron Lack flyttat upp i älven, hade Tomas, som var äldste sonen, fått börja uträtta kommissioner åt

92skulle jag aldrig ha gjort konkurs. För 35,000 riksdaler. Pah! Det var som en pris snus för mig på den tiden. Men nu har jag lärt känna människorna och har det, ta mej hälsan, mycket bättre bland enkelt och anspråkslöst

folk, än jag nånsin hade bland de rika. För här finns ingen avund, här går ingen bakom ryggen på den andre. Och jag har frid, och det är allt, jag numera begär.

Så allting lät ju som det skulle.

II

Men så kom telegram från Lill-Bettan. Hon var söder ut. Hon skulle ha gått in vid Operan, så vacker röst hade hon, men när patron Lack gjort konkurs, hade hennes stora, blå ögon fyllts av tårar, och hon hade sagt:

— Lilla pappa! Tänk inte på mig!

Och så blev hon i stället hjälpreda åt en av den blida Mia Mandelins systrar, som var lärarinna på landet nere i svarta Hälsingland. Hon lärde barnen sy och sjunga, och de hängde omkring henne som gråsparvar kring en sädeskärve, och hon sjöng alla högtidsdagar i kyrkan, och gamle kyrkoherden omfamnade henne, medan tårarna droppade nerför kinderna, han strök hennes hår och sade:

— Vår lilla ljuva ängel här inne i storskogen!

Och nu var hon förlovad och skulle gifta sig. Med en tysk.

Och så började andra avdelningen i patron Lacks liv.

III

När patron Lack flyttat upp i älven, hade Tomas, som var äldste sonen, fått börja uträtta kommissioner åt

92skulle jag aldrig ha gjort konkurs. För 35,000 riksdaler. Pah! Det var som en pris snus för mig på den tiden. Men nu har jag lärt känna människorna och har det, ta mej hälsan, mycket bättre bland enkelt och anspråkslöst

folk, än jag nånsin hade bland de rika. För här finns ingen avund, här går ingen bakom ryggen på den andre. Och jag har frid, och det är allt, jag numera begär.

Så allting lät ju som det skulle.

II

Men så kom telegram från Lill-Bettan. Hon var söder ut. Hon skulle ha gått in vid Operan, så vacker röst hade hon, men när patron Lack gjort konkurs, hade hennes stora, blå ögon fyllts av tårar, och hon hade sagt:

— Lilla pappa! Tänk inte på mig!

Och så blev hon i stället hjälpreda åt en av den blida Mia Mandelins systrar, som var lärarinna på landet nere i svarta Hälsingland. Hon lärde barnen sy och sjunga, och de hängde omkring henne som gråsparvar kring en sädeskärve, och hon sjöng alla högtidsdagar i kyrkan, och gamle kyrkoherden omfamnade henne, medan tårarna droppade nerför kinderna, han strök hennes hår och sade:

— Vår lilla ljuva ängel här inne i storskogen!

Och nu var hon förlovad och skulle gifta sig. Med en tysk.

Och så började andra avdelningen i patron Lacks liv.

III

När patron Lack flyttat upp i älven, hade Tomas, som var äldste sonen, fått börja uträtta kommissioner åt

92honom i stån, och då och då måste han besöka ett hus, som kom honom att undra. Det fanns på den tiden, och finns väl ännu alltjämt, en gata i öbacka, som hette östanbäcken, där det vid denna tid bodde diverse hantverkare: snickare, målare, bleckslagare, skomakare för att inte tala om postiljoner, vedhandlare, skutskeppare, stadsarbetare och sjöfolk. Det var ingen vidare lång gata, och den gick i en långsam sväng. Husen voro gamla och nästan allesammans rödmålade, somliga med gård, trädgårdstäppa, ett par syrener och en brunn, andra med hög trätrappa från gatan. Det var en fattig stadsdel, dit man sällan eller aldrig kom från andra stadsdelar och som man

knappast kände till i resten av stån. Den låg alldeles nedanför kyrkan, vars vita torn reste sig alldeles som ur de röda kåkarnas svartlupna tegeltak; och från själva kyrkbacken med dess susande popplar gick en brant backe ner till denna gata.

Just i själva hörnet mellan Kyrkbacksgränd och östan-bäcksgatan låg en röd gård; ett envåningshus med rött plank och svarttjärad träport, och för fönstren voro rullgardinerna alltid nerdragna, och de voro blå med vita slott.

Dit var det Tomas brukade få gå. Och där brukade han få lämna ett kuvert. Utan utanskrift. Utan nånting. Han skulle bara säga:

— Det är från patron Lack.

Ibland mottogs han av en gammal gumma, ibland av en gammal gubbe. Han hade några gånger sett gubben ute på stån. Liten, släpande ena foten, lite haltande, med giktringar i öronen, stödd på käpp, med askgrått ansikte och ett par små, djupliggande ögon, lysande i ansiktet som blek potatisgrodd i en skum vinterkällare. Och en dag hörde han någon säga:

7 Nordström

9 3— Det är skepparn på vattenpråmen!

Vattenpråmen var en gammal heldäckad, grovtimrad,

svarttjärad farkost, som gick ut med färskvatten till fartygen på redden.

Och då undrade Tomas än mer.

Ty vad hade patron Lack med denne gamle skeppare att göra, och vad spelade han för roll i patron Lacks liv? Det kunde Tomas inte förstå.

Men det ska vi nog få se.

Saken var den, att under sin välmakts dagar hade patron Lack hjälpt denne gubbe, dels i banken, dels privat, så som han hjälpt tusentals andra, och då hade gubben sagt:

— Kanske kommer det en dag, då jag kan hjälpa patron.

— Du, Godin! hade patron Lack gapskrattat och slagit honom stormförtjust på axeln. Tokskalle!

Men när patron Lack gjort konkurs, hade gubben Godin kommit en sen afton hasande ur mörkret in till honom uppe i stora gulhuset på backen och sagt:

— Nu finns jag, patron, om jag skulle behövas. Jag ville bara säga det. Jag har hört, att patron ska flytta till Stockholm, men det blir ingen lång vistelse där, inte, det kan jag tala om, för jag har seglat jorden runt några gånger och vet, hur det känns. Så behövs det till hemflyttningen, så vill jag bara säga, att adressen är Godin, östanbäcken. God afton! Och lycka till nu, patron, och kom bara ihåg, att det är aldrig så farligt, som det ser ut!

Och saken var helt enkelt den, att den, som betalt familjen Lacks hemflyttning från Stockholm till öbacka, det var ingen annan än just gubben Godin, skepparn på vattenpråmen, och kuverten Tomas fick gå med:

— Helst sen det blivit mörkt, förstår du, Tomas! hade

94patron Lack sagt, nästan liksom viskande, det var månadsavbetalningarna på den skulden. Och att det var något i den stilen, det var det, Tomas till sist börjat ana.

IV

Men när nu Lill-Bettan blivit förlovad, hände något alldeles oförutsett.

— Det är klart, skrek patron Lack, alldeles som i sina klangdagar, till sin värda hustru, fru Sarah, som nu skötte hushållet och gräddade de möraste sockerkakor med en min, som om hon varit H. M. Drottning Victoria i Brittiska Imperiets kronråd, det är klart, skrek han, för sjuhundra hälsingland, att jag måste göra bröllop.

— Har du råd till det, Ferdinand! frågade fru Sarah.

— Råd! Råd! Va i hälsingland! Då ens dotter gifter sig. Och jag har alltid gubben Godin. Och i värsta fall, för hundra gubbar, i värsta fall borgmästarn! Fast hur han är, det känner vi till!

— Men har du betalt Godin?

— Betalt! Visst, håken, ha jag betalt. Tja, det kan väl hända, att det hänger nån femtilapp kvar! Men tom-fatena, då! Tomfatena.

Med dessa ord syftade patron Lack på, att han börjat köpa upp tomfat och återförsälja till fotogenfirmorna. Det skulle bli en fin affär. Han hade redan köpt en ny fin linnedamastduk till fru Lack på allt det de skulle dra in, och då hade hon smålett från tronen.

— Men du skulle ju inte skuldsätta dig mer! sade hon nu.

— Skuldsätta mig! Då min dotter gifter sig! Det kal-

95patron Lack sagt, nästan liksom viskande, det var månadsavbetalningarna på den skulden. Och att det var något i den stilen, det var det, Tomas till sist börjat ana.

IV

Men när nu Lill-Bettan blivit förlovad, hände något alldeles oförutsett.

— Det är klart, skrek patron Lack, alldeles som i sina klangdagar, till sin värda hustru, fru Sarah, som nu skötte hushållet och gräddade de möraste sockerkakor med en min, som om hon varit H. M. Drottning Victoria i Brittiska Imperiets kronråd, det är klart, skrek han, för sjuhundra hälsingland, att jag måste göra bröllop.

— Har du råd till det, Ferdinand! frågade fru Sarah.

— Råd! Råd! Va i hälsingland! Då ens dotter gifter sig. Och jag har alltid gubben Godin. Och i värsta fall, för hundra gubbar, i värsta fall borgmästarn! Fast hur han är, det känner vi till!

— Men har du betalt Godin?

— Betalt! Visst, håken, ha jag betalt. Tja, det kan väl hända, att det hänger nån femtilapp kvar! Men tom-fatena, då! Tomfatena.

Med dessa ord syftade patron Lack på, att han börjat köpa upp tomfat och återförsälja till fotogenfirmorna. Det skulle bli en fin affär. Han hade redan köpt en ny fin linnedamastduk till fru Lack på allt det de skulle dra in, och då hade hon smålett från tronen.

— Men du skulle ju inte skuldsätta dig mer! sade hon nu.

— Skuldsätta mig! Då min dotter gifter sig! Det kal-

95las inte skuld. Det kan en bonde begripa. Det kallas plikt!

— Var ska hon vigas, då?

— Vigas? I kyrkan, förstås! Hon är ju religiös, för sjuhundra hälsingland, det vet du ju. Och kyrkoherden ska komma och viga, skriver hon ju, och så middag på S:t Jonæorden sen. Det är klart, då svärfadern är tysk.

— Jaså! sade då fru Lack och reste sig. Ja, då vill jag bara säga, att jag ska ha en ny klänning. Annars går inte jag på bröllopet.

— Ny... !

— Jag förmodar, du är en gentleman! Min far skulle aldrig tänkt på att...

— Morjens, svärfar! skrek patron, fick på sig röck, hatt och galoscher och försvann som ett skott ut på stån.

Och då var det det hände. Han sprang raka vägen till Godin.

— Joo, då! sade denne. Hur mycket?

— Tusen!

— Var så god! sade gubben och sträckte fram en långschal, och med den gick eller rättare sprang patron Lack ut på stån, alldeles som fordom, ty han visste, att nu måste fru Lack ha ett klänningstyg, annars blev det vidbränd sockerkaka och skandal på bröllopet, ty han hade lärt sig, att engelska imperiet knäcker ingen patron, hur mycket dynamit den än må hålla. Så han sprang raka vägen till sin gamla sidenfurnissör, stans störste galanterihandlare, och denne gamle magre, ogifte, gråskäggige herre i pincené i butiken, som luktade det dyrbaraste, mest parfymerade sidendamm från Orienten, sträckte ut sina långa armar över disken som en salig fågelskrämma och ropade ur sitt översvallande hjärta, ty nu såg han

96solen gå upp igen, och han hade fått 90 procents utdelning i konkursen, och det hade täckt både vinst och ränteförlust.

— Nej, men Lack! Gamla Ferdinand! Välkommen! Välkommen! Va vill du ha?

Då flög patron Lacks obotliga skämtlynne på honom.

— Kredit! skrek han.

— Så mycket du vill! sade galanteristen med famnen öppen som mot ett guldregn från himlen.

Och så var det skett.

Det blev sidentyg till ny klänning åt fru Lack, och det blev sidentyg till kappfoder, och det blev underkläder, och det blev engelska strumpor, och det blev skinnmuff, och det blev, ja, det blev gamla tider, på nytt:

— Skicka hem! skrek patron Lack. Och räkningen till mig på kontoret!

Men det räckte inte med detta. I alla butiker stodo handlandena omigen och skeno som solar, och patron Lack gjorde sitt livs lyckligaste Eriksgata, och den aftonen såg Lackska våningen ut som ett varumagasin av paket. Det var klädtyger och skor och galoscher och paraplyer, och det var strösocker och bitsocker och bröstsocker, och konserver och mattor och stearinljuspaket, och en ny bordslampa och Gud vet allt.

Och fru Lack sken som en kungakrona och slog ihop händerna och sade:

— Nej men! Är du rik igen? Eller vad?

— Det är jag! skrek patron Lack. För det är var enda katt, som har kredit. I detta land!

— Och det har du?

— Ja, det har jag. Så nu börjar livet på nytt!

Och det gjorde det, och inte nog med det, utan det

fortsatte på samma sätt, endast med ständigt ökad steg-

97ring, i tio år, och när dessa tio år gått, då var patron Lacks livsöde fullbordat, men när kalaset då skulle betalas, då kunde man inte längre indriva fordringarna hos honom. Ty han hade vänt alltsammans ryggen och med heder och klockringning och kransar sänkts ner i gamla Lackska familjegraven, och nu kommo fordringarna på — ja, det ska vi få se, och det är då, som Kredit-Sverge framträder i sin fullständiga glans.

V

Ty i och med att handlandena i staden åter logo bakom sina diskar och med öppen famn välkomnade patron Lack, var han inne i sitt gamla jag, men till en början var dock ställningen lite annorlunda än förr i världen. Dels bodde han nu själv uppe i älven, och där hade man kontorshushåll, som förestods av en stadig, kortklippt gumma på sina modiga hundratio kilo. Där fanns inte det rätta verksamhetsfältet för patron Lacks nedärvda kreditförtjusning. Nere i stån levde familjen, men den blev allt mindre och mindre, allteftersom döttrarna gifte sig, och det gick inte att lagra gammal fin, stark och himla-doftande getost, svinkroppar, kaffebalar, konserver

och vinlådor för tre skolpojkar och deras synnerligen sobra mamma. Det enda patron Lack kunde göra var att köpa en och annan säck potatis uppe i landet och skicka hem, men annars levde hushållet, som om kredit aldrig existerat i landet.

Men därför skall man inte tro, att ingenting hände. Vi ha redan sett, hur Lill-Bettans bröllop förbereddes, och det gick av stapeln, precis som patron Lack planerat och fru Lack bestämt. Som vi hört, var det en tysk, som hon

98ring, i tio år, och när dessa tio år gått, då var patron Lacks livsöde fullbordat, men när kalaset då skulle betalas, då kunde man inte längre indriva fordringarna hos honom. Ty han hade vänt alltsammans ryggen och med heder och klockringning och kransar sänkts ner i gamla Lackska familjegraven, och nu kommo fordringarna på — ja, det ska vi få se, och det är då, som Kredit-Sverge framträder i sin fullständiga glans.

V

Ty i och med att handlandena i staden åter logo bakom sina diskar och med öppen famn välkomnade patron Lack, var han inne i sitt gamla jag, men till en början var dock ställningen lite annorlunda än förr i världen. Dels bodde han nu själv uppe i älven, och där hade man kontorshushåll, som förestods av en stadig, kortklippt gumma på sina modiga hundratio kilo. Där fanns inte det rätta verksamhetsfältet för patron Lacks nedärvda kreditförtjusning. Nere i stån levde familjen, men den blev allt mindre och mindre, allteftersom döttrarna gifte sig, och det gick inte att lagra gammal fin, stark och himla-doftande getost, svinkroppar, kaffebalar, konserver och vinlådor för tre skolpojkar och deras synnerligen sobra mamma. Det enda patron Lack kunde göra var att köpa en och annan säck potatis uppe i landet och skicka hem, men annars levde hushållet, som om kredit aldrig existerat i landet.

Men därför skall man inte tro, att ingenting hände. Vi ha redan sett, hur Lill-Bettans bröllop förbereddes, och det gick av stapeln, precis som patron Lack planerat och fru Lack bestämt. Som vi hört, var det en tysk, som hon

98skulle gifta sig med, och redan det förde en hel del med sig.

Allt växte i Sverge vid denna tid och inte bara i Sverge utan i hela världen. Det nyupptäckta sydafrikanska guldet hade satt fart på mänskligheten, och truster och karteller hade börjat slå sina griparmar om länderna och hela klotet. Bankerna växte från små bondkyrkor till svindlande katedraler, och som det gick på andra håll, så gick det också i öbacka. Dess Enskilda Bank byggdes om, fick en ny våning, vidgade lokaler, ökad personal, dess avdelningskontor började översvämma halva Sverge, dess affärer på utlandet växte, och den måste ha utländska korrespondenter. Så hade Herr Wolfgang Liebicks från Lubeck kommit till öbacka och blivit en trofast gäst i det Lackska huset. Det var just omedelbart före konkursen. Och han kände sig hemma i öbacka, ty en gren av hans släkt hade redan på 1700-talet varit bosatt i den lilla staden. Han blev dödligt förälskad i Lill-Bettan, hon i honom, och han beslöt stanna i Sverge, etablera egen affär inom kolonialbranschen och bilda dynastien Liebicks. Och så gick det. Det vill säga inte alldeles, men han slutade i banken och införskrev sin yngre bror, Herr Nathanael Liebicks, vilken fick inta hans plats i banken som korrespondent, etablerade sig med unge Herr Ernst Zollicorn, som var ende son till öbackas störste grosshandlare i kolonialbranschen, tyvärr död, och unge Herr Zollicorn var dödligt förälskad i Jeannette Lack och hon i honom. Så blev Herr Nathanael Liebicks dödligt förälskad i Judith Lack (men inte hon i honom till att börja med), och så såg det ut, som om ur det gamla Lackska stamträdet i öbacka skulle i tidens fullbordan växa upp en krona, vars grenar skulle överskugga hela jorden.

Och början till denna hägrande storhet var Lill-Bettans

99giftermål med Herr Wolfgang Liebicks. Hans gamle vitskäggige pappa kom upp från Lübeck och hans lilla runda, tystlåtna mamma, och gamle Herr Liebicks var, till råga på allt, Svergebeundrare och Tegnérentusiast och deklamerade, med händerna i luften som en missionär bland hednafolken:

Tär växte oti Hiltinks gard två blommor onter fåstrarns vard, ej Nårten för sett två så skön A te vaxte herrlich i tet grön A.

Varefter han omfamnade patron Lack och sade med tårade ögon:

— Ach! Mein Heber, heber Freund! Mein Heber, Heber Lack!

— Morjens, kära bror! sade patron Lack, som inte var ett dugg fallen för karesser och dessutom tillhörde ett vida svalare luftstreck än gamla hansestaden Lübecks.

Men stadsborna sågo de båda herrarna arm i arm på gatorna. Liebicks sirlig i sitt vita skägg och sina stora glasögon och sina gråa handskar, Lack elegant i sin gråa bonjour med blomma i knapphålet, och de sade:

— Djäken i Lack i alla fall! Den tar man inte, där man släpper honom! Ni ska få se, att den fördömda rackarnäbben är på väg att bli rik igen. På döttrarna om inte annat.

Och när fru Lack uppträdde vid vigseln i kyrkan ur-ringad över axlarna och med äkta spetsar och solfjäder och en min som drottningarna Victoria, Elisabeth och Maria Stuart på en gång, och då hela bröllopsföljet sedan vandrade över till S:t Jonæorden, ja, då var saken klar.

— Lack är på fötter igen!

iooDet var, vad gamla öbacka sade, och det sade man till patron Lack själv.

— Det kan allt hända, det, go vänner! skrek han. För än är inte dansen slut. Det kan ni ge er sjuhundra hälsingland på. Om ni känner mej!

Och så var det bara hundra steg till gubben Godin nere i Kyrkbacksgränd. Men det var ingen, som tänkte på den sidan av saken. Då!

VI

Lite annorlunda blev det, då Jeannette gifte sig, ty då var det redan full fart uppåt. Fast drömmen om stormakten hade inte visat sig så vidare hållbar. Den stora kolonialfirman Liebicks, Zollicorn & Co. hade nämligen ganska snart måst inställa sina betalningar, av det enkla skälet att Herr Wolfgang Liebicks var för hederlig och Herr Ernst Zollicorn motsatsen.

Det var ingalunda patron Lack emot. Han hade aldrig kunnat med Herr Zollicorn, och nu var det partiet slut.

Det fanns en gammal skeppare i öbacka, som hette Monius. Denne hade på sin tid blivit verkställande direktör i det bolag som övertog gamle Sammel Edins fartygsflotta, och på det hade han förtjänat en förmögenhet, medan patron Lack på samma affär hade förlorat sin. Men inte nog med det. Han hade ingalunda varit nöjd med att bara tjäna en förmögenhet. Han hade dessutom velat komma sig upp i samhället och in i de gamla stadssläkterna, och redan år 1877 hade han av kungen i nedre Ådalen, den myndige Olof Lomark på Åbord, som varit störste delägaren i Sammel Edins skutor, blivit tillrådd att söka ingifte hos patron Lack, den då uppåtgående

101Det var, vad gamla öbacka sade, och det sade man till patron Lack själv.

— Det kan allt hända, det, go vänner! skrek han. För än är inte dansen slut. Det kan ni ge er sjuhundra hälsingland på. Om ni känner mej!

Och så var det bara hundra steg till gubben Godin nere i Kyrkbacksgränd. Men det var ingen, som tänkte på den sidan av saken. Då!

VI

Lite annorlunda blev det, då Jeannette gifte sig, ty då var det redan full fart uppåt. Fast drömmen om stormakten hade inte visat sig så vidare hållbar. Den stora kolonialfirman Liebicks, Zollicorn & Co. hade nämligen ganska snart måst inställa sina betalningar, av det enkla skälet att Herr Wolfgang Liebicks var för hederlig och Herr Ernst Zollicorn motsatsen.

Det var ingalunda patron Lack emot. Han hade aldrig kunnat med Herr Zollicorn, och nu var det partiet slut.

Det fanns en gammal skeppare i öbacka, som hette Monius. Denne hade på sin tid blivit verkställande direktör i

det bolag som övertog gamle Sammel Edins fartygsflotta, och på det hade han förtjänat en förmögenhet, medan patron Lack på samma affär hade förlorat sin. Men inte nog med det. Han hade ingalunda varit nöjd med att bara tjäna en förmögenhet. Han hade dessutom velat komma sig upp i samhället och in i de gamla stadssläkterna, och redan år 1877 hade han av kungen i nedre Ådalen, den myndige Olof Lomark på Åbord, som varit störste delägaren i Sammel Edins skutor, blivit tillrådd att söka ingifte hos patron Lack, den då uppåtgående

101stjärnan i öbacka bland stans yngre herrar: och det hade mycket riktigt överenskommits mellan kapten Monius och patron Lack, att den förres son, Anders Wilhelm Teofil, gemenligen kallad Toffe, född år 1866, skulle förenas i äktenskap med den senares dotter, Anna Maria Jeannette, född år 1870, och det allvarliga i saken var, att Toffe Monius, ännu okunnig om denna överenskommelse, en dag nere på kajen blev kär i Jeannette Lack, men att hon inte alls ville se åt honom. Men han var tystlåten och envis och blev egen grosshandlare, nu hade unge Zollicorn gjort sig omöjlig och försvunnit för alltid ut i världen, man sade till Sydafrika. Jeannette såg sina jämnåriga gifta sig och blev desperat, och så sade Toffe Monius:

— Nu tror jag, du är mogen!

Det stämde, det lyste, och så skulle patron Lack göra bröllop igen.

— Det måste bli ett bröllop, som syns, för sjuhundra gubbar! Det begriper du väl, gamle pråmskeppare! skrek han till kapten Monius.

— Det begriper jag! svarade denne, kolugnt och avvaktande.

— Så vi delar honnörerna! skrek patron Lack.

— Ja, men inte kostnaderna.

— Va i helsingland ...

— Är det din dotter, som ska underhålla min son? Eller min son, som ska underhålla din dotter? Vem är det, som tjänar på affärn?

— Underhålla! Tjänar! Vafan pratar du, gamla snål-jåp! Är det din son, som ska sätta barn på min dotter? Eller min dotter, som ska sätta barn på din son? Va?

— Hugget som stucket. För han får betala.

— Och hon svida och lida.

102Så munhöggos gubbarna, och det slöt med, att kapten Monius fick lov att skriva på borgen för ettusen riksdaler i riksbanken.

— För det var du, som tjänte på Sammels skutor. Och jag, som fick betala! skrek patron Lack, och då gav sig gubben Monius.

Men att gubben Monius skrev på hade sin randiga skäl. Firman Liebicks, Zollicorn &c Co. hade visserligen inställt sina betalningar, men den hade icke gjort konkurs. Den hade övertagits av Herr Nathanael Liebicks och omkonstruerats, och Herr Nathanael hade, med den födde affärsmannens skarpblick, upptäckt nya tider i översta Norrland, flyttat affären till Luleå och var redan bliven tysk konsul och stans störste grosshandlare, och öbacka Enskilda hade samtidigt haft behov av en komplett hederlig och driven bankman som administratör för ett stort malmfält, som kommit i dess händer, och på den platsen hade Herr Wolfgang placerats, och då äntligen blev det kärlekens ljus i Judith Lacks själ. Hon blev förlovad med Herr Nathanael och skulle bli konsulinna — och med en malmfältsdisponent och en tysk konsul som patron Lacks mågar ansåg den försiktige gubben Monius säkerhet föreligga för en borgensförbindelse på tusen riksdaler, även om familjen Lack för ögonblicket icke kunde anses representera full toppkurs i socialt avseende och Jeannette föga medförde i boet annat än ett humör närmast som en igelkott, men det angick å andra sidan inte gubben, det var Toffes affär.

Och så blev det bröllop och dans och galej på S:t Jonæorden, och nu återstod bara det tredje och sista steget till

patron Lacks nya upphöjelse i staden.

103XVI

öbacka var inte längre, vad det varit, en stad av skolmagister, präster, landsstat, sjömän och träfolk. Det hade uppstått stora dundrande arméer ute i världen och krigsflottor av järn och stål, och det låg allaredan krutrök och hängde nere i sydöstra Europa, och det marscherade blodröda socialistfanor i alla länder, de hade kommit även till Sverge. Så det fanns fiender både utom och inom landet i deras ögon, som makten hade, och det gamla Sverge måste följaktligen som alla andra stater rusta sig till försvar. Så det kom militär till öbacka, en general med hela sin stab, och nu glänste det av guld och lackerade stövlar på dess gator, dånade av trummor och mässingsmusik från en kasern ovan stån och klapprade av hästhovar i backarna. Och landshövdingen blev med ens så liten, biskopen än mindre, och allra minst blev borgmästar Nickel, och ändå stodo Vivlansaktierna allaredan i 58,000.

Men borgmästarn började bli gammal och ensam, och så hände något. Han ägde stadens största tidning och största tryckeri, och alltsammans hade i många Herrans år skötts som ett urverk av gubben Hägg, som påminte om patron Lack, en liten ilsken krutgubbe med grå polisonger, han stötte käppen i stenläggningen, så det hördes på ett par hundra meter, då han kom.

Han dog. Knall och fall. Och det var just i samma drag, som Jeannette Lack gifte sig med Toffe Monius.

— Si, si, si! sa borgmästarn. Där stå jag nu! Där stå jag nu! Häggen är dö, och vilken ska jag nu ta! Int vill jag ha nån skojare söderifrån, och här i öbacka finns ingen, som dug.

— Ta Lack på Klocke! sade en röst. Han har satt

104både Rö och Klocke på fötter. Och nu är Judith snart konsulinna. Han har skött sig som en karl.

— Jaha! Jaha! sade borgmästar Nickel storförtjust. Jaha! Det ha han, det! Som en riktig karl. Så jag ska kalla på Lill-Ferdinand, jag! Han få äte ärter och fläsk med mig på torsdag, så gör vi opp hele saken. Det gå galant, det.

Och så kallade borgmästar Nickel på patron Lack.

— Va i hundra hälsingland nu, då? skrek patron Lack uppe på Klocke, sen han fått budet. Han tänker väl inte riva opp konkursen? För var man har Nickel, det vet man aldrig.

Så han ner som ett skott på torsdan från älven och upp till borgmästarn, och denne tog emot honom med utsträckta armar, klappade om honom och sade:

— Jaha! Jaha! Nu ska du äte ärter och fläsk med mig, sidu, Ferdinand, och dricke varm punsch till. Och så få du lite champis till plättarna. För sidu, Ferdinand, du ha skött dig bra. Riktigt bra, sidu! Det säj hele stån. Och ha gift bort flickerna dine riktigt bra, sidu. Fast tyskar, sidu, det ä fähundar, det! Tänk på Napoleon, gosse! Men, sidu, mågarna dine ä svenske medborgare! Och hederlig, förstår du! Hederlig, förstår du. Du vet, jag sitt i bankstyrelsen, så jag vet. Så nu ät du ärter och fläsk med mej. Och så få du lite champis, för du vet, jag tyck om champis. Det är mitt vin, det. För, sidu, det ä det ende, som dug. Men så koste det också. Men jag ha råd, gosse. Jag ha råd. Så det ä ingen fara!

Då skrattade patron Lack av hela sitt hjärta.

— Det tror hälsan det, kära bror! Det tror hälsan det! skrek han. Och borgmästar Nickel, evigt känslig som alla rika för smicker, blev så förtjust, att han bums sade:

— Hör du, Ferdinand! Du ha gått genom öken nu,

io $liksom Israels barn! Så nu ska du få komme in igen i det förlovade landet. För du ha gjort bot och bättring. Och ha visa, att du är en karl. Riktig karl. Sidu, Häg-gen ä dö. Och nu ska du komme efter Häggen och bli direktör för tidningen min och tryckeri. Och du få 3,000 om året som Häggen.

Då såg patron Lack sin chans och att portarna till en trygg och aktad ålderdom äntligen öppnades. Så han

svarade, kvickt som aldrig det:

— Nej tack, du gamle Vivlansskojare! Inga 3,000 inte.

— Va? Va säg du, gosse! Inga 3,000! Neke du för 3,000? Du är tokig, gosse! Det är, vad du ä, det.

— Det har jag på Klocke! svarade patron. Och husrum och kost gratis. Men för 4,000 ska jag ta besväret. För vet du, vad Hägg ha gjort?

— Näe, va då, då, Ferdinand?

— Ett Augiasstall! Punkt och slut.

Då pekade borgmästar Nickel på honom. Storstrålande.

— Hör du, Herkules! Det är ju klart, det, gosse! Du ä Herkules, du! Du ska rense Augiasstallet. Och, sidu, då du ha gjort det, då, sidu, då få du 4,000! Dug'ne, gosse, va?

— På ett villkor!

— Vad då, då?

— Du ska komma på Judiths bröllop.

— Jaha då, gosse, det ska ja visst, det.

— Och låna mig i,joo till bröllopet, så du har heder av mig.

— Jaha, det ska du få, det med!

Men patron Lack var inte nöjd ännu. Han smidde, medan järnet var varmt. Han slog barndomsvännen på axeln och skrek:

106— Jag kommer aldrig att bo här i stån, om jag inte bor på egen grund. Mina förfäder liksom dina ha i alla tider suttit på egen gård, och jag förlorade min, för att jag hjälpte stadsborna till förtjänst, då Sammel dog.

Patron Lack visste, vad han sade den dagen.

— Sammel, ja! skrek borgmästar Nickel. Storskojarn där! Storskojarn där! Storskojarn där! Det är sant, det! Som du säj, Ferdinand. Han tog livet av pappa, han! Och dig hadde'n omkull.

Så slog han i sin tur patron Lack på axeln och sade:

— Du ska få en tomt på Rotudden, Ferdinand! Du vet, ja rå om Rotudden, jag. Men, sidu, du ska betala! För, sidu, det är Guds vilja, att vi ska göre rätt för oss! Men du ska få'n för tusen riksdaler. Och strand och granskog, sidu, finesta tomten på hele Rotudden. Och så skriv vi kontrakt då, gosse, mesamma, för tryckeri.

Det skedde ögonblickligen, ty både borgmästar Nickel och patron Lack voro rappa expeditionskarlar, och ett halvt år senare presiderade borgmästarn på Judith Lacks bröllop med konsul Nathanael Liebicks på S:t Jonæ-orden, i kommendörskors och allting, och ute på Rotudden byggde patron Lack en villa på den tomt, han köpt av borgmästarn, och pengar hade han lånat av en bonde utom stån, som han kände sen sin banktid och som fallit för löftet, att han för all framtid skulle få leverera ved till patron Lack och till alla hans vänner på Rotudden.

VIII

Så nu låg världen öppen igen för patron Lack, och det vill jag lova, att det märktes också, det kan herrskapet skriva upp. Visserligen stod han nu på tröskeln till sitt

io 7— Jag kommer aldrig att bo här i stån, om jag inte bor på egen grund. Mina förfäder liksom dina ha i alla tider suttit på egen gård, och jag förlorade min, för att jag hjälpte stadsborna till förtjänst, då Sammel dog.

Patron Lack visste, vad han sade den dagen.

— Sammel, ja! skrek borgmästar Nickel. Storskojarn där! Storskojarn där! Storskojarn där! Det är sant, det! Som

du säj, Ferdinand. Han tog livet av pappa, han! Och dig hadde'n omkull.

Så slog han i sin tur patron Lack på axeln och sade:

— Du ska få en tomt på Rotudden, Ferdinand! Du vet, ja rå om Rotudden, jag. Men, sidu, du ska betala! För, sidu, det är Guds vilja, att vi ska göre rätt för oss! Men du ska få'n för tusen riksdaler. Och strand och granskog, sidu, finesta tomten på hele Rotudden. Och så skriv vi kontrakt då, gosse, mesamma, för tryckeri.

Det skedde ögonblickligen, ty både borgmästar Nickel och patron Lack voro rappa expeditionskarlar, och ett halvt år senare presiderade borgmästarn på Judith Lacks bröllop med konsul Nathanael Liebicks på S:t Jonæ-orden, i kommendörskors och allting, och ute på Rotudden byggde patron Lack en villa på den tomt, han köpt av borgmästarn, och pengar hade han lånat av en bonde utom stån, som han kände sen sin banktid och som fallit för löftet, att han för all framtid skulle få leverera ved till patron Lack och till alla hans vänner på Rotudden.

VIII

Så nu låg världen öppen igen för patron Lack, och det vill jag lova, att det märktes också, det kan herrskapet skriva upp. Visserligen stod han nu på tröskeln till sitt

io 7livs sjunde decennium, men det var lögn att se. Det är sant, att hans forna yviga, blåsvarta peruk hade försvunnit från hjässan, men där hade han nu varit kal i snart tjugu år. Nu sken denna hjässa i stället som en segrares solbelysta silverhjälm. Och runt den glänste alltjämt en krona av blåsvart hår, knappt med ett vitt strå, och fast mustascherna och det spetsiga pipskägget voro lite gråsprängda, hade de svarta ögonen bakom glasen alltjämt samma guldeld som i ungdomens vår, och benen voro precis samma lärkvingar som då. Urverket var, kort sagt, så fint som på skapelsens dag, och det tickade också från morgon till kväll med en fart, som kom omgivningen att hålla för öronen, blunda och stundom — Gud förlåte människorna deras tröghet! — att sucka. Ty det är inte alltid så roligt att vara i centrum av en permanent cyklon. Ja, det var patron Lack på tröskeln till sin ålderdom!

Och när han nu besegrat sin barndomsvän, borgmästar Nickel, och fått denne bakom ryggen, något han aldrig haft förut, då satte han minsann också i gång som aldrig förr, och nu hade han hela vanan i stort uppifrån industrien i älven. Så det dröjde inte många dagar, förrän hela gamla tryckeriet, sätteriet, redaktions- och kontorslokalerna på "öbacka Allehanda" blevo ett enda dammoln i högan sky. Fönster höggos upp, väggar revos ner, trappor byggdes om, kakelugnar åkte ut genom fönstren, hela gamla tomten blev full av tegelhögar, murbrukstunnor, brädupplag, hantverkare sjöngo och visslade, och överallt i rök och damm, en fredens Karl XII, flög patron Lacks lilla blixtsnabba figur, och när de äldre stadsborna, som sett det stora, mörka, dystra huset under de tunga lönnkronorna oförändrat genom år och decennier, endast med fönsterrutorna alltmer dammiga, nu

108sågo det komplett förvandlat: nymålat, med färgrika markiser, glatt, ljust, luftigt, sågo det murkna, lutande staketet kring tomten borttaget, så att hagtornshäcken trädde fram i all sin glans, då skrattade de för full hals och sade:

— Ja, nu är Lack i stån igen! Det ska gudarna veta, att det märks.

Men man må aldrig tro, att det var nog med det, inte! Tidningen hade till denna stund kommit ut på förmiddagarna och varit satt för hand, och redaktionen hade bestått av en hemligt fyllaktig redaktör, ty tidningen var nykterhetsorgan, och en medarbetare, så öppet fyllaktig som möjligt däremot, det syntes för alla stans människor både på gator och krogar, men nu blev det annat av. Patron Lack, van sen gammalt att införskriva nya raser av svin, får, kor, hästar och fjäderfä, amerikanska slåttermaskiner och engelska plogar, införskrev i en handvändning en ny, fullt tidsenlig redaktionspersonal, tidsenliga sättmaskiner och press, och borgmästarn skrek bara:

— Ja, men gosse, ja, men gosse! Va du kosta pengar!

— Konkurrensen, kära bror! skrek patron Lack tillbaka. Stockholmspressen dräper oss i annat fall.

Då hoppade borgmästar Nickel.

— Ja, si, det där förbannade Stockholm! skrek han. Dom få int komme in, int!

Och så skrev han på växlarna, och efter bara sex månader var tidningen, nu morgontidning, en av de finaste i hela svenska landsorten. Upplagan hade gått upp från 1,500 till 8,000 exemplar. Civiltryckeriet arbetade natt och dag, och gamle faktorn skrek:

— Lacken ta död på mig! Fan, ska man gno på det här viset, så äre ju inget nöje å arbeta. Man ska väl i fridens dar ha lite tid å ta igen sig!

8 Nordström

109— Det får du göra i graven! skrek patron Lack i dörren, med händerna fulla av tryckeriorder. Och försvann.

Ja, det var luft i luckan, vill jag lova! Och det skrevs kåserier, som stån slogs om och landsbygden skrattade sig fördärvad åt, och redaktionsherrarna voro fina som smör, i hög hatt, hel ny kostymuppsättning, svart bonjour och randiga byxor, på referaten, och de voro inackorderade i maten på S:t Jonæorden alldeles som riktiga herrar, som juristerna vid landsstaten, teologerna i domkapitlet och humanisterna vid läroverket för att nu inte tala om officerarna i fördelningsstaben.

Det hade patron Lack ordnat, hela historien. Naturligtvis på kredit, mot borgen av tidningen.

Och så blev samtidigt villan på Rotudden färdig. Den döptes till "Stonehill".

— För så hette den villa, där min far bodde! deklarerade fru Sarah.

— Fanns det sten där, då? frågade patron Lack.

— Nej, svarade fru Sarah, men namnet var vackert.

— All right! sade patron Lack. Det finns inte sten här heller, bara lingonris och kvinta gran och utskott. Så då blir det Stonehill.

Och det blev det.

— Nå! skrek patron Lack, när det var klart och in-vigningsmiddan över. Nu sitter jag äntligen på egen gård och grund igen som mina fäder!

— Egen? sade fru Lack och gjorde stora ögon.

— Egen, ja! Vems skulle det annars vara? Om jag får lov att fråga. Har jag inte laga fasta, va?

— Men alltsammans är ju på skuld!

— Skuld! Ja, tacka fan för det! Tror du, jag nyser pengar, va! Skuld! Det finns inte en människa i det här

nolandet, som inte sitter på skuld. Det må väl jag veta, som suttit tjufem år i banken. Skuld, va i hälsan! Din far, vad gjorde han, då? Va? Så engelsman han var. Jag skulle tro, han satt på skuld, han med! I all sin härlighet och glans! Va?

— Så talar inte en gentleman! sade fru Sarah och knep ihop munnen, så att den blev så smal som engelska kanalen, sen bombflyget kommit.

Och lämnade rummet, som om patron Lack varit en boergeneral, ja, själve Oom Paul.

Men patron Lack flög ut på tomten, där två gubbar bröto mark mot löfte om dagpenning, och där planterade han, galen i blommor som han var, härliga rosor, för att de en dag skulle pryda och förljuva hans ålderdom, när den skulle komma med sin frid efter alla hans livs stormar och orkaner.

IX

Det fanns också alla skäl för patron Lack att nu känna sig fullkomligt lycklig och nöjd. Alla tre döttrarna voro utmärkt gifta, grosshandlar Monius tjänade pengar som gräs på margarin och var i full fart med att ta kål på alla

Norrlands bönder, och det gamla ludna finnsmöret började alldeles sjunka i vanrykte, direktör Wolfgang Liebicks och konsul Nathanael Liebicks regerade enväldigt uppe i Norrbotten och hade byggt det största magasinet i Luleå hamn, och de allra sötaste barn fingo de allesammans som efter turlista, Tomas var lyckligt och väl student och hade fått låna pengar till Uppsala av själve borgmästar Nickel, och denne hade varje torsdag sin barndomsvän, patron Lack, på ärter och fläsk med varm

nilandet, som inte sitter på skuld. Det må väl jag veta, som suttit tjufem år i banken. Skuld, va i hälsan! Din far, vad gjorde han, då? Va? Så engelsman han var. Jag skulle tro, han satt på skuld, han med! I all sin härlighet och glans! Va?

— Så talar inte en gentleman! sade fru Sarah och knep ihop munnen, så att den blev så smal som engelska kanalen, sen bombflyget kommit.

Och lämnade rummet, som om patron Lack varit en boergeneral, ja, själve Oom Paul.

Men patron Lack flög ut på tomten, där två gubbar bröto mark mot löfte om dagpenning, och där planterade han, galen i blommor som han var, härliga rosor, för att de en dag skulle pryda och förljuva hans ålderdom, när den skulle komma med sin frid efter alla hans livs stormar och orkaner.

IX

Det fanns också alla skäl för patron Lack att nu känna sig fullkomligt lycklig och nöjd. Alla tre döttrarna voro utmärkt gifta, grosshandlar Monius tjänade pengar som gräs på margarin och var i full fart med att ta kål på alla Norrlands bönder, och det gamla ludna finnsmöret började alldeles sjunka i vanrykte, direktör Wolfgang Liebicks och konsul Nathanael Liebicks regerade enväldigt uppe i Norrbotten och hade byggt det största magasinet i Luleå hamn, och de allra sötaste barn fingo de allesammans som efter turlista, Tomas var lyckligt och väl student och hade fått låna pengar till Uppsala av själve borgmästar Nickel, och denne hade varje torsdag sin barndomsvän, patron Lack, på ärter och fläsk med varm

nipunsch och champis till plättarna, och då glömde de nuet och Vivlansaktierna och allting, svärmade m?d sin ungdoms flammor, väckte upp den ljuva Mia Mandelin från de döda, rensade trottoaren utanför hemmets grindar om lördagarna, åkte på gödsellass med sina älskade, och det fanns inte så mycket som en skymt av "min far" på denna strålande, molnfria ungdomshimmel.

Och så resonerade de religion och diskuterade den amerikanske filosofen R. W. Trine, som skrivit om "Samklangen mellan det synliga och det osynliga" och visat viljans makt att forma livet, och de hade med ett ord så trevligt, som bara flintskalliga vitspräckliga herrar kring de sextio kunna ha här på jorden. Ty de kände båda två, att de hade en vilja, som gått genom eld, och att de hade segrat. I livets svåra kamp.

Men borgmästar Nickel var ingalunda patron Lacks enda umgänge. Nu var det om inte alldeles som i gamla dagar i stora gulhuset uppe på backen högst över stån, så i alla fall något åt det hållet. Fru Lack förekom inte längre i köket, där regerade nu en skicklig kokerska, och huset sköttes för övrigt av en vacker huså i svart klänning, med vitt förkläde, vita, stärkta manschetter och vit spetsmössa, fru Lack sydde broderier och hade kafferep eller var borta på kafferep, och det var herrskapen i villorna omkring, änkebiskopinnor och rådmanskor och kamrerskor och majorskor och alla dè slag, och patron Lack satt om aftnarna i sitt rum vid sitt gamla skrivbord från stora gulhuset och skrev ut försäkringspoliser, ty nu försäkrade han hela stån igen, eller gick han våningen runt från fönster till fönster, plockade på sina massor av blommor eller skötte sina guldfiskar eller pratade med sina kanariefåglar och kinesiska risfåglar och sina "cor-dons bleus".

I 12Och han kom aldrig tomhänt hem om aftnarna från kontoret. Där hade han det till på köpet härligt. Allt grovgörat sköttes av en införskriven bokhållare, som kunde tryckeri på sina fem fingrar och alla tår och som hade klätterorgan, så att han ville upp i världen och därför arbetade som tio. Men patron Lack hade nosat upp en gammal universitetsbildad herre, som snusade som han själv och som älskade blommor och herbarier som han själv, och så blev kontoret en blandning av Ljunglöfs ettan och alla svenska böcker i botanik, att icke tala om herbarier i travar, allt mönstergillt ordnat.

Men det fanns ännu en annan lycka, inte på kontoret men ute i stån. Butikerna! Det var inte längre butikerna i patron Lacks ungdom, då man fick klättra upp för en gammal hög bro med ledstång och med trappstegen sandade om vintern, så man inte skulle halka på deras isbark och slå benen av sig, och då man nös och stork-nade vid inträdet i den svarta butiken, där det luktade allt från smorläder, sillake, härsket smör och surströmming till snus, kryddpeppar och grönsåpa men framför allt icke eau-de-cologne eller någon annan väldoft.

Ännu var det visserligen icke på långa vägar Konsums sagodröm i glänsande porslin, glas och nickel, men det var i alla fall, vad vår tid kallar butiker, med stora, rikligt garnerade skyltfönster, med luft och ljus och framför allt med de mest lockande varor av alla slag.

Och så var det en sak till. Det var härliga butiker, ty det var butiker, som gjorde konkurs! Ideligen. Och det betydde realisationer och prisnedsättningar, och handlarna sprungo nästan ut på gatan och stoppade roquefort-ostar och hummerburkar i fickorna på en mot femti öre, tjufem öre, tie öre, ingenting, bara det rörde sig i lagret lite grann.

3Ty förr i världen, i patron Lacks barndom och ungdom och tidigare mannaålder hade det bara funnits en två, tre butiker i stån, där alla människor hade bok, men nu! Nu var det inte bara butiker i varje hörn, det var i varje port, ja, de sutto på varandra som kycklingar på nattstång, alla människor hade fått affärsfeber och skulle bli handlande. Vaktmästare och snickargesäller och före detta biträden och provryttare och kypare och biljardägare, ja, bondgubbar och bonddrängar, fiskare och torggummor, religiösa fröknar, änkor och faderlösa. Och sist men inte minst: sjökaptener, styrmän och maskinister, som "gått i land", och handlande uppifrån älven, som drömde om större verksamhetsfält och större segrar än i de små industrisamhällena där uppe. Och patron Lack kände dem alla, ty antingen hade deras pappor sprungit i banken och lånat pengar, eller hade de lånat av honom, eller hade de gjort konkurs, och patron Lack varit godeman eller boutredningsman. Eller hade han försäkrat butik och lager, hem och lösegendom, eller hade han plockat dem på annonser för tidningen och ombesörjt reklamnotis i texten.

Alla dessa stodo alltså i tacksamhetsskuld till honom, att icke tala om, att de häftade i verklig skuld för annonser, för försäkringspremier, och de begärde inte bättre än att få visa sin tacksamhet. Så patron Lack sprang numera som en röd hund runt hela stån, från Norrstan till Rotudden, från Brännan till Kronholmen och Gåda-backen, och sina tre förhoppningsfulla söner kommenderade han med sig, det vill säga inte Tomas, sen han tagit studenten. Och det var att kånka skinkor och korvlänkar och medvurstar och ostkilar och svinfötter och plåtburkar med ansjovis, sill, hummer, räkor, gåslever och alla slag av in- och utländska delikatesser, och det märk-

114värdigaste var, att tog patron Lack bara en sak, så fann han, att den ovillkorligen måste kompletteras med en andra, den med en tredje och så vidare, ty fick man inlagd sill till smörgåsen, så måste man naturligtvis ha lite extra fin potatis till den, men det blev i alla fall för fränt enbart, så det måste mjukas upp med lite oljesardiner, men det lämnade å sin sida en lite kvalmig eftersmak, som kunde fördrivas bara med lite inlagd hummer, men den var tyvärr hårdsmält, så det var bäst pigga upp magsaften med lite roquefort, och så vidare, och så vidare. Och slutrepliken från patron Lacks sida i alla butikerna löt:

— Och så kvittar vi med premier!

Eller:

— Så kvittar vi med annonser!

— Jaa då, patron! Jaa då! jublade handelsmännen och lyfte mössorna rätt upp med lillfingret ut i vädret på elegantaste butiksmaner.

— Det ordnar sig alltid!

Och så levde patron Lack nästan alldeles som i forna dar. Och huset blev en gästgivargård som förr. Det vill saga, Järker var ju inte längre med, förstås, han var numera välbeställd snickare och familjefader uppe i älven, och på torget sprang patron Lack inte heller längre. Han hann inte, han följde med sin tid, ty som han varit den störste torgspringaren i stån i forna dar, så var han nu stans störste butiksspringare.

X

Ja, så blev det några år av en dylik hög och blå himmel, men så med ens och alldeles oförmodat dök det upp

värdigaste var, att tog patron Lack bara en sak, så fann han, att den ovillkorligen måste kompletteras med en andra, den med en tredje och så vidare, ty fick man inlagd sill till smörgåsen, så måste man naturligtvis ha lite extra fin potatis till den, men det blev i alla fall för fränt enbart, så det måste mjukas upp med lite oljesardiner, men det lämnade å sin sida en lite kvalmig eftersmak, som kunde fördrivas bara med lite inlagd hummer, men den var tyvärr hårdsmält, så det var bäst pigga upp magsaften med lite roquefort, och så vidare, och så vidare. Och slutrepliken från patron Lacks sida i alla butikerna lät:

— Och så kvittar vi med premier!

Eller:

— Så kvittar vi med annonser!

— Jaa då, patron! Jaa då! jublade handelsmännen och lyfte mössorna rätt upp med lillfingret ut i vädret på elegantaste butiksmaner.

— Det ordnar sig alltid!

Och så levde patron Lack nästan alldeles som i forna dar. Och huset blev en gästgivargård som förr. Det vill saga, Järker var ju inte längre med, förstås, han var numera välbeställd snickare och familjefader uppe i älven, och på torget sprang patron Lack inte heller längre. Han hann inte, han följde med sin tid, ty som han varit den störste torgspringaren i stån i forna dar, så var han nu stans störste butiksspringare.

X

Ja, så blev det några år av en dylik hög och blå himmel, men så med ens och alldeles oförmodat dök det upp

några små orosmoln, och de bara förebådade större saker. Så småningom visste nämligen hela stån, att herrskapet Monius inte drogo jämnt, och snart, att de levde som hund och katt, men ingen sade naturligtvis nånting till patron Lack.

Men så en dag kom lille grosshandlar Monius i egen värdig person ut till det Lackska hemmet på Rotudden, allvarlig som en gammal get, och klagade över att Jean-nette var så elak, att hon inte verkade fullt normal längre.

— Normal! Va i hundra hälsingland, nu då? skrek patron Lack. Va gör hon, då?

— Nyps! sade grosshandlar Monius.

— Vafalle??!! skrek patron Lack.

— Nyps!

— Var då?

— Var som helst. I armarna. I ansiktet. Men mest i stjärten, i själva tjocka skinkan. Det gör djäkla ont, när det kommer oförberett! I synnerhet med hennes naglar! klagade grosshandlar Monius.

Då, Gud förlåte honom hans synder, skrattade patron Lack, så han grät. Men grosshandlar Monius blev bara ännu argare och skrek:

— Det är upprörande! Att först bli nypt av sin hustru och sen utskrattad av sin svärfar! Upprörande!

— Nej, kära du! klappade honom patron Lack vänligt och faderligt på axeln. Jeannette har ett förbaskat humör. Det var lite konstigt på morssläkten ...

— Ä, ja!

— Vafalle??

— Farssläkten, då?

— Sköt dig själv!! svarade patron Lack blixtsnabbt. En karl springer inte som en rallkärring!

116Och vände honom ryggen.

— God middag, herr patron! svarade grosshandlar Monius. Ha, ha! Nu vet jag, vad jag har att rätta mig efter. God middag!

Och försvann.

Så började det, och detta var ändå bara första lilla assietten på smörgåsbordet till den stora avskedsmiddag, Kredit-Sverge nu äntligen hade klappad och klar för sin ärade klient, patron Lack.

Fru Jeannette själv blev nästa assiett. Hon kom som ett yrväder, med ögonen som två kollass.

— Teofil! En man! väste hon ur ett grönt ansikte. Han! En margarintunna! En mjölsäck! Jag hatar honom.

— Ä! Prat! skrek patron Lack.

— Och han bedrar mig!

Då blev patron Lack arg och skrek:

— Ja, han kan, ta mig hälsan, behöva lite roligt.

Då skulle man ha sett på skyldra gevär. Så rak blev

fru Jeannette med ens.

— Och det är en far!

— Ja, ingen svärfar i alla fall.

— Ja, han, ja! Min svärfar, ja! Nu får du ditt straff, kära pappa! Han kommer att fordra slutlikvid för den växel, du har med honom. Ha, ha! Det fick du för att du sparkade grisen! Adjö.

— Va i hundra hälsingland! Va nu då? Är människorna galna? skrek patron Lack, men gamle Monius kom mycket riktigt och krävde uppgörelse. Inlösen av papperet eller nytt borgensnamn. Det var assiett n:r 3.

— Du har aldrig gjort rätt för dig! sade han med ögon så små som knappnålshuvun och så gröna som ormfjäll.

— Vafalle? hoppade patron Lack till och blev med ens likblek. Har, har... har inte jag gjort rätt för mig???!!!

7— Jag skulle tro, att du gjort konkurs. Va? En gång. Och då kan det bli en gång till. Så nu ska jag ha tillbaka mitt namn ur banken, och jämnt med det. Det kan räcka med ditt hår av hin till dotter i min familj. Om en vecka skall saken vara ordnad.

Assiett n:r 4. Mitt i hela denna pannkaka kom brev från Herr Wolfgang Liebicks men inte avstämplat Luleå utan Stockholm. Banken hade nedlagt malmbrytningen. Den bar sig inte. Herr Liebicks hade blivit entledigad och bums rest till Stockholm, där han gått in i en elektrisk firma, om vars framtid man ingenting visste.

Assiett n:r 5. Tomas, som vänt Uppsala ryggen och som blivit tidningsman och sen förklarat sig ha genomskådat samhället och ha fått nog av dess humbug, hade flytt ut i havet till fiskarna och underrättade nu patron Lack om, att han tänkte bli fiskare, att han redan utvalt en fiskarflicka till mor åt en stor fiskardynasti och att han ansåg patron Lack böra bli underkunnig om detta faktum.

Assiett n:r 6. Gamle vattenpråmskeppare Godin på östanbäcken avled samtidigt i slag. Då äntligen hoppade patron Lack högt på sin kontorsstol uppe på kontoret och skrek till sin snus- och botanistvän:

— Det är det, jag alltid har sagt. Jag är född under planeten Markattan. Och nu vet jag, fördöme mig, varken ut eller in!

## XI

Nå, det gick naturligtvis, som det alltid går här i världen, det ordnade sig. Eller som fransmännen säga: Tout

s'arrange en ne s'arrangeant pas. Det vill säga: ingenting ordnade sig, allting hängde i luften, i väntan på explosion.

118— Jag skulle tro, att du gjort konkurs. Va? En gång. Och då kan det bli en gång till. Så nu ska jag ha tillbaka mitt namn ur banken, och jämnt med det. Det kan räcka med ditt hår av hin till dotter i min familj. Om en vecka skall saken vara ordnad.

Assiett n:r 4. Mitt i hela denna pannkaka kom brev från Herr Wolfgang Liebicks men inte avstämplat Luleå utan Stockholm. Banken hade nedlagt malmbrytningen. Den bar sig inte. Herr Liebicks hade blivit entledigad och bums rest till Stockholm, där han gått in i en elektrisk firma, om vars framtid man ingenting visste.

Assiett n:r 5. Tomas, som vänt Uppsala ryggen och som blivit tidningsman och sen förklarat sig ha genomskådat samhället och ha fått nog av dess humbug, hade flytt ut i havet till fiskarna och underrättade nu patron Lack om, att han tänkte bli fiskare, att han redan utvalt en fiskarflicka till mor åt en stor fiskardynasti och att han ansåg patron Lack böra bli underkunnig om detta faktum.

Assiett n:r 6. Gamle vattenpråmskeppare Godin på östanbäcken avled samtidigt i slag. Då äntligen hoppade patron Lack högt på sin kontorsstol uppe på kontoret och skrek till sin snus- och botanistvän:

— Det är det, jag alltid har sagt. Jag är född under planeten Markattan. Och nu vet jag, fördöme mig, varken ut eller in!

XI

Nå, det gick naturligtvis, som det alltid går här i världen, det ordnade sig. Eller som fransmännen säga: Tout s'arrange en ne s'arrangeant pas. Det vill säga: ingenting ordnade sig, allting hängde i luften, i väntan på explosion.

118Och den kom. Från det mest oförutsedda håll.

Det var inte bara i patron Lacks liv det hänt en hel del under detta tjugonde seklets konstiga inledningslust-rum. Det var en tid av kastvindar, häftiga stormbyar och vindstilla om vartannat på alla livets områden. Och även i det sedan alla tider fridsamma öbacka hade dammolnen börjat virvla upp på själarnas gator, löven att dansa i himlens sky, blixtarna att fräsa, slagregnen att piska och slå.

Efter stora stjärnsmällen 1879, då det gamla Lant-handlar-Sverge sprack som en böld, och efter den långa lågkonjunkturen, som var 80-talets och det begynnande 90-talets mödosamma uppförsbacke, hade högkonjunkturen äntligen kommit under 90-talets senare hälft, men de passerade sjutton åren sen kraschen 79 hade förvandlat land och folk, och högkonjunkturen fick visserligen i den sagoskimrande Stockholmsutställningen 1897 en såpbubbla, som påminte om éo-talets glada Offenbachdagar, men den släpade även med sig något annat, som man tidigare icke prövat: strejker och arbetaroroligheter över hela landet och icke som tidigare små oorganiserade bråk, ty nu stod en dagligen i styrka växande organisation och en hel ny samhällsuppfattning i socialismens röda och skrämmande skepnad bakom, nu var det inte längre bråk, det var strid, det var inbördes krig, det var kamp på liv och död mellan gammalt och nytt; och denna kamp växte dag för dag, vecka för vecka, månad för månad,

o r.. o

ar ror ar.

I den stilla Ådalen fladdrade nu blodröda fanor över "Folkets hus" efter "Folkets hus", underliga figurer i vidbrättade låga slokhattar och fladdrande röda halsdukar råmade, skreko och gestikulerade i backarna ovan sågverken, andäktiga arbetarskaror stodo lyssnande omkring

119dem bland gullvivor och vitsippor, och när sommaren kom, lågo plötsligt, som genom trolleri, pansarskepp och kanonbåtar på öbackas redd och uppe i älven utanför de största industriverken. Grå, tysta, hotfulla.

I öbacka drogo svarta majdemonstrationståg genom gatorna, och vilka syntes i spetsen bredvid de vidbrättade,

rödslipsade figurerna? Jo, redaktionsherrarna i "öbacka Allehanda", dessa herrar, som patron Lack dragit fram ur fattigdom och obemärkthet, snusk och halvsvält, som han klätt upp, gett ordentlig lön, placerat på S:t Jonæorden bland stans riktiga herrar.

Och nu! Nu marscherade de i spetsen för stans alla busar under de blodröda revolutionsfanorna. Och hur sågo de ut? Voro de allt fortfarande snygga, hela, rena, propra? Jo, jag tackar. Byxbenen hade fransar kring de grå och spruckna kängorna, och huvar på knäna, rockfickorna voro trasiga, knappar ur, ansiktena orakade, näsorna röda som julklappslack. Nej, fy sjutton!

— Det är sluskar! skrek den prydlige patron Lack. Sluskar utanpå och sluskar ini.

Och när han nu såg dem i demonstrationstågen och värst av allt: bland dem sin egen son Tomas, då var måttet rågat. De skulle bort, och han beslöt att ögonblickligen ordna den saken med borgmästar Nickel.

Vad händer? Borgmästarn blir sjuk och, innan patron Lack hinner nysa, är han död.

Samtidigt bryter en strejk ut över hela distriktet och över alla kringliggande distrikt, hela industrin brinner, och vad skall nu ske?

Ja, vad skedde?

En dag stå redaktörn för tidningen och den bokhållare, patron Lack införskrivit, framför honom och säga:

— Vi ha köpt tidningen.

T 20— V... va .. . vafalle? skriker patron Lack. Av vem, om jag får lov att fråga?

— Av Nickelska stärbhuset.

Då reste sig patron Lack, gjorde en djup reverens för de nya makthavarna, sade bara:

— God morgon, mina herrar gentlemen!

Tog röck, hatt och käpp, försvann från kontoret och sprang sitt slutliga öde till mötes.

XII

Och det kom i tre etapper. Den första innebar ordnandet av hans affärer.

Hemma i villan på Rotudden var nu allting tyst som i ett mausoleum. Patron Lack låg på sin soffa i filt med snusdosan på bröstet och näsduken, stor och rödbrokig och grann, på en stol bredvid soffan. Kokerskan var kvar, men husan var uppsagd och hade flyttat, och fru Lack fick nu åter sköta uppköpen som efter konkursen för lite mer än tio år sen. Patron Lack väntade svar på ett brev till konsul Liebicks. Jeannette var skild och satt på en vårdanstalt, herrskapet Liebicks i Stockholm satt i en liten svart våning på en bakgata och tillbragte aftnarna med att läsa bibeln. Borgmästar Nickel var död, Godin var död och Nickelska stärbhuset fordrade pengar av patron Lack, där han låg med sin snusdosa i det mörka huset bland de höstdrypande granarna. På sina rum sutto sönerna och läste och sökte glömma allt, men till sist sade Justus, som var n:r 2 i ordningen och som skulle ta studenten:

— Vi måste ha klarhet i ställningen!

121— V... va .. . vafalle? skriker patron Lack. Av vem, om jag får lov att fråga?

— Av Nickelska stärbhuset.

Då reste sig patron Lack, gjorde en djup reverens för de nya makthavarna, sade bara:

— God morgon, mina herrar gentlemen!

Tog röck, hatt och käpp, försvann från kontoret och sprang sitt slutliga öde till mötes.

XII

Och det kom i tre etapper. Den första innebar ordnandet av hans affärer.

Hemma i villan på Rotudden var nu allting tyst som i ett mausoleum. Patron Lack låg på sin soffa i filt med snusdosan på bröstet och näsduken, stor och rödbrokig och grann, på en stol bredvid soffan. Kokerskan var kvar, men husan var uppsagd och hade flyttat, och fru Lack fick nu åter sköta uppköpen som efter konkursen för lite mer än tio år sen. Patron Lack väntade svar på ett brev till konsul Liebicks. Jeannette var skild och satt på en vårdanstalt, herrskapet Liebicks i Stockholm satt i en liten svart våning på en bakgata och tillbragte aftnarna med att läsa bibeln. Borgmästar Nickel var död, Godin var död och Nickelska stärbhuset fordrade pengar av patron Lack, där han låg med sin snusdosa i det mörka huset bland de höstdrypande granarna. På sina rum sutto sönerna och läste och sökte glömma allt, men till sist sade Justus, som var n:r 2 i ordningen och som skulle ta studenten:

— Vi måste ha klarhet i ställningen!

121Och så gingo de alla tre in till fadern, där han låg, och Tomas, såsom äldst, förde ordet. Han hade slungat tanken på en fiskardynasti, hade kommit hem och skrev nu vers i stället. Och gick i demonstrationståg!

— Det kan inte gå längre på det här viset, pappa, sade han. Vi måste ha reda på ställningen.

Patron Lack tog sig en redig pris snus, snöt sig, tittade på ungdomarna med sina eldögon och sade:

— Ställningen? Vilken ställning, om jag får lov att fråga herrarna?

— Pappas affärsställning.

— Herrarna ämna med andra ord förhöra mig?

— Vi kan ju välja ett annat ord, kära pappa.

— Var så god, mina herrar! Var så god! Sorgligt slut, det här, på ett strävsamt liv, vill jag säga herrarna. Mycket sorgligt. Var så god och börja!

— Det är väl det enklaste, sade då Tomas, att vi upprättar en förteckning över vilka affärer i stån, som pappa är skyldig i. Så får man väl underhandla med dem.

— Nå! Då börjar vi då!

Patron Lack tog sig en redig pris snus till.

— Det är väl bäst, att vi börjar borta på Norrstan. Har pappa några skulder där?

— Låt mej si! sade patron Lack med ens högst intresserad, flög upp under filten i sittande ställning och började räkna butik efter butik på fingrarna. Kvick som en vessla som vanligt.

— Vänta ett ögonblick! ropade Justus, som var mest praktisk. Vi tar hit stadskartan!

Och det skedde. Så förflöt aftonen och kvällen. Fru Lack hade för länge sen gått och lagt sig. Hennes lugn rubbades av intet, inte heller hennes goda sömn. Ute

122regnade det och skvalade, och hela huset låg svart i natten, endast i ett enda rum lyste det svagt, där låg patron Lack påklädd på sin soffa omgiven av sina söner, och på bordet framför dem låg öbacka stadskarta, som patron Lack hade på väggen i sitt arbetsrum för alla brandförsäkringars skull. Tomas for med en blyertspenna gata upp och gata ner och ledde förhöret, Justus förde protokoll och Hilarius, den yngste i raden, gemenligen kallad Hille, tjänstgjorde som sufflör. Han var rackar-ungen i familjen och kunde allaredan hela stån på sina fem fingrar, och om någon liten struntbutik glömdes bort, påminte han ögonblickligen, och sannerligt för Gud, det fanns inte en butik så liten, att den rymde bara två sillkaggar och en äggkorg, som inte patron Lack hunnit besöka och skuldsätta sig i.

— Men, mina älskade små gossar, sade han och blossade dessemellan på en cigarr, som han tänt, mina älskade små gossar, ser ni, jag har moträkning. Brandförsäkringspremier och annonshonorar. Det kvittar, mina älskade små gossar, det kvittar. Åtminstone i det närmaste.

Men när midnatt klämtade i dövstumskolans tornklocka strax intill, orkade de inte längre. Då var ändå inte mer

än halva stån genomgången, och någon minskning i kreditfrekvensen hade de icke kunnat upptäcka, snarare motsatsen.

— Summera ner nu, lille Justus! sade då patron Lack. Så går vi och lägger oss sen! Hur mycket är det?

Justus summerade och kom till mellan tre- och fyratusen. Då strök patron Lack sina mustascher och såg tankfullt i taket.

— Jaså, inte mera, sade han för sig själv.

— Å ja, jag tycker, det räcker mer än väl! sade den barske Justus.

123— Nja, säg inte det, min gosse! Säg inte det! sade patron Lack. Men så har vi bankerna, mina gossar! Det är ett allvarligare kapitel!

— Hur mycket är det, då? frågade Tomas.

— Tja! En tretusen. Cirka.

— Nå, till privatpersoner, då?

— Tja, en femtonhundra.

— Vilka då?

— Nickelska stärbhuset. Men ser ni, mina gossar, det kan man alltid ordna under hand.

— Nå, Godin, då? frågade Tomas.

— Godin och pappa Monius, fähund där, har jag fått över i Riksbanken.

Vid de orden satte sig patron Lack åter upp i soffan.

— Det är på det papperet, som du står ute, min kära Tomas! sade han och drog ett sista bloss på cigarren, innan han kastade den i askkoppen.

— Jag?

— Ja, du minns, att du skrev på en växel in blanco i våras.

— Och hur stor är den?

— Tretusen två.

Alla tre sönerna bara stirrade.

— Det är flickornas bröllop, som hänger efter! sade patron Lack. Ni förstår, kära gossar. Jag måste ju gifta dem ståndsmässigt! Men du har säkerhet i tomten och fastigheten, kära Tomas, så du ska inte oroa dig. God natt nu, gossar! Bara Nahum skriver, så ordna vi det hela. Gå och lägg er nu, det är sent, och ni ska upp tidigt i morgon bitti, Justus och Hille. Du, Tomas, kan ju sova ut.

Varmed han försvann in till sig, bärande ett tänt ljus i handen.

124— Detta är skandal! skrek den hetlevrade Justus.

— Nej, sade Tomas, som redan sett lite av livet. Jag tror, att det är ganska vanligt. Men det var intressant att få veta, att det är jag, som betalat halvsystrarnas bröllop. Så fin visste jag inte, att jag var. God natt!

## XIII

Den andra etappen av patron Lacks väg till sitt ödes fullkomnande innebar hans sista, tyvärr vanmäktiga försök att hålla hus och hem flytande över kredithavets stormvågor. Och däri var det, som hans måg, konsul Lie-bicks, hjälpte honom.

När han uppe i Luleå fått patron Lacks brev, som var ett nödrop, ett sista rop på hjälp, hade han haft ett långt

samtal med fru Judith.

— Vi måste hjälpa stackars pappa, Nahum lilla! sade hon. Wåffes kan ingenting, just nu, och stackars Jean-nette är ju alldeles ur leken.

Konsul Liebicks, kallad Nahum i släkten, var en lång, mager hedersman, med kält huvud, stor näsa, små mustascher, höga tänder och ett hjärtligt sätt att skratta.

— Naturligtvis, lilla Judith, ska vi hjälpa pappa! sade han. Ser du, hela felet med honom är, att han är för verksam. Han måste ha verksamhet, så att han glömmer sina bekymmer. Jag har redan länge tänkt öppna ett filialkontor nere i öbacka, och pappa känner ju hela landskapet från sina olika verksamheter. Han är ju som klippt och skuren, sidu, att introducera firman hos alla handlande. . .

9 Nordström

125— Detta är skandal! skrek den hetlevrade Justus.

— Nej, sade Tomas, som redan sett lite av livet. Jag tror, att det är ganska vanligt. Men det var intressant att få veta, att det är jag, som betalat halvsystrarnas bröllop. Så fin visste jag inte, att jag var. God natt!

XIII

Den andra etappen av patron Lacks väg till sitt ödes fullkomnande innebar hans sista, tyvärr vanmäktiga försök att hålla hus och hem flytande över kredithavets stormvågor. Och däri var det, som hans måg, konsul Lie-bicks, hjälpte honom.

När han uppe i Luleå fått patron Lacks brev, som var ett nödrop, ett sista rop på hjälp, hade han haft ett långt samtal med fru Judith.

— Vi måste hjälpa stackars pappa, Nahum lilla! sade hon. Wåffes kan ingenting, just nu, och stackars Jean-nette är ju alldeles ur leken.

Konsul Liebicks, kallad Nahum i släkten, var en lång, mager hedersman, med kält huvud, stor näsa, små mustascher, höga tänder och ett hjärtligt sätt att skratta.

— Naturligtvis, lilla Judith, ska vi hjälpa pappa! sade han. Ser du, hela felet med honom är, att han är för verksam. Han måste ha verksamhet, så att han glömmer sina bekymmer. Jag har redan länge tänkt öppna ett filialkontor nere i öbacka, och pappa känner ju hela landskapet från sina olika verksamheter. Han är ju som klippt och skuren, sidu, att introducera firman hos alla handlande. . .

9 Nordström

125— Menar du, att pappa vid fyllda sextio års ålder skulle börja resa som provryttare? Nej, vet du ...

— Sidu, lilla vän ...

— Det blir hans död!

Hon föll i konsul Liebicks armar och skakade av gråt.

— Pappa provryttare! Skulle det bli hans slut!!

Men så samlade hon sig, torkade tårarna och sade, som

det världskloka fruntimmer hon var:

— Ja, det är ju hans eget fel! Han har ställt det så själv.

— Och även provryttare är bra människor! tröstade henne konsul Liebicks. Vad skulle vår affär vara utan dem!!

— Ja, kära Nahum, res ner då och ordna för stackars pappa, som du har sagt.

Varpå hon omfamnade honom igen.

— Och tack för din godhet mot stackars pappa och för att du inte föraktar mig, som har en sådan ...

— Så, så, så, så! klappade henne konsul Liebicks och skrattade gott.

Ridå.

XIV

Så reste konsul Liebicks ner till öbacka, sen han först telegraferat; och patron Lack på benen som ett skott, in till stån och hem med gåsleverpastej, kaviar, sardiner, hummer, roquefort och en flaska Pontet Canet.

— Men hur?... undrade fru Sarah.

— Va i hälsan! Nu är vi på det torra igen, begriper du, min gumma lilla. Och vi kan väl, i Herrans namn, inte servera karln sill och potatis heller!

126— Menar du, att pappa vid fyllda sextio års ålder skulle börja resa som provryttare? Nej, vet du ...

— Sidu, lilla vän ...

— Det blir hans död!

Hon föll i konsul Liebicks armar och skakade av gråt.

— Pappa provryttare! Skulle det bli hans slut!!

Men så samlade hon sig, torkade tårarna och sade, som

det världskloka fruntimmer hon var:

— Ja, det är ju hans eget fel! Han har ställt det så själv.

— Och även provryttare är bra människor! tröstade henne konsul Liebicks. Vad skulle vår affär vara utan dem!!

— Ja, kära Nahum, res ner då och ordna för stackars pappa, som du har sagt.

Varpå hon omfamnade honom igen.

— Och tack för din godhet mot stackars pappa och för att du inte föraktar mig, som har en sådan ...

— Så, så, så, så! klappade henne konsul Liebicks och skrattade gott.

Ridå.

XIV

Så reste konsul Liebicks ner till öbacka, sen han först telegraferat; och patron Lack på benen som ett skott, in till stån och hem med gåsleverpastej, kaviar, sardiner, hummer, roquefort och en flaska Pontet Canet.

— Men hur?... undrade fru Sarah.

— Va i hälsan! Nu är vi på det torra igen, begriper du, min gumma lilla. Och vi kan väl, i Herrans namn, inte servera karln sill och potatis heller!

126— Men, kära Ferdinand .. .

— Var bröllopet fint? Va?

— Bröllopet? Vilket bröllop, menar du?

— Vilket?! Judiths, förstås! Det va väl hundra gubbar, om inte det ska honoreras. Det ska ske nu. Och därmed jämt!

— Man gör inte saker för belöning! sade då fru Sarah, knep ihop Drottning Victoriamunnen och gick ut.

Det vart ingen belöning heller. Vad först och främst den lilla festmiddagen beträffar, som patron Lack i sitt barnsliga hjärtas översvallande tacksamhet ordnat, så föll den inte alls konsul Liebicks i smaken, fast han dolde

sin kritik i vänligt skratt.

— Jaså, kära pappa, sade han och klappade om patron Lack, pappas affärsställning tycks ha förbättrats i en hast, att döma av den goda middan.

— Va, hälsan! Inga småaktigheter! skrek patron Lack. Ett glas vin till eller från spelar väl i Herrans namn ingen roll.

— Det beror på, hur man tar det, det! skrattade då konsul Liebicks, och så blev det kalla affärer. Firman Lack, Liebicks & Co. stiftades. Kontorslokal förhyrdes, bokhållare anskaffades, och provlager hade konsul Liebicks själv medfört.

— Så nu slutar Hille skolan, sade han och följer mig upp till Luleå och börjar på mitt kontor. Sen han lärt ut där, blir det konditioner i Tyskland och England. Tomas har sin bana klar, han får söka plats i stockholmspressen, och Justus har ju redan löfte om studielån.

Varefter han klappade om patron Lack:

— Så nu är det bara att packa kappsäckarna och resa upp till Lappmarken, där pappa träffar min resande i Åsele. Med fordringsägarna ha vi klart, och nu gäller det

127bara att vinna tid. Och så adjö, kära pappa! Och adjö, kära mamma! Adjö, pojkar! Hugger vi i nu ordentligt, allesammans, så ska vi nog få båten i land! Och allting på det torra igen.

Och så var han borta.

I tamburen hängde Tomas' studentmössa. Den tog patron Lack och satte på sitt kala huvud, som nu börjat bli alldeles vitt och fruktansvärt avmagrat. Så tog han av mössan, tittade på den och sade:

— Så nu är man provryttare! Morjens!

XV

Så kom tredje och sista etappen, och sista ridån drogs undan, och därvid var det öbacka Enskilda Bank, hans egen mannaålders skapelse, som spelade första fiolen. Man brukar säga, att varje människoliv formar en sluten cirkel till sist. Det är ett uttryckssätt, om vars allmängiltighet det är lite svårt att yttra sig, men i det här fallet kunde man kanske säga, att det hade sin tillämpning.

Firman Lack, Liebicks & Co. fick inte vare sig större framgång eller längre livslängd än salig firman Liebicks, Zollicorn & Co. Det var en partner, som man inte räknat med, som nu började uppträda och göra sin vilja gällande, och det var en vilja, som ingen människa ännu lyckats undkomma, och det var Döden.

Patron Lack var slut. Han hade sedan åratal ständig värk i mellangärdet, och nu hade tillkommit en ständig sveda i gommen. Han kunde knappt äta, knappt dricka. Han gick hos läkare och undersökte sig, de gåvo honom

128bara att vinna tid. Och så adjö, kära pappa! Och adjö, kära mamma! Adjö, pojkar! Hugger vi i nu ordentligt, allesammans, så ska vi nog få båten i land! Och allting på det torra igen.

Och så var han borta.

I tamburen hängde Tomas' studentmössa. Den tog patron Lack och satte på sitt kala huvud, som nu börjat bli alldeles vitt och fruktansvärt avmagrat. Så tog han av mössan, tittade på den och sade:

— Så nu är man provryttare! Morjens!

XV

Så kom tredje och sista etappen, och sista ridån drogs undan, och därvid var det öbacka Enskilda Bank, hans egen mannaålders skapelse, som spelade första fiolen. Man brukar säga, att varje människoliv formar en sluten cirkel till sist. Det är ett uttryckssätt, om vars allmängiltighet det är lite svårt att yttra sig, men i det här fallet kunde man kanske säga, att det hade sin tillämpning.

Firman Lack, Liebicks & Co. fick inte vare sig större framgång eller längre livslängd än salig firman Liebicks, Zollicorn & Co. Det var en partner, som man inte räknat med, som nu började uppträda och göra sin vilja gällande, och det var en vilja, som ingen människa ännu lyckats undkomma, och det var Döden.

Patron Lack var slut. Han hade sedan åratal ständig värk i mellangärdet, och nu hade tillkommit en ständig sveda i gommen. Han kunde knappt äta, knappt dricka. Han gick hos läkare och undersökte sig, de gåvo honom

128medicin av olika slag, men ingen hjälpte. Han hade per-niciös anemi, vilket upptäcktes efter hans död, men det var ännu inte en modern sjukdom på den tiden, och läkarna bry sig som bekant bara om sjukdomar, som äro moderna. Men den gick sin gilla gång. Patron Lack blev vitare och vitare, magrare och magrare, gulare och gulare i ansiktet. Han frös, så att han skakade, han hade svarta muddar om handlederna och en tjock halsduk om halsen, och så kom han, liknande en Dödens fadder, in till sina gamla vänner och bekanta i handelsbodar och gästgivargårdar långt uppe i Lappmarken. De hade en gång i tiden varit hans försäkringsunderagenter, hans affärsombud, de hade, under hans välmaktsdagar, stått ödmjukt bugande på hans tjänsterum i banken eller på hans privatkontor. Nu sutto de som myndiga gästgivare, lanthandlare, skogsinspektorer, timmerhandlare uppe i sina vitmålade träslott och sågo den en gång ekorrlivlige, spansksvarte, eldögde patron Lack komma, böjd, liten som en tomte och vit som en tomte, in på deras kontor och bjuda ut kaffe och te och andra kolonialvaror.

Det var inget buskablygt folk. Det var öppet folk.

— Nä, va fan, Lack! Va äre med dej! ropade de. Du är slut, gosse karl! Du ska inte färdas omkring här i Lappmarken. Du ska fara hem och dö.

Men då ryckte den sege lille tomten opp sig.

— Å nej, gubbar! skrek han, och ögonen glödde igen. Än är det inte slut! Har ni ett piano?

Det hade de allesammans, och patron Lack dit, och han spelade, så att hela Lappmarken klingade och dånade av wienervalser och Offenbachoperetter, och det bjöds på braksupéer, men patron Lack höll för munnen och dansade runt på golvet, så sved hans sjuka gom. Och ingenting fick han sälja.

129Konsul Liebicks följde honom i telefon från kyrkby till kyrkby, från gästgivargård till gästgivargård.

— Det går dåligt med affärerna, kära pappa! skrek han uppe i Luleå.

— Ja, di hundarna vill ju inte köpa! Va i hundra häl-singland vill du åt det?

— Pappa får pressa dem! Mera! Mycket mera! skrek konsul Liebicks.

Och efter varje sådant samtal måste patron Lack lägga sig för allt värre värk i mellangärdet.

Så kom han en dag till en av sina äldsta underagenter, stor timmerhandlare och gästgivare. Denne satt likblek på sitt kontor.

— Och så kommer du! Just du! Av alla människor på jorden! skrek han med ett egendomligt gällt, man brukar säga: skärande skratt.

— Vad är det nu, då? frågade patron Lack.

— Jag har just lagt ner luren, svarade han. Jag har talt med stån. öbacka Enskilda Bank går i konkurs! Tjugufem millioner, hela aktiekapitalet, fonder, alltsammans borta.

Patron Lack bara gapade. Och höll på att ramla omkull.

— Hur är det möjligt, kära bror? frågade han.

— Krediten! Den förbannade krediten! Åt alla samvetslösa skojare i världen! skrek gästgivarn och slog näven i bordet. Och resande sig, med utsträckt hand:

— Så nu är min förmögenhet, hela länets förmögenhet borta! Och din pension! Där ser du följden av detta djävla system, som du själv har varit med och infört här i länet, med din satans förbannade bank. Ut!

130XVI

Det var sant, åtminstone i huvudsak, öbacka Enskilda Bank var slut, slut för alltid. Det stoltaste kapitlet i den lilla stadens ekonomiska historia var förbi, och det var det kapitlet, som hade sammanfallit med patron Lacks liv, det hade varit dess bakgrund, dess livsluft, dess förklaring. Alltid hade han, liksom alla andra, menat, att han haft banken bakom sig. Och banken! Den kunde ordna allt!

Och därför var patron Lacks livsdrama ännu inte färdigt, ty först måste han mista även detta. Så fortsatte det, och under tiden gick bankens öde i fullbordan och därmed även patron Lacks.

Detta var på nyåret, och hela den kalla vintern, ty den var ovanligt kall och snörik det året, levde den lilla staden och hela dess omgivande provins i en allt olidligare spänning. Hur skulle det gå med banken? Och främst av allt: hur skulle det gå med aktieägarna och med insättarnas pengar. Skulle allting ryka? Att alla skulle förlora, det förstod man redan, den stora Nickelska rikedomen, som belöpt sig på flera millioner, skulle få sin första knäck.

— Guds kvarnar! sade man nickande i stån. Alldeles som salig borgmästarn sagt en gång om patron Lack.

De rikas rikedom skulle sjunka ner till enkel förmögenhet, de förmögnas förmögenhet till god bärgning, de välbärgades bärgning till dräglig existens, de drägliga existenserna skulle sjunka ner till fattigdom, och de fattiga ensamma skulle bli oberörda.

— Vad tjänar det till, då man ser, hur det går, då man ser, att alla till sist bli lurade, vad tjänar det då till att spara och vara skötsam? Man kommer ju ändå till

131sist i samma läge som de, som icke spara och icke sköta sig! sade hela stån.

Och hur skulle det gå med bankdirektör Monneij? Och med hela bankstyrelsen? Skulle det bli fängelse?

Ja, det gick, som det alltid gick till i Kredit-Sverge. Det blev bankstämma, det blev tal i långa banor och sedan champagnemiddag kotterivis på S:t Jonæorden, tjugufem millioner avskrevos, banken uppgick i en annan, dess namn försvann, dess styrelse försvann, dess direktör försvann, en aktieägare hängde sig, en annan sprang i bara nattskjortan genom den snöiga stån mittpå dan, han hade blivit galen, alla stans gamla familjer voro ruinerade, och efter denna krasch reste sig öbacka aldrig mer.

Så åkte revisorerna och advokaterna, pustande av de goda middagarna, tillbaka till Stockholm, och banken låg på samma plats som förut och fortsatte som förut, bara med ny styrelse och ny direktör, och till sist var det hela bara ett lustigt minne, en god historia, en liten matsmältningsanekdot till kaffet och punschen på krogar och i hem.

XVII

Och precis likadant gick det med patron Lack.

När han uppe i Lappmarken, dödssjuk, fått höra, att banken, hans bank, hans livsverk, stupat, då stöp också han. Han virade sig i vargskinnspälsen, lade sig i släden, slöt ögonen och for mellan snötyngda granar, raka, stilla, allvarliga som kyrkspiror, till närmaste järnvägsstation och hem, och när han kom hem, telegraferade han till konsul Liebicks. Kort och gott men sig lik in i det sista:

"Slutar i firman. Dör.

F. Lack."

132sist i samma läge som de, som icke spara och icke sköta sig! sade hela stån.

Och hur skulle det gå med bankdirektör Monneij? Och med hela bankstyrelsen? Skulle det bli fängelse?

Ja, det gick, som det alltid gick till i Kredit-Sverge. Det blev bankstämma, det blev tal i långa banor och sedan champagnemiddag kotterivis på S:t Jonæorden, tjugufem millioner avskrevos, banken uppgick i en annan, dess namn försvann, dess styrelse försvann, dess direktör försvann, en aktieägare hängde sig, en annan sprang i bara nattskjortan genom den snöiga stån mittpå dan, han hade blivit galen, alla stans gamla familjer voro ruinerade, och efter denna krasch reste sig öbacka aldrig mer.

Så åkte revisorerna och advokaterna, pustande av de goda middagarna, tillbaka till Stockholm, och banken låg på samma plats som förut och fortsatte som förut, bara med ny styrelse och ny direktör, och till sist var det hela bara ett lustigt minne, en god historia, en liten matsmältningsanekdot till kaffet och punschen på krogar och i hem.

XVII

Och precis likadant gick det med patron Lack.

När han uppe i Lappmarken, dödssjuk, fått höra, att banken, hans bank, hans livsverk, stupat, då stöp också han. Han virade sig i vargskinnspälsen, lade sig i släden, slöt ögonen och for mellan snötyngda granar, raka, stilla, allvarliga som kyrkspiror, till närmaste järnvägsstation och hem, och när han kom hem, telegraferade han till konsul Liebicks. Kort och gott men sig lik in i det sista:

"Slutar i firman. Dör.

F. Lack."

132Därefter lade han sig till sängs. Och väntade med slutna ögon. På vad? På döden? Ingalunda! På om han skulle förlora pensionen eller ej, om han skulle kastas ut på gatan eller ej.

Och hela släkten levde i samma spänning som han, konsul Liebicks och Judith uppe i Luleå, som tagit dödsbudet med ro, ty de kunde sin patron Lack utantill, direktör Liebicks och Lill-Bettan nere i Stockholm, ty nu hade han blivit chef för bolaget, och affärerna gingo bra, och Tomas, som gett ut en bok och fått stipendium och kallats hem till dödsbädden, och Justus, som tagit lärar-vikariat, och Hille, som satt på kontor i England. Men Jeannette var sinnessjuk.

Och den enda, som var fullständigt lugn, var fru Sarah. Hon skötte nu alldeles ensam det tysta, nästan iskalla huset, där de flesta rummen voro avstängda, man hade inte råd att elda, sedan man använt Tomas stipendium till inköp av ved och för ordnande av patron Lacks redovisning till brandbolagen, ty nu var han borta som i en dimma och hade inne i den rört ihop sina egna och agenturens affärer.

Då kom bankstämman, och det beslöts, att de, som dittills uppburit pensioner av banken, skulle få behålla dem. Om pension för deras änkor skulle i sinom tid och i varje enskilt fall beslutas.

Vid underrättelsen om, att han hade sin pension i behåll, reste sig patron Lack från dödsbädden. Hans gamla kamrat i banken och familjens trofasta vän sedan decennier, fröken von Pahl, pensionerad sen några år och bosatt i Gränna, blev nu den, som åter trädde fram på arenan, alldeles som vid förra kraschen.

Hon skrev:

"Du kan gott göra konkurs, stackars gamle Ferdinand,

133då själva banken har gjort det. Ordna det bara så fort som möjligt och kom hit ner till Gränna. Här är billigare än någon annanstans i Sverge, och jag har redan skaffat en trevlig våning i ett fashionabelt hus och ordnat, så du kan bli badkamrer i sommar."

— Så skulle min far också ha handlat! sade fru Sarah, lugnt och orubbligt.

Och alldeles som vid förra kraschen sade hon vidare:

— Nu, kära Ferdinand, tror jag, att du kan få tillbaka din aptit. Vill du inte ha nånting att äta?

Men denna gång begärde patron Lack inte persilje-omelett. Han sade:

— Kära lilla Sarah! När det gäller, står du framför alla andra. Kära du, ge mig lite blåbärssoppa, kall, med klimp, din goda klimp. Det svider minst i gommen.

Det fick han. Så åt han. Så såg han upp, en liten brungul mumie, men än en gång tändes den gamla elden i hans ögon.

— Lilla älskade Sarah! skrek han. Det svider inte! Jag är frisk!

Och jublande som ett barn flög han upp och fortsatte:

— Ta mej hälsan, Sarah! Jag går i konkurs, och så flyttar vi till Gränna. Och då ska du se, att allting blir bra. Här ha vi ingenting mer att göra.

XVIII

Jo, en sak till, men den tänkte inte den lille dödsdömde gubben på: hit skulle han komma tillbaka än en gång för att i familjegraven uppe på kyrkogården ovan stån, där de käppraka, vitstammiga björkarna susade, sova sin sista sömn bland fäderna. Och då skulle han åter inta sin rätta

134då själva banken har gjort det. Ordna det bara så fort som möjligt och kom hit ner till Gränna. Här är billigare än någon annanstans i Sverge, och jag har redan skaffat en trevlig våning i ett fashionabelt hus och ordnat, så du kan bli badkamrer i sommar."

— Så skulle min far också ha handlat! sade fru Sarah, lugnt och orubbligt.

Och alldeles som vid förra kraschen sade hon vidare:

— Nu, kära Ferdinand, tror jag, att du kan få tillbaka din aptit. Vill du inte ha nånting att äta?

Men denna gång begärde patron Lack inte persilje-omelett. Han sade:

— Kära lilla Sarah! När det gäller, står du framför alla andra. Kära du, ge mig lite blåbärssoppa, kall, med klimp, din goda klimp. Det svider minst i gommen.

Det fick han. Så åt han. Så såg han upp, en liten brungul mumie, men än en gång tändes den gamla elden i hans ögon.

— Lilla älskade Sarah! skrek han. Det svider inte! Jag är frisk!

Och jublande som ett barn flög han upp och fortsatte:

— Ta mej hälsan, Sarah! Jag går i konkurs, och så flyttar vi till Gränna. Och då ska du se, att allting blir bra. Här ha vi ingenting mer att göra.

XVIII

Jo, en sak till, men den tänkte inte den lille dödsdömde gubben på: hit skulle han komma tillbaka än en gång för att i familjegraven uppe på kyrkogården ovan stån, där de käppraka, vitstammiga björkarna susade, sova sin sista sömn bland fäderna. Och då skulle han åter inta sin rätta

134plats, den han i sin själ aldrig en sekund vikit ifrån: högst uppe över stån.

Och vägen dit blev om också ganska lång, så dock icke långvarig.

Rapp i vändningarna som alltid sökte han upp den humane stadsfiskalen och bad denne ordna allt för konkursen, men när stadsfiskalen gått igenom papperen, sade han, artigt bugande för den gamle stormannen:

— Jag skulle vilja tillåta mig att föreslå ackord i stället för konkurs. Dels är det angenämare och kan dessutom se bättre ut, och dels är ställningen inte så förtvivlad.

— Va i hälsan! Inte det! Utmärkt! skrek dödskandidaten. Då tar vi ackord! Det faller av sig självt som gamla trähus. Och stadsfiskalen ordnar det hela?

— Med nöje, herr patron.

— Och honoraret?

Då bugade stadsfiskalen och vred händerna lite generat.

— Ut med språket, bara! skrek patron Lack. Ingen idé att genera sig här i världen, ska jag säga stadsfiskalen.

— Jo, se, saken är den, att jag har skaffat mig ett litet landställe ...

— Trädgårdsmöbeln! Inte sant! skrek den alltjämt snabbtänkte patron Lack.

— Ja, jag hade verkligen tänkt föreslå ...

— Saken är klar!

Så slog honom patron Lack på axeln, men slaget var så lätt som viftet av en liten kanariefågelsvinge, och skrek skinande:

— Och jag vill bara säga stadsfiskalen en sak, som kanske kan ha sitt intresse: möbeln är betald.

— Så mycket bättre, herr patron! Så mycket bättre!

135sade stadsfiskalen förtjust och lät hämta möbeln redan samma dag.

Och fru Sarah var i sjunde himlen. Hela hennes livs dröm såsom delaktig av brittiska världsimperiets blod var att resa, men då hon nu inte fick resa jorden runt, så var det näst bästa att få packa. Alla hennes väninnor kommo och hjälpte henne, det packades, och det dracks kaffe på Stonehill denna maj månad som aldrig förr, och det skrattades och pratades, och det hela var som en jubelfest.

Så en av de första dagarna i juni var allting klart, möblerna avsända, huset tomt, och nere vid kajen inne i stån låg Stockholmsbåten, med vilken patron Lack och fru Sarah skulle resa. Väninnorna hade varit nere med rosor, och på kajen stod patron Lack och Tomas, som nu tjänade sitt magra bröd i den tidning, hans fader satt på fötter och där de nya makthavarna tillvällat sig höga löner.

Ångaren ringde första gången. Då sade patron Lack till sonen, för en gångs skull med låg röst:

— Har du lite pengar på dig, Tomas?

— Inte ett öre, kära pappa!

— Det har hänt en olycka, min kära gosse.

— Vad nu, då?

— Som mamma kom ombord i hytten, föll alla hennes framtänder ur! Och nu sitter hon i hytten och bara stirrar med tänderna i hand. Jag måste trösta henne på något sätt, och så fort vi kommer till Gränna, ska hon få garnityr! Förbaskad historia mitt opp i allting.

— Vänta ett ögonblick! sade Tomas och försvann upp till sin cigarrhandlare, den största i stån, en liten slätrakad, gråhårig, prästliknande, välvillig man.

— Kan jag få låna femti riksdaler? sade Tomas flå-

136sande. Gubben far ska flytta och har inte ett öre.

— Aj, aj, aj! Stackars gamle Lack! sa cigarrhandlarn. Ja, gärna. Skriv bara på det här kvittot!

Det blev sedan urarvakonkurs efter honom. Han hade lånat ut för mycket.

Och just som det ringde tredje gången, var Tomas nere hos den väntande fadern och stack förstulet till honom femtilappen.

— Nu måste jag ombord och säga adjö till mamma! sade han andfådd.

— Nej! sade patron Lack. Hon hälsar dig så mycket men vill inte visa sig för nån. Hon är på ett hälsans humör, och jag förmodar, hon kommer att svälta hela resan och stirra på tänderna. I Herrans namn, dom är ju engelska. Jösses, nu går landgången in! Ajöss!

Han gav Tomas handen bakom ryggen. Han var rörd och ville inte visa det, försvann så ombord, och det var sista gången Tomas Lack såg sin far i detta livet.

XIX

I Gränna var himmelriket! Fru Sarah fick lösgom, och det var nästan som om hon fått "The Order of the British Empire". Alla vänner, gamla och nya, pensionerade och opensionerade, adliga och oadliga, mest av förra slaget, ty det var så i stån på den tiden, måste komma på kafferep och beundra! Och det fanns ett riktigt torg, stensatt med kullersten alldeles som i öbacka, fast med kyrkogårdspopplar omkring, det verkade lite utländskt, men:

— Man vänjer sig, herregud! Man vänjer sig! skrek patron Lack förtjust. Ty det fanns torgdagar och salu-

137sande. Gubben far ska flytta och har inte ett öre.

— Aj, aj, aj! Stackars gamle Lack! sa cigarrhandlarn. Ja, gärna. Skriv bara på det här kvittot!

Det blev sedan urarvakonkurs efter honom. Han hade lånat ut för mycket.

Och just som det ringde tredje gången, var Tomas nere hos den väntande fadern och stack förstulet till honom femtilappen.

— Nu måste jag ombord och säga adjö till mamma! sade han andfådd.

— Nej! sade patron Lack. Hon hälsar dig så mycket men vill inte visa sig för nån. Hon är på ett hälsans humör, och jag förmodar, hon kommer att svälta hela resan och stirra på tänderna. I Herrans namn, dom är ju engelska. Jösses, nu går landgången in! Ajöss!

Han gav Tomas handen bakom ryggen. Han var rörd och ville inte visa det, försvann så ombord, och det var sista gången Tomas Lack såg sin far i detta livet.

XIX

I Gränna var himmelriket! Fru Sarah fick lösgom, och det var nästan som om hon fått "The Order of the British Empire". Alla vänner, gamla och nya, pensionerade och opensionerade, adliga och oadliga, mest av förra slaget, ty det var så i stån på den tiden, måste komma på kafferep och beundra! Och det fanns ett riktigt torg, stensatt med kullersten alldeles som i öbacka, fast med kyrkogårdspopplar omkring, det verkade lite utländskt, men:

— Man vänjer sig, herregud! Man vänjer sig! skrek patron Lack förtjust. Ty det fanns torgdagar och salu-

137stånd och blommor, blommor i oändlighet. Patron Lack bar på rockuppslaget och i hand. Det hela var inte längre verklighet, det var en dröm, drömmen, som han alltid drömt och nu fått förverkligad, hans livs stora blomsterdröm, och den varade sommaren ut.

Men när blommorna började vissna, vissnade äntligen även den en gång strålande eldblomman i patron Lacks själ. Intill tredje dagen före sin död satt han på bad-kamrerarekontoret och dirigerade allt och alla. Men då kom ett brev från öbacka, ett stort, brunt konvolut. Det var från banken. Då föll patron Lack ihop, han stapplade hem och måste lägga sig på en soffa.

— Ge mig ett glas vin, kära älskade Sarah! sade han. Jag känner mig så underlig. Jag orkar inte öppna brevet annars.

Han fick ett glas portvin men rusade upp, dansade kring på golvet, sprutade ut vinet.

— Jag brinner! Jag brinner! skrek han.

Svedan i gommen hade kommit igen. Dagen gick, patron Lack låg till sängs och yrade. Doktorn kom och gav honom lugnande medel, och när det verkat, vågade han äntligen öppna konvolutet.

Det var ett kort meddelande från bankens styrelse, att någon pension efter patron Lack icke komme att utbetalas. Punkt och slut.

Patron Lack släppte brevet och vände ögonvitorna ut, fru Lack skyndade efter grannarna, doktorn kom på nytt, men i tre dygn låg den döende medvetslös och yrade.

Så på tredje dagen, då septembersolen strålade över den begynnande höstprakten ute, slog han upp ögonen och grep fru Lacks hand, hon hade hela tiden vakat vid dödsbädden, och sade med nästan ohörbar röst:

138— Min älskade lilla Sarah! Jag har icke alltid varit rättvis emot dig. Men utan dig skulle allting för länge sen varit slut. Och till tack lämnar jag dig utan ett öre på jorden. Vem skall ta hand om dig nu?

Då sade fru Lack mycket lugnt:

— Tänk inte på det nu, kära lilla Ferdinand! Du är snart frisk och uppe igen. Gossarna få ta hand om mig. Så oroa dig inte för det!

Då kom, långsamt, gradvis, liksom ett himmelskt ljus över den döendes ansikte, så litet nu, nästan som ett nyfött barns, och han viskade:

— Nej, banken har dödat mig, lilla älskade Sarah! Men gossarna tar hand om dig. Det hade jag glömt. Allting är så långt borta. Då kan jag dö nöjd.

Så slöt han ögonen igen och sjönk ihop. Strax efteråt andades han djupt, log som mot den oanade lycka och härlighet, han skapat för sina efterlevande, tryckte omärkligt fru Sarahs hand.

Och var död.

139 ORDFÖRKLARINGAR

7 kredit förtroende som en person åtnjuter, varigenom han kan förvärva el. använda varor, pengar el. andra nyttigheter, ehuru lik-viden därför får erläggas först vid en kommande tidpunkt; lån, rätt att upptaga lån; papnas primitiv befolkning på Nya Guinea och närliggande öar; hetlevrad argsint, ilsken, jfr 'gall-sprängd', 'kolerisk' av cholera: 'den gula gallan', som enl. äldre medicinsk uppfattning kom från levern; båld djärv, rask, duktig, jfr eng. bold.

9 tuting skämtsam ombildning av 'toddy'; pjoltcr no. grogg; ja-mare skämtsam ombildning av 'jamaika', färdiglagad toddy av jamaikarom; romtoddy sockerrörsbrännvin blandat med varmt vatten; coopverdi-captain kofferdikapten, befälhavare på handelsfartyg, höll. 'koppvardij' "köpfart", handelssjöfart; sjömanshus institution som bl.a. har att verkställa på- och avmönstring av sjöfolk, att ägna eftersyn åt sjömän och bereda understöd åt sjömän ävensom åt änkor och barn efter sjömän; tuktbushjon straffånge; humanitär människovänlig; fullriggare tremastat fartyg med rår på alla masterna.

io tacklage tackling av 'tackel', benämning på vissa grövre taljor på ett fartyg; supplikant bönfallande person, en som inger böneskrift; bark segelfartyg med rår på alla masterna utom den akterligaste, som för snedsegel (mesan och gaffeltoppsegel); jur. d:r juris doktor, person som avlagt disputationsprov inom den juridiska (rättsvetenskapliga) fakulteten vid universitet el. högskola.

12 furnissör anskaffare, leverantör; ginungagap enl. nord. mytologi den tomma rymd som fanns före den bebodda världens uppkomst; begravningskringla vid begravning där traktering vankades skulle en begravningsgäst förr erhålla ett skålpund konfekt el. åtminstone en stor begravningskringla.

13 klometrar vard. fingrar; råke innanmäte i fisk; latrin avträde; gask spelterm; uppsluppen fest.

14 vira kortspel, ,av traditionen anknutet till Vira järnbruk i Uppland och tillkommet under 1810-talet; schweizeri nu föråldr. be-

140nämning på kafé (urspr, konditori) med spritutskänkning, infört av schweizare i början av 1800-talet; plysch långhårig sammet; manufakturist oftast försäljare av textilvaror; galanterist försäljare av galanterivaror, dvs. föremål av alla slag som mera tjänar till prydnad än till nytta; premiäraktör titel för skådespelare av högsta rangklassen vid de kungl, teatrarna, ur bruk efter 1907.

15 malaffo sannolikt en dryck; serenad nattlig sångarhyllning; gråverk vinterskinn av ekorre; makartsbukett bukett av torkade växtdelar, efter den österrikiske målaren H. Makart (1840—84); livré betjäntuniform; kolibribåt ångslup med 'kolibrimaskin', ångmaskin med mycket små dimensioner; esskornett blåsinstrument av mässing, på vilket notskriftens c motsvaras av tonen ess; bahytt kvinnl. huvudbonad med hakband; spanskrör spatserkäpp av rottingpalm.

16 bottiner ytterstövlar (särsk. för damer), pampuscher; dåb maträtt, inlagd i gelé; délice fra. läckerhet; faktor föreståndare; kappsläde (sannol. eg. släde för kappkörning) liten släde med plats för blott en person i själva släden och med ett litet säte, hundsfott, baktill för körsvennen; polisonger kindskägg; berlock hängsmycke.

17 landsstat ämbets- och tjänstemännen vid länsstyrelse; kupong avskiljbar ränte- el. vinstanvisning till aktiebrev.

18 handklovar handbojor.

19 korrespondent person som handhar ett affärsföretags korrespondens; honorera betala.

20 karv skuren tobak.

21 Novum Nya testamentet (på grekiska); pärkele finsk, djävul; kvittera lämna; lave plattform av trä; länning landningsplats med en el. flera bryggor.

22 tiss bröstvårta.

23 dallergräs vanl. darrgräs (Briza media), vars småax på grund av vippgrenarnas finhet av minsta vindfläkt sättes i dallrande rörelser; slahök, här troligen: "spefågel"; dialektalt förekommer "slaghök" i betydelsen "högmodig karl", "glöhök" i betydelsen "begabbare", "spefågel"; bramrå tredje el. på fartyg med dubbla märsrår fjärde rån över däck; konsistorienotarie ämbets-titel för sekreterare i konsistorium, sedan 1928 vid domkapitlen

10 Nordström

141ersatt med titeln stiftssektererare; frontespis utskjutande mittparti på en byggnads huvudfasad.

24 takstol träkonstruktion till stöd för yttertak; dåna svimma; engelskt salt preparat av hjorthornsalt och ammoniak parfymerat med flyktiga oljor att användas som upplivande medel vid svimning; kantin flaskfoder, schatull; flaska, karaff; dille vard. för 'delirium', ett av t.ex. alkoholförgiftning framkallat sjukligt sinnestillstånd el. sinnessjukdom, som yttrar sig i yrsel åtföljd av hallucinationer.

25 chevråskinn läder av killingskinn; tå die.l. utav, av; paljett tunn glänsande metallskiva som prydnad på tyg; konkurs rättsligt förfarande, varigenom någon avträder sina tillgångar för att betala sina långivare, bankrutt; lägga på utöka (sin boskapsbesättning) genom att låta ungdjur leva; löva utfodra med löv.

26 pasma längdmått för spunnet garn (omkr. 100 el. 150 m); täte erhålles av tätört, vars blad begagnas till framställning av långmjölk; sköt fisknät; stakagård fast fiskebyggnad för laxfångst bestående av en landarm av spjälverk samt laxkar av spjälor el. garn; fårfiol saltat och torkat (rökt) fårlår; nejonöga fisk tillhörande gruppen rundmunnar, är rökt el. marinerad ansedd som en läckerhet.

27 panamahatt flätad hatt med stora brätten och så mjuk, att den kan hoprullas och stoppas i fickan; krökstövel stövel, vars skaft genom blötning, sträckning och pinning formats så, att det passar fotens böjning i vristen; kommiss grovt kläde.

26 lindhö hö av linda, gräsvall; rosenpotatis tidig röd potatissort; dräll ett slags linneväv; pincenez glasögon utan skalmar, eg. 'näsklämma'.

29 storpipig med stora hål; kamgarn garn av utkammad långfibrig ull; paviljong lusthus; bevakning muntlig el. skriftlig anmälan att man uppger sig ha viss rätt.

30 skeppnnd äldre vikt (170 kg); överliggare student som studerar årsvis utöver den normala studietiden vanl. utan att avlägga någon examen.

31 redd ankarplats utanför hamn; standard rymdmått för trävirke som lastas på fartyg; furubattens 2V2" X 7" furuplankor 2V2 tum X 7 tum; ölost blandning av öl el. svagdricka och mjölk, som serveras varm.

32 långkälke kälke med långa medar.

14233 slag plötslig medvetslöshet (och förlamning), t.ex. till följd av hjärnblödning; Fäderneslandet tidning

grundad 1852 i Lund, flyttad till Stöckholm 1853, där den utgavs 1854—1927; svin-hugg går igen eg. term från killespelet; dumt handlande el. yttrande får man igen i någon form.

34 subbert vard. alltsamman, rubb och stubb; plåt äldre sv. mynt (här i en svordom); borgensnamn namnsäkerhet; konkarong vard. allesamman, "hela bunten".

36 kondemnera utdöma (ett fartyg); giktring koppar- och zinkring som enl. folktron skyddar mot gikt; postiljon lägre posttjänsteman.

37 kalikå grovt bomullstyg; Mammon rikedom; omsättning förnyelse av växlar el. lån.

38 gojim hebr. icke-judar, hedningar och kristna; avans förtjänst; dispaschör person som verkställer haveriutredning; mausoleum monumental gravbyggnad.

39 guvernant hemlärarinna; prosa ockra, vard. bildn. till procent, procentare; Afrodites fåglar duvor; guano gödselmedel av fågel-träck och fiskrester.

40 snobb sprätt, modenarr, urspr, studentslang från Cambridge, ordet allm. spritt genom den eng. författaren W. M. Thackerays (1811—63) bok The Book of Snobs 1848; Ueber Land und Meer illustrerad tysk veckotidning, utkom 1858—1923; The Graphic eng. veckotidskrift, grundad 1869 i London, uppgick 1932 i "Sphere", bekant för utmärkta bildreportage till världshändelserna; Illusträted London News Englands äldsta illustrerade veckotidning med ypperligt bildmaterial till världshändelserna, grundad i London 1842; tnrnyr damunderplagg på 1880-talet bestående av en ställning el.dyl. under kjolen avsedd att ge denna en bakåt pösande form; plissé regelbunden fin veckning av tyg el. tygremsa.

42 spinnsida släkts kvinnosida, mots. svärdsida.

44 Egyptens gräshoppor anspelning på Egyptens hemsökelse med gräshoppor, 2 Mos. 10: 13—19.

45 profession yrke, jfr 'professionell' yrkesmässig.

47 vittra i norrl. folktro kvinnl. skogsväsen, skogsrå.

50 victoria öppen fyrhjulig promenadvagn; ölsoppa el. ölsupa, välling med tillsats av öl el. svagdricka.

51 honnör äss el. ett av de högsta korten i en kortfärg.

143J4 redingote långrock, dubbelknäppt livrock.

jj schaber vard. pengar.

J7 inteckning panträtt i egendom; revers skuldebrev, skuldsedel.

$8 preferensaktie aktie med förmånsrätt till viss utdelning framför stamaktierna; gratisaktie aktie som utdelas gratis till ett bolags delägare på grund av att fonder el.dyl. överförs till aktiekapitalet; läck skvätt, droppe; tertia tredjesortering.

60 pro forma lat. för formens skull.

61 urarvakonkurs avstå dödsbos tillgångar till fordringsägarnas förfogande i konkurs.

64 vattgröt gröt kokad på rågmjöl och vatten.

66 i marvatten vattenfylld utan att sjunka.

73 skråpuk anskrämlig ansiktsmask; kaskett tyg- el. lädermössa med stor skärm, skärmmössa.

74 tjurved hård hartsrik ved àv krokigt vuxna barrträd; strömharpa troligen kortare form av "strömkarlsharpa". Strömkarlen var i folktron känd för sin trolska och lockande musik.

7j kolossen på lerfötter om något om förefaller stort el. mäktigt men som vilar på osäker grund, efter Nebukadnessars i bibeln, Dan. 2: 31—36, skildrade dröm om en jättelik bildstod, vars fötter delvis var av lera.

76 fyrmänning släkting i fjärde led, syskons barns barnbarns förhållande till varandra.

78 hybris övermod, förhävelse.

79 passiva skulder; aktiva tillgångar.

80 koncentrisk med samma medelpunkt; excentrisk utan gemensam medelpunkt; själseter eter var det ämne som antogs uppfylla världsrymden och genomtränga materien; N. avser med själseter ett motsvarande ämne i den samhälleliga världen.

81 ackuschör läkare som biträder vid förlossning.

83 Lefaucheux fra. vapenkonstruktör (1802—$2); Melkisedek enl. i Mos. 14: 18—20 en "prästkonung" i Salem (Jerusalem).

84 kopiebok bok för kopior av utgående skrivelser.

85 hypokrit hycklare, skrymtare; proponera föreslå; proposition förslag.

87 bordstudsare finare pendelur (ofta inom glasfodral) avsett att stå på ett bord, bordspendyl.

90 matador eg. tjurfäktare, rik och mäktig man, pamp; koncern sammanslutning av affärsföretag.

1449i goggles hornblgade glasögon; servil krypande, fjäskande.

99 sydafrikanska guldet 1886 upptäcktes guld i Witwatersrand i Transvaal, vilket utlöste en sannskyldig guldfeber.

100 karess smekning, ömhetsbetygelse; bonjour långrock med rundade skört.

103 administratör ledare.

106 Augiasstall enl. grek. mytologi konung Augias' stall, som Herkules fick i uppdrag at* rengöra; någonting i högsta grad orenligt, oordnat och vanvårdat.

108 cyklon virvelstorm.

109 civiltryckeri boktryckeri (till skillnad från tidningstryckeri).

110 kvinta sämre kvalitet sågade trävaror, femtesortering; laga fasta lagfartsbevis å fast egendom.

in Oom Paul 'onkel Paul', Paulus Krüger (1825—1904), president i Transvaal 1883—1900 och själen i boernas motstånd före och under boerkriget.

112 R. W. Trine amerikansk psykolog och moralfilosof, f. 18 66; försäkringspolis försäkringsbrev; "cordon bleu" blå astrild, tillhör fam. vävarfåglar.

114 ha bok taga på kredit i en affär; provryttare handelsresande; godeman förtroendeman, förrättningsman.

116 rallkärring skvallerkärring.

119 lustrum femårsperiod; Offenbach, Jacques, (1819—80), fra. tonsättare, den eg. skaparen av operetten.

121 reverens vördnadsbetygelse, djup bugning el. nigning.

123 frekvens förekomst, tillströmning.

127 kondition tjänst, anställning.

128 perniciös anemi elakartad blodbrist.

134 fashionabel modern, på modet, elegant.

135 ackord överenskommelse mellan gäldenär och fordringsägare om partiell betalning.

5 Förslag till ARBETSUPPGIFTER

1. På vilket yttrande av patron Lack syftar bokens titel? Vilket är sammanhanget mellan titeln och bokens

huvudtema? Jfr inledningen s. j.

2. Romanen bygger på uppfattningen, att förändringarna i världsekonomien återverkar på förhållandena i öbacka. Sök ge exempel på detta!

3. Vilka drag i patron Lacks karaktär är det som gör honom till en "kreditsvensk"?

4. Hur beror patron Lacks öde dels av hans karaktär, dels av den allmänna ekonomiska utvecklingen?

5. Undersök hur Nordström karakteriserat a) fru Lack b) Johan Emmanuel Nickel!

6. I inledningen (s. 3) har nämnts, att Nordström i sina noveller använder en dialektfärgad dialog som karakteriserande medel. Undersök om motsvarande grepp förekommer i romanen!

7. Undersök ordvalet, meningsbyggnaden och bilderna i det avsnitt i åttonde kapitlet, som skildrar hösten i öbacka (texten s. 26; jfr inledningen s. 6). Vilka slag av sinnesförnimmelser förmedlar orden? Hurdan är rytmen i skildringen? Ge exempel på att det ingår ovanliga jämförelser i några av bilderna!

8. Leta reda på några textavsnitt, som belyser påståendet i inledningen (s. 6) att "berättelsen har en muntlig, nästan improviserad ton, med utvikningar, infall och kvickheter"!

9. Tag fram några exempel på Nordströms sätt att "servera" kulturhistoria och försök att karakterisera detta!



översikter av N:s författarskap finns i Erik Hj. Linders kapitel om N. i Fyra decennier av nittonhundratalet (1949) och Töre Hullens Verdandiskrift Ludvig Nordström (1952).

Bidrag till N:s biografi finns i bl.a. självbiografiska uppsatser, som ingår i vissa av hans böcker: Det okända Sverige (1924), Pyramiden Sverige (1934), På stället marsch —• uppbrott (1936); vidare i de delar av hans dagbok som utgivits under titeln Ur Ludvig Nordströms dagböcker. "Individuella registret" (1955). N:s hustru under åren 1909—1938, författarinnan Marika Stiernstedt, har från sin synpunkt belyst den period, som dagboksutdragen handlar om, i Kring ett äktenskap (19j3). Brev och muntliga upplysningar från N. ingår i Giovanni Lindeberg: Ludvig Nordströms utvecklingshistoria (i933)-

En akademisk avhandling, som bl.a. belyser N:s totalism, är Gunnar Quamströms Frän Öbacka till Urbs (1954).

N:s novellkonst har karakteriserats av Thorsten Jonsson i cn uppsats Om novellisten Ludvig Nordström (Svensk litteraturtidskrift 1942; omtryckt i förf:s Synpunkter, 1951). Jfr även samme förf:s Verdandiskrift Stor-Norrland och litteraturen (1938).

Om Planeten Markattan har Töre Hallen skrivit en specialundersökning Planeten Markattan. Till belysning av Ludvig Nordströms minnesromantik och Norrlandssyn, totalistisk-sociologiska metod och formgivning (i: Skrifter utgivna av Humanistiska föreningen vid Stockholms högskola. II. 1948). En serie litterära verk — för skolor, studiecirklar och självstudium — med inledning och förklaringar samt studieuppgifter.

Atterbom lycksalighetens ö Bengtsson röde orm Bergman flickan i frack

swedenhielms

Bjørnson en glad gutt geografi og kjærlighet

Boye kallocain Engström berättelser Fridegård noveller

Fröding

ur gustaf frödings diktning

Hallström noveller Hedberg

rymmare och fasttagare

Hedberg johan ulfstjerna

ur verner von heidenstams von Heidenstam diktning

Heltoft och Hillman

modern dansk dikt och prosa

Häggqvist fyrtiotalisterna Ibsen peer gynt villanden

Jacobsen niels lyhne

Kielland novelletter Lagerkvist

sagor, satirer och noveller

Lo-Johansson noveller Martinson

nässlorna blomma

Moberg invandrarna Nordström en rackarunge

Nordström

planeten markattan Runeberg julkvällen kung fjalar älgskyttarnf. Rydberg

singoalla

urval ur viktor rydbergs diktning

Stiernstedt ullabella Strindberg ett drömspel

hemsöborna lycko-pers resa mäster olof påsk

80-talsnovei.ler

Söderberg

martin bircks ungdom

Omslagsvinjett av Stina Fant

B 4:30

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på
http://runeberg.org/markattan/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/runeberg-markattan.

Filen skapad 2018-12-17 11:27:38.362139